

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Επιστήμες του Περιβάλλοντος και Εκπαίδευση στην
Αειφορία

Διπλωματική Εργασία
«Επιχειρηματικότητα και Εκπαίδευση»

Στέφανος Τζίμας

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Πολυξένη Παγγέ

Ιωάννινα, Ιούλιος 2022

«Επιχειρηματικότητα και Εκπαίδευση»

Στέφανος Τζίμας

Επιβλέπουσα Διπλωματικής Εργασίας

Πολυξένη Παγγέ

Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών

Ιωάννινα, Ιούλιος 2022

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τη διαλειτουργικότητα εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας, αφενός αποτυπώνοντας βιβλιογραφικά την υφιστάμενη κατάσταση και τις σχετικές προοπτικές, και αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας ερωτηματολογίου που διενεργείται στο πλαίσιο της εργασίας, εστιάζοντας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας.

Απώτερος στόχος της έρευνας ερωτηματολογίου είναι να αξιολογήσει αν γνώσεις και ιδέες γύρω από τις έννοιες της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας ελήφθησαν επαρκώς από την δευτεροβάθμια ή την τριτοβάθμια εκπαίδευση και αν η συγκεκριμένη γνώση δίνει την δυνατότητα αναγνώρισης των κινήτρων και των εμποδίων που θα προκύψουν ώστε να δημιουργηθεί μια επιχείρηση, αλλά και να επιβιώσει εν συνεχεία βιώσιμα.

Μεθοδολογικά, για την πραγματοποίηση της βιβλιογραφικής επισκόπησης χρησιμοποιήθηκαν άρθρα οικονομικών και εκπαιδευτικών περιοδικών και άλλων δημοσιεύσεων που θίγουν το θέμα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Επιπλέον, για την ιστορική ανασκόπηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης έγινε παρουσίαση των Εκθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που σχετίζονται με το θέμα, των θέσεων του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και μια μικρή παρουσίαση των μαθημάτων επιχειρηματικότητας των ανώτατων ιδρυμάτων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η εργασία υποστηρίζεται εν συνεχεία επιστημονικά με την υλοποίηση έρευνας ερωτηματολογίου που αποδελτιώνει την άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με το βαθμό επίδρασης της εκπαίδευσης στην όποια εκδηλωμένη επιχειρηματικότητα. Τέλος, γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας και παράθεση των βιβλιογραφικών αναφορών.

Λέξεις – Κλειδιά

Επιχειρηματικότητα, εκπαίδευση, έρευνα ερωτηματολογίου, Ελλάδα

“Entrepreneurship and Education”

Stefanos Tzimas

Abstract

This thesis explores the interoperability of education and entrepreneurship, on the one hand, by documenting the current situation and the relevant perspectives, and on the other hand, taking into account the results of a relevant questionnaire survey carried out as part of the thesis, focusing on secondary and higher education in Greece.

The ultimate goal of the questionnaire survey is to assess whether knowledge and ideas around the concepts of entrepreneurship and innovation have been sufficiently obtained from secondary or higher education and whether this knowledge enables the recognition of the motivations and obstacles that will arise in order to create a business, but also to subsequently operate sustainably.

Methodologically, articles from financial and educational journals and other publications that touch on the subject of business education at all levels of education were used to carry out the bibliographic review. In addition, for the historical review of business education, there was a presentation of the Reports of the European Commission, related to the subject, the positions of the Association of Greek Industrialists and a small presentation of the entrepreneurship courses of the highest university education institutions in Greece. The work is then scientifically supported by the implementation of a questionnaire survey that evaluates the opinion of the participants regarding the degree of effect of education on any manifested entrepreneurship. Finally, the results of the work are presented and the bibliographic references are listed.

Keywords:

entrepreneurship, education, questionnaire survey, Greece

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract.....	6
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	9
Κατάλογος Πινάκων	11
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια	12
Συνεισφορά της διπλωματικής εργασίας.....	13
Τα σημαντικότερα σημεία της διπλωματικής εργασίας	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	16
1.1 Σκοπός και μεθοδολογία.....	16
1.2 Δομή εργασίας.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	19
2.1 Έννοια και μορφές της επιχειρηματικότητας	19
2.1.1 Έννοια επιχειρηματικότητας	19
2.1.2 Μορφές Επιχειρηματικότητας	22
2.2 Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα	25
2.3 Σημασία και οφέλη της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα	31
2.3.1 Οφέλη για μαθητές Δημοτικού.....	32
2.3.2 Οφέλη για μαθητές Γυμνασίου.....	32
2.3.3 Οφέλη για μαθητές Λυκείου.....	33
2.3.4 Οφέλη για μεταλυκειακούς και ενήλικους μαθητές.....	33
2.4 Περιεχόμενο και μέθοδοι της επιχειρηματικής εκπαίδευσης	34
2.5 Προγράμματα και δείκτες μέτρησης	39
2.5.1 NCSEE.....	39
2.5.2 EntreComp.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	45

3.1 Διεθνές Επίπεδο	45
3.2 Ευρωπαϊκό Επίπεδο	49
3.3 Εθνικό Επίπεδο	57
3.3.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια	57
3.3.2 Τριτοβάθμια εκπαίδευση	62
3.3.3 Δια βίου μάθηση	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	70
4.1 Θεωρητικό υπόβαθρο	70
4.2 Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογία της έρευνας	72
4.3 Περιεχόμενο ερωτηματολογίου	76
4.4 Αποτελέσματα	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΕΤΑΙΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	96
5.1 Συζήτηση – Συμπεράσματα	96
5.2 Ζητήματα προς διερεύνηση	103
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	106
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	115

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 1: Προσεγγίσεις διδασκαλίας επιχειρηματικής εκπαίδευσης (Στάγιας, 2021).	35
Σχήμα 1: Φύλο Συμμετεχόντων.....	78
Σχήμα 2: Ηλικία Συμμετεχόντων.....	79
Σχήμα 3: Μορφωτικό επίπεδο συμμετεχόντων.....	80
Σχήμα 4: Επαγγελματικό Επίπεδο Συμμετεχόντων.....	81
Σχήμα 5: Είστε εξοικειωμένοι με την έννοια της επιχειρηματικότητας;.....	82
Σχήμα 6: Πόσο εξοικειωμένοι είστε με την έννοια της καινοτομίας.....	83
Σχήμα 7: Κατά τη διάρκεια της 2βαθμιας εκπαίδευσής σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;.....	84
Σχήμα 8: Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;.....	85
Σχήμα 9: Πόσο ενημερωμένοι είστε για την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης από την Ε.Ε. για την επιχειρηματικότητα;.....	86
Σχήμα 10: Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια/ημερίδες/εκδηλώσεις που αφορούσαν στην επιχειρηματικότητα;.....	87
Σχήμα 11: Από που θα ενημερωνόσασταν ώστε να προβείτε σε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα;.....	88
Σχήμα 12: Πόσο πιστεύεται ότι επηρέασε η ελληνική οικονομική κρίση την εγχώρια επιχειρηματικότητα;.....	89
Σχήμα 13: Αποτελεί η υψηλή φορολογία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;	90
Σχήμα 14: Αποτελεί η ελληνική νομοθεσία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;.....	91
Σχήμα 15: Αποτελεί η τραπεζική δανειοδότηση επιχειρήσεων κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;.....	92
Σχήμα 16: Αποτελεί η ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων συγχρηματοδότησης κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;.....	93
Σχήμα 17: Αποτελεί η παγκόσμια οικονομική κατάσταση εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;	94
Σχήμα 18: Αποτελεί η πανδημία του COVID-19 εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;.....	95
Σχήμα 19: Αποτελεί η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας κίνητρο για την δημιουργία επιχείρησης;.....	96

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Δείκτες απόδοσης επιχειρηματικών ικανοτήτων (Στάγιας, 2021).	41
Πίνακας 2: Πλαίσιο Αναφοράς Ικανότητας του Επιχειρείν – EntreComp (Στάγιας, 2021).	42
Πίνακας 3: Περιγραφικοί Δείκτες στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αναφοράς EntreComp (Στάγιας, 2021)	43

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΠΜΣ	Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
UN	United Nations
SDGs	Sustainable Development Goals

Συνεισφορά της διπλωματικής εργασίας

- Ολοκληρωμένη παρουσίαση σε ένα ενιαίο και συμπυκνωμένο πληροφοριακά κείμενο της σύγχρονης βιβλιογραφίας που αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και τις προοπτικές της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα παγκοσμίως.
- Κατανόηση των σύγχρονων εξελίξεων της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα, σε πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια βαθμίδα, και αναγνώριση προκλήσεων και περιοχών βελτίωσης, καθώς και καλών πρακτικών και πολιτικών.
- Ενδεικτική αναγνώριση της άποψης Ελλήνων μαθητών και πολιτών για το αν γνώσεις και ιδέες γύρω από τις έννοιες της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας ελήφθησαν επαρκώς στη δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση και αν η συγκεκριμένη γνώση δίνει την δυνατότητα αναγνώρισης των κινήτρων και των εμποδίων που θα προκύψουν ώστε να δημιουργηθεί μια επιχείρηση, αλλά και να επιβιώσει εν συνεχεία βιώσιμα.
- Προσφορά στην επιστημονική και ερευνητική κοινότητα, αλλά και σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, πληροφοριών και δεδομένων που θα μπορούσε ο καθένας να χρησιμοποιήσει ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τον ρόλο του.

Τα σημαντικότερα σημεία της διπλωματικής εργασίας

- Η υποστήριξη για την επιχειρηματικότητα δεν ήταν ποτέ πιο σημαντική από ό,τι είναι στις μέρες μας. Η ενίσχυση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε σχολεία, ιδρύματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και πανεπιστήμια θα έχει θετικό αντίκτυπο στον επιχειρηματικό δυναμισμό των οικονομιών παγκοσμίως.
- Οι δύο πιο συχνοί όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τη διαλειτουργικότητα μεταξύ εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας είναι η «επιχειρηματική εκπαίδευση» (enterprise education) και η «εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα» (entrepreneurship education). Ο όρος επιχειρηματική εκπαίδευση χρησιμοποιείται κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο και έχει οριστεί ότι εστιάζει ευρύτερα στην προσωπική ανάπτυξη, νοοτροπία, δεξιότητες και ικανότητες, ενώ ο όρος εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα έχει οριστεί για να εστιάζει περισσότερο στο συγκεκριμένο πλαίσιο δημιουργίας μιας επιχείρησης και στο να γίνει κάποιος αυτοαπασχολούμενος.
- Είναι επιθυμητό οι τομείς της επιχειρηματικότητας και της εκπαίδευσης να αυξήσουν τη μεταξύ τους συνεργασία στο μέλλον, τόσο στο πλαίσιο της έρευνας όσο και της πρακτικής. Κανένας από τους τομείς δεν θα προοδεύσει πιθανότατα τις γνώσεις μας για τη θεωρία και την πρακτική της επιχειρηματικής εκπαίδευσης χωρίς τη βοήθεια και τη δεσμευμένη συνεργασία του άλλου.
- Η επιχειρηματική εκπαίδευση έχει δει παγκόσμια εκθετική ανάπτυξη στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα άλλα επίπεδα εκπαίδευσης δεν έχει ακόμη παρατηρηθεί τέτοια ισχυρή ανάπτυξη, αλλά η ανάπτυξη βρίσκεται σε εξέλιξη με την άσκηση πολιτικής πίεσης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα παγκοσμίως.
- Η επιχειρηματική εκπαίδευση θεωρείται συχνά ως απάντηση στον ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο, αβέβαιο και περίπλοκο κόσμο στον οποίο ζούμε, απαιτώντας από όλους τους ανθρώπους και τους οργανισμούς στην κοινωνία να είναι ολοένα και περισσότερο εξοπλισμένοι με επιχειρηματικές ικανότητες.
- Όχι μόνο έχει πολλαπλασιασθεί ο αριθμός των μαθημάτων και των οργανισμών σε όλο τον κόσμο, αλλά και αρκετές χώρες υποστηρίζουν δημόσια την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα.
- Παρά την τεράστια ανάπτυξη της κατάρτισης, της εκπαίδευσης, των μαθημάτων και των οργανισμών στην επιχειρηματικότητα, έχει δοθεί λιγότερη εστίαση στη

σημασία των πολιτικών και των προγραμμάτων που υποστηρίζουν αυτήν την επιτακτική ανάγκη για την επιχειρηματικότητα.

- Σύμφωνα με επισημάνσεις του Δικτύου Ευρυδίκη, τα στάδια ανάπτυξης πολιτικών για την επιχειρηματική εκπαίδευση ποικίλλουν μεταξύ των χωρών της ΕΕ.
- Όπως έχει αναγνωρίσει το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), στην Ελλάδα αντικατοπτρίζεται μια γενική βελτίωση των συνθηκών πλαισίου για την επιχειρηματικότητα και την εκπαίδευση. Με βάση αυτές τις τάσεις και την εθνική πολιτική ατζέντα, πολλά ελληνικά ΑΕΙ έχουν αρχίσει να παρέχουν ευκαιρίες διδασκαλίας και μάθησης στην επιχειρηματικότητα.
- Οι δάσκαλοι/εκπαιδευτικοί έχουν κεντρικό ρόλο, καθώς έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην επίδοση των μαθητών και φοιτητών. Για να εμπνεύσουν τους μαθητές και τους μαθητές τους και για να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν μια επιχειρηματική στάση, οι δάσκαλοι χρειάζονται ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργικότητα και την επιχειρηματικότητα. απαιτούν ένα σχολικό περιβάλλον όπου ενθαρρύνεται η δημιουργικότητα και η ανάληψη κινδύνων και τα λάθη εκτιμώνται ως ευκαιρία μάθησης.
- Έχουν προταθεί ορισμένοι σημαντικοί τομείς για μελλοντική βελτίωση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο μέλλον, όπως η ανάγκη αύξησης της ευαισθητοποίησης σχετικά με την επιχειρηματική εκπαίδευση ως παιδαγωγική προσέγγιση που σχετίζεται με όλους τους μαθητές και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, η ανάγκη για περισσότερη και στενότερη συνεργασία μεταξύ ερευνητών και επαγγελματιών στα δύο τομείς της εκπαίδευσης και της επιχειρηματικότητας κ.α.
- Σύμφωνα με την έρευνα ερωτηματολογίου, παρατηρείται ότι το δείγμα δεν έχει επαρκή εκπαίδευση στο πεδίο της επιχειρηματικότητας, και ως αποτέλεσμα δεν γνωρίζει πως να κινηθεί ώστε να δημιουργήσει μια επιχείρηση. Προτιμάει να απευθυνθεί σε επαγγελματίες συμβούλους που θα του προτείνουν εργαλεία χρηματοδότησης και ευκαιρίες αυτοαπασχόλησης παρά να ενημερωθεί ο ίδιος μέσα από σεμινάρια και εκδηλώσεις που προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες για το επιχειρείν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Σκοπός και μεθοδολογία

Η παρούσα διπλωματική εργασία σκοπό έχει να διερευνήσει τη διαλειτουργικότητα εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας, αφενός αποτυπώνοντας βιβλιογραφικά την υφιστάμενη κατάσταση και τις σχετικές προοπτικές, και αφετέρου λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας ερωτηματολογίου που διενεργείται στο πλαίσιο της εργασίας, εστιάζοντας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας.

Απώτερος στόχος της έρευνας ερωτηματολογίου είναι να αξιολογήσει αν γνώσεις και ιδέες γύρω από τις έννοιες της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας ελήφθησαν επαρκώς από την δευτεροβάθμια ή την τριτοβάθμια εκπαίδευση και αν η συγκεκριμένη γνώση δίνει την δυνατότητα αναγνώρισης των κινήτρων και των εμποδίων που θα προκύψουν ώστε να δημιουργηθεί μια επιχείρηση, αλλά και να επιβιώσει εν συνεχεία βιώσιμα.

Μεθοδολογικά, για την πραγματοποίηση της βιβλιογραφικής επισκόπησης χρησιμοποιήθηκαν άρθρα οικονομικών και εκπαιδευτικών περιοδικών και άλλων δημοσιεύσεων που θίγουν το θέμα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Επιπλέον, για την ιστορική ανασκόπηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης έγινε παρουσίαση των Εκθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που σχετίζονται με το θέμα, των θέσεων του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και μια μικρή παρουσίαση των μαθημάτων επιχειρηματικότητας των ανώτατων ιδρυμάτων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η εργασία υποστηρίζεται εν συνεχεία επιστημονικά με την υλοποίηση έρευνας ερωτηματολογίου που αποδελτιώνει την άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με το βαθμό επίδρασης της εκπαίδευσης στην όποια εκδηλωμένη επιχειρηματικότητα. Τέλος, γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εργασίας και παράθεση των βιβλιογραφικών αναφορών.

1.2 Δομή εργασίας

Η εργασία χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο πρώτο μέρος, και συγκεκριμένα στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση του θέματος. Δίνονται οι έννοιες της επιχειρηματικότητας καθώς και οι μορφές της στον σύγχρονο κόσμο, έπειτα παρουσιάζεται διαχρονικά η εκπαίδευση στην

επιχειρηματικότητα και πώς επηρέασε στην ίδρυση υγιών επιχειρήσεων κράτη όπως η Δανία, στην συνέχεια αναφέρονται οι τρόποι προσέγγισης της διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας, ώστε να είναι αποτελεσματική και να συνεισφέρει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων στους μαθητές και τους φοιτητές και τέλος παρουσιάζονται δύο προγράμματα που απευθύνονται σε μαθητές και αφορούν στην επιχειρηματική εκπαίδευση, το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για την Ικανότητα του Επιχειρείν – Entrepreneurship Competence Framework – EntreComp και το αμερικανικό Εθνικό Πρότυπο Περιεχόμενο για την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα (National Standards for Entrepreneurship Education) – NCSEE.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το πλαίσιο εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα όπως αυτό εφαρμόζεται διεθνώς, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Σε διεθνές επίπεδο γίνεται μια ιστορική αναδρομή της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στις Η.Π.Α. στην πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και αναφέρονται οι τρόποι προσέγγισης που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και τα αποτελέσματα που είχαν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρουσιάζεται ο οδηγός που εκπόνησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην επιχειρηματικότητα, η έρευνα του δικτύου Ευρυδίκη για την παρακολούθηση της επίδοσης των κρατών μελών σε αυτόν τον τομέα και παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της Έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την επιχειρηματική εκπαίδευση που είχε παγκόσμιες προεκτάσεις.

Σε εθνικό επίπεδο παρουσιάστηκαν οι κινήσεις που έχουν κάνει οι Υπουργοί Παιδείας ώστε να ενταχθεί το μάθημα της επιχειρηματικότητας στην πρωτοβάθμια και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον παρουσιάζονται τα προγράμματα του Σωματείου Επιχειρηματικότητας Νέων Junior Achievement Greece που σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας απευθύνονται σε μαθητές Λυκείου και Γυμνασίου, Στην συνέχεια παρουσιάζονται ενδεικτικά οι σκοποί και τρόποι διδασκαλίας των μαθημάτων επιχειρηματικότητας στις σχολές και τα τμήματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Τέλος, στην δια βίου εκπαίδευση με προσανατολισμό την επιχειρηματικότητα παρουσιάζεται το έργο για την Ανάπτυξη των Εθνικών Δικτύων Φορέων Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο Πεδίο της Επιχειρηματικότητας – Develop National Networks of Adult Education Providers in the field of Entrepreneurship – ENTRNET που συγχρηματοδοτείται

από τον φορέα Erasmus+ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εφαρμόζεται από τα τέλη του 2020 στην Ελλάδα, την Ιταλία, το Βέλγιο και την Ρουμανία.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η έρευνα που αφορά στην διερεύνηση των γνώσεων για την επιχειρηματικότητα και των εμποδίων και των κινήτρων στην σύγχρονη Ελλάδα για την δημιουργία επιχειρήσεων. Ακολουθούν η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου αποτυπωμένη σε διαγράμματα, και, τέλος, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα ευρήματα της έρευνας.

Η εργασία κλείνει με ζητήματα προς διερεύνηση και εμβάθυνση, στην προοπτική συμπλήρωσης και επέκτασης των αποτελεσμάτων της παρούσας εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Έννοια και μορφές της επιχειρηματικότητας

Υπάρχουν δύο σαφώς διαφορετικές προσεγγίσεις για τον ορισμό της επιχειρηματικότητας. Η πρώτη προσέγγιση είναι να οριστεί η έννοια του «επιχειρηματία» και στη συνέχεια να γίνει η παρατήρησή του Με βάση τις παρατηρήσεις, η επιχειρηματικότητα θα οριστεί επαγωγικά με βάση το τι κάνουν «οι επιχειρηματίες». Η δεύτερη προσέγγιση είναι να προταθεί ένας *a priori* ορισμός της επιχειρηματικότητας και των σχετικών συμπεριφορών της, και ως εκ τούτου να δοθεί ο ορισμός του «επιχειρηματία» ως εκείνου που συμμετέχει στην επιχειρηματική δραστηριότητα.

Οι Bygrave & Hofer (1991) πρότειναν ότι η εστίαση στον τομέα της επιχειρηματικότητας αλλάζει από την εστίαση στα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία και στα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικής διαδικασίας. Εμβαθύνοντας στη διαδικασία, οι επιχειρηματίες προσδιορίζονται από τη συμμετοχή τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα και όχι από ένα μοναδικό σύνολο χαρακτηριστικών. Η εστίαση στην επιχειρηματική δραστηριότητα υποστηρίζει έναν *a priori* ορισμό της επιχειρηματικότητας.

2.1.1 Έννοια επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα εννοιών όπως η δημιουργικότητα, η ανάληψη κινδύνου, ο τρόπος διοίκησης και ο συνδυασμός όλων αυτών για την επίτευξη ενός στόχου. Στις αρχές του 1700, ο Cantillon περιέγραψε έναν επιχειρηματία ότι αναλάμβανε κινδύνους αγοράζοντας σε συγκεκριμένες τιμές και πουλώντας σε αβέβαιες τιμές και ανέφερε πρώτη φορά τον ορισμό της επιχειρηματικότητας ως την αυτοαπασχόληση με ένα αβέβαιο όφελος. Μετά την Cantillon, ο Jean Baptiste Say διέκρινε τον ορισμό για να συμπεριλάβει την έννοια του συνδυασμού συντελεστών παραγωγής, σημειώνοντας επίσης ότι ο επιχειρηματίας πρέπει να έχει ιδιαίτερες προσωπικές ιδιότητες (Stevenson & Jarillo, 1990). Το 1890, ο Alfred Marshall στο έργο του «Principles of Economics», αναγνωρίζοντας την ύπαρξη τεσσάρων παραγόντων στην παραγωγική διαδικασία (γη, εργασία, κεφάλαιο, οργάνωση), παρουσίασε την επιχειρηματικότητα ως την κινητήρια δύναμη της οργάνωσης, και ως τον συντελεστή που

θεμελιώνει την οικονομική σκέψη συνδυάζοντας τους άλλους τρεις παράγοντες στην διαδικασία της παραγωγής (Stokes et al., 2010).

Η σύγχρονη έννοια της επιχειρηματικότητας εισήχθη από τον Schumpeter (1934) ο οποίος όρισε τους επιχειρηματίες ως τα άτομα των οποίων η αποστολή είναι να φέρουν εις πέρας τις επιχειρήσεις, αναφέροντας ότι οι έννοιες «επιχειρηματίας» και «επιχειρηματικότητα» είναι ταυτόχρονα ευρύτερες και στενότερες από τις συνηθισμένες έννοιες. Ευρύτερες, διότι οι επιχειρηματίες δεν είναι μόνο αυτοί που δρουν ανεξάρτητοι σε μια οικονομία ανταλλαγών, αλλά και όσοι είναι «εξαρτώμενοι» υπάλληλοι μιας εταιρείας (διευθυντικά στελέχη, μέλη διοικητικών συμβουλίων) οι οποίοι ασκούν την επιχειρηματική λειτουργία. Από την άλλη, η αντίληψη για τις έννοιες αυτές είναι στενότερη από την παραδοσιακή καθώς δεν περιλαμβάνει μόνο τους επικεφαλής εταιρειών ή τους διευθυντές των βιομηχανιών, αλλά μόνο εκείνους που εκτελούν πραγματικά αυτήν την λειτουργία. Ανεξαρτήτως τύπου όμως, συμπληρώνει ο Schumpeter, ο καθένας είναι επιχειρηματίας μόνο όταν πραγματοποιεί νέους συνδυασμούς και χάνει αυτόν τον χαρακτήρα μόλις χτίσει την επιχείρησή του, και αφήσει να την διευθύνουν άλλοι άνθρωποι.

Σε μια μελέτη του Gartner (1990), ο συγγραφέας κατέληξε σε οκτώ παράγοντες που εκφράζουν την φύση της επιχειρηματικότητας: ο επιχειρηματίας, η καινοτομία, η δημιουργία οργανισμού, η δημιουργία αξίας, το κέρδος, η ανάπτυξη, η μοναδικότητα και ο ιδιοκτήτης-διαχειριστής. Οι Bygrave & Hofer (1991) όρισαν πως η επιχειρηματική διαδικασία περιλαμβάνει όλες τις λειτουργίες, τις δραστηριότητες και τις ενέργειες που σχετίζονται με την αντίληψη των ευκαιριών και τη δημιουργία οργανισμών για την επιδίωξή τους. Ο Bygrave (1995) περιόρισε περαιτέρω τον ορισμό ώστε να περιλαμβάνει μόνο νέους ανεξάρτητους οργανισμούς, εξαιρουμένης της ενδοεπιχειρηματικότητας. Η διαφορά μεταξύ των δύο προοπτικών έγκειται στην υπόθεση ότι ο επιχειρηματίας ρισκάρει όλες τις προσωπικές του ταμειακές ροές, μέρος ή όλο το προσωπικό του κεφάλαιο και την καριέρα του ξεκινώντας μια νέα επιχείρηση, που δεν θα ήταν βιώσιμη χωρίς αυτόν, εν αντιθέσει με τον ενδοεπιχειρηματία ο οποίος δεν έχει διακινδυνεύσει προσωπικές ταμειακές ροές ή προσωπικό κεφάλαιο, ούτε έχει θέσει σε κίνδυνο την καριέρα του.

Το 2008, ο Γεωργιάδης όρισε την επιχειρηματικότητα ως «ένα σύμπλεγμα νομικών, διοικητικών, οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, ψυχολογικών και άλλων όρων και διαδικασιών που προσελκύει το ενδιαφέρον επιστημόνων και επαγγελματιών από διάφορους ακαδημαϊκούς και επιχειρησιακούς κλάδους» (σελ. 5). Επιχειρηματικότητα,

είναι η προσπάθεια μετατροπής μια πρωτοβουλίας σε οικονομικό κέρδος, και για την επίτευξή της σημαντικό ρόλο έχει η άσκηση ηγεσίας, η διαχείριση και η ανάπτυξη πρωτοβουλίας, η επέκταση σε νέες αγορές με νέα προϊόντα ή νέες μεθόδους και η διαχείριση της αλλαγής. Η επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει την καινοτομία, την διαχείριση, την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας και την ηγεσία (Γεωργιάδης, 2008).

Ο συνδυασμός επιχειρηματικότητας και καινοτομίας αναφέρεται και από τον Hisrich (2007), σύμφωνα με τον οποίο, η επιχειρηματικότητα είναι «η διαδικασία δημιουργίας κάτι καινούριου, που έχει αξία για τον επιχειρηματία και γενικότερα για την κοινωνία, με ορθολογική διαχείριση χρόνου, πόρων και ιδεών και την ανάληψη των συνοδευόμενων οικονομικών στοιχείων» (Γκούμας & Τέφα, 2012).

Η έννοια της επιχειρηματικότητας, υποστηρίζεται από τις προσωπικές αξίες και δυνατότητες του επιχειρηματία σε συνδυασμό με το επιχειρηματικό κλίμα μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η επιχειρηματική δραστηριότητα. Η λέξη «επιχειρηματικότητα» προέρχεται από το ρήμα «επιχειρώ» που σημαίνει δημιουργώ και καινοτομώ. Ένα από τα κύρια στοιχεία της επιχειρηματικότητας, είναι η δημιουργία πλούτου που συντελείται συνδυάζοντας την παραγωγή, την ηγεσία, την καινοτομία, την ανταγωνιστικότητα, το ρίσκο και την εταιρική κοινωνική ευθύνη. Ο στόχος κάθε επιχείρησης είναι η δημιουργία κέρδους, δηλαδή προστιθέμενης αξίας όχι μόνο στην επένδυση αλλά και στο άτομο, την κοινότητα ή ακόμη και για όλο το κοινωνικό σύνολο, την κοινωνική ευημερία και την πρόοδο (Μπουραντάς, 2012).

Λαμβάνοντας υπόψη τους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς για την επιχειρηματικότητα, θεωρείται ότι ο επιχειρηματίας είναι το άτομο αυτό που αναζητά μονίμως και εκμεταλλεύεται την αντίληψη που έχει για τις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος, τις οποίες ερμηνεύει βασιζόμενος στην δημιουργικότητά του ώστε να αποκομίσει πρόσθετη αξία. Η επιχειρηματική συμπεριφορά και η επιχειρηματική δραστηριότητα είναι δύο διαστάσεις χρησιμοποιούνται για να ερμηνευτεί ορθότερα η έννοια της επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματική συμπεριφορά περιλαμβάνει το σύνολο των προσωπικών χαρακτηριστικών που είναι σημαντικά στην επιχειρηματική εξέλιξη ενός ατόμου, όπως η επιμονή, η δημιουργικότητα, η πρωτοβουλία, η αντίληψη, η ανάληψη κινδύνου και η αυτοπεποίθηση. Όμως η επιχειρηματική συμπεριφορά πρέπει να συνδυάζεται και με την δραστηριότητα, αφού τα προσωπικά χαρακτηριστικά δεν συμπίπτουν ανάμεσα στα άτομα που αναλαμβάνουν επιχειρηματική δράση. Το ερώτημα

που τίθεται είναι αν ο επιχειρηματίας γεννιέται με μια διαισθητική ικανότητα που τον οδηγεί στην επιχειρηματικότητα ή διδάσκεται αυτήν την ικανότητα (Kourilsky et al., 1996). Όμως, η πραγματικότητα είναι πως δεν είναι αποσαφηνισμένος ο διαχωρισμός αφού τα προσωπικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου αλληλεπιδρούν με το εξωτερικό περιβάλλον και η προσωπικότητα διαμορφώνεται συνεχώς εξαρτώμενη από παράγοντες του περιβάλλοντος όπως η κουλτούρα ή η οικογένεια. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαία η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα που είναι αποτελεσματικότερη όταν ξεκινάει από τις μικρότερες ηλικίες, τότε που εξελίσσεται η προσωπικότητα του ατόμου και διδάσκει την ανάπτυξη περισσότερων πρακτικών δεξιοτήτων κατά την τριτοβάθμια εκπαίδευση (Rushing, 1990).

2.1.2 Μορφές Επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα διακρίνεται από τις διαφορετικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται ώστε να εκδηλωθεί η δράση της. Με βάση την μορφή της διαχωρίζεται σε επιχειρηματικότητα ανάγκης και σε επιχειρηματικότητα ευκαιρίας. Πιο συγκεκριμένα, η επιχειρηματικότητα ανάγκης, είναι η στροφή προς την επιχειρηματική δραστηριότητα λόγω έλλειψης άλλων επιλογών ικανοποιητικής απασχόλησης (epixeirin.gr). Η Έκθεση Επιχειρηματικότητας του IOBE για τα έτη 2019-2020, αναφέρει ότι η επιχειρηματικότητα ανάγκης αφορά στην αυτοαπασχόληση και την μικροεπιχειρηματικότητα και συνήθως σε αυτήν ωθούνται άτομα που κατοικούν σε χώρες με σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο και υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η επιχειρηματικότητα ανάγκης δεν χαρακτηρίζεται από υψηλή βιωσιμότητα και συναντάται όταν το άτομο θέλει να διατηρήσει το εισόδημά του (IOBE, 2020). Στην ίδια Έκθεση, αναφέρεται και ο ορισμός της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, η οποία εκδηλώνεται για την αξιοποίηση μια επιχειρηματικής ευκαιρίας που θα οδηγήσει στην αύξηση του εισοδήματος και μπορεί να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία. Ανάμεσα στις δύο ακραίες αυτές μορφές έχουν υιοθετηθεί τέσσερις κατηγορίες κινήτρων για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, η ιδεαλιστική στην οποία το κίνητρο είναι να αλλάξει ο κόσμος, η ματεριαλιστική που αφορά στην ανάγκη μεγαλύτερου εισοδήματος και πλούτου, η πραγματιστική που σχετίζεται με την ανάγκη ευρέσεως εργασίας και η παραδοσιακή που αφορά στην συνέχιση της οικογενειακής επιχείρησης (IOBE, 2020).

Στην εφαρμογή της, η επιχειρηματικότητα διακρίνεται σε μορφές που έχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους αλλά παράλληλα αλληλοσυνδέονται και είναι η κοινωνική

επιχειρηματικότητα, η πράσινη επιχειρηματικότητα, η δημόσια επιχειρηματικότητα, η ψηφιακή επιχειρηματικότητα, η τεχνολογική επιχειρηματικότητα, η επιχειρηματικότητα καινοτομίας, η νεανική επιχειρηματικότητα.

Η κοινωνική επιχειρηματικότητα, αποτελεί μια εναλλακτική μορφή επιχειρηματικότητας που στηρίζεται στην κοινωνική οικονομία. Έχει οριστεί από τον Mohammad Yunus, ως η επιχείρηση που σκοπό έχει να επιλύει τα κοινωνικά προβλήματα με οικονομικά βιώσιμο τρόπο. Ο πρωταρχικός σκοπός της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι ο κοινωνικός αντίκτυπος, και για το λόγο αυτό μέρος των εσόδων από την επιχειρηματική δραστηριότητα είτε επανεπενδύονται στην ίδια την επιχείρηση είτε χρησιμοποιούνται για την έναρξη νέων κοινωνικών επιχειρήσεων ώστε να αυξηθεί ο αντίκτυπος της οργάνωσης (Σαρρής, 2016).

Η πράσινη επιχειρηματικότητα, συνδέεται με την κοινωνική και ορίζεται ως αυτή που έχει ως πλαίσιο την αειφόρο ανάπτυξη και δραστηριοποιείται σύμφωνα με τις αρχές της προστασίας του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, θέτει την προστασία του περιβάλλοντος ως το επίκεντρο της στρατηγικής της, αξιοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους για να παράγει προϊόντα ή υπηρεσίες. Πράσινη είναι η επιχειρηματική δραστηριότητα που θέτει περιβαλλοντικούς στόχους και επιδεικνύει βελτιωμένη περιβαλλοντική υπευθυνότητα, η οποία είναι αναγκαία ώστε να αναπτυχθούν νέες επιχειρήσεις με περιβαλλοντικό προσανατολισμό (Λιούκας, 2013).

Η δημόσια επιχειρηματικότητα αναφέρεται στην επιχειρηματική δραστηριότητα του δημοσίου τομέα και της δημόσιας διοίκησης, είναι κοινωνική και ορίζεται από μια προσπάθεια οργάνωσης των διαθέσιμων πόρων για να επιτευχθεί η υψηλή παραγωγικότητα και η δημιουργία κοινωνικής υπεραξίας (Boyett, 1997).

Η ψηφιακή επιχειρηματικότητα, ως εξέλιξη του ηλεκτρονικού εμπορείου, αφορά στην ίδρυση επιχείρησης η οποία χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για τις διαδικασίες της. Παραδείγματα τέτοιου είδους επιχειρήσεων είναι τα e-shop, δηλαδή τα ηλεκτρονικά καταστήματα. Στην περίπτωση αυτή αξιοποιούνται τα κοινωνικά δίκτυα και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα εφοδιαστικής αλυσίδας αλλά και σε ζητήματα ασφαλείας στο διαδίκτυο (Αδαμάκης et al., 2017).

Η τεχνολογική επιχειρηματικότητα βασίζεται στην αναγνώριση μιας ευκαιρίας για την δημιουργία ενός τεχνολογικού προϊόντος. Βασίζεται στην αξιοποίηση της τεχνολογίας και

αναπτύσσει τεχνολογίες όπως αλγόριθμοι, πλατφόρμες και εφαρμογές που συντελούν στην βελτίωση της ζωής των ανθρώπων. Το ρίσκο της είναι ιδιαιτέρως υψηλό, καθώς απαιτεί πόρους οικονομικούς και γνωσιακούς για να πραγματοποιηθεί αλλά παράλληλα υπάρχει ο κίνδυνος της αποτυχίας εξαιτίας του ανταγωνισμού. Η τεχνολογική επιχειρηματικότητα μπορεί να εφαρμοστεί στην ιατρική επιστήμη, αλλά και σε πλατφόρμες χρηματιστηριακών συναλλαγών (Maxwell, 2007).

Η επιχειρηματικότητα καινοτομίας συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη, και τη χρήση καινοτόμου τεχνολογίας. Χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα σχετικά με τα αποτελέσματα της δραστηριότητας, αφού οι επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη δεν είναι σίγουρο ότι θα καταλήξουν σε ένα προϊόν που θα έχει επιτυχία (Teece, 2007).

Η νεανική επιχειρηματική δραστηριότητα αναφέρεται σε άτομα ηλικίας από 16 έως 35 ετών τα οποία με τις καινοτόμες ή όχι ιδέες του διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της επιχείρησής τους (epixeirein.gr).

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα συχνά κατηγοριοποιείται σε τρεις προσεγγίσεις (Johnson, 1988, Heinonen and Hytti, 2010, O'Connor, 2013). Διδασκαλία «σχετικά» (about) με την επιχειρηματικότητα σημαίνει μια γεμάτη περιεχόμενο και θεωρητική προσέγγιση με στόχο να δώσει μια γενική κατανόηση του φαινομένου. Είναι η πιο κοινή προσέγγιση στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Mwasalwiba, 2010). Η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας «για» (for) σημαίνει μια επαγγελματικά προσανατολισμένη προσέγγιση που στοχεύει να δώσει στους εκκολαπτόμενους επιχειρηματίες τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες. Διδασκαλία «μέσω» (through) σημαίνει μια προσέγγιση βασισμένη στη διαδικασία και συχνά βιωματική, όπου οι μαθητές περνούν από μια πραγματική διαδικασία επιχειρηματικής μάθησης (Kyrö, 2005). Αυτή η προσέγγιση βασίζεται συχνά στον ευρύτερο ορισμό της επιχειρηματικότητας και μπορεί να ενσωματωθεί σε άλλα μαθήματα της γενικής εκπαίδευσης, συνδέοντας τα επιχειρηματικά χαρακτηριστικά, τις διαδικασίες και τις εμπειρίες με το βασικό αντικείμενο. Ενώ οι προσεγγίσεις «σχετικά» και «για» σχετίζονται κυρίως με ένα υποσύνολο μαθητών στη δευτεροβάθμια και ανώτερη εκπαίδευση, η ενσωματωμένη προσέγγιση της διδασκαλίας «μέσω» της επιχειρηματικότητας μπορεί να είναι σχετική για όλους τους μαθητές και για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (Smith et al., 2006, Handscombe et al., 2008). Ωστόσο, έχουν εντοπιστεί ορισμένες σημαντικές προκλήσεις κατά την προσπάθεια ενσωμάτωσης της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση με αυτόν τον τρόπο, όπως οι περιορισμοί πόρων και

χρόνου, η αντίσταση από τους δασκάλους, οι προκλήσεις αξιολόγησης και οι επιπτώσεις στο κόστος (Smith et al., 2006).

2.2 Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα

Οι άνθρωποι βρίσκονται συνεχώς απέναντι σε νέες προκλήσεις όσο οι καιροί αλλάζουν και πρέπει να αξιοποιούν τις γνώσεις τους αλλά ταυτόχρονα και να τις βελτιώνουν ώστε να επιτύχουν τους στόχους του και με επιχειρηματικό πνεύμα και δημιουργικούς τρόπους να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις αυτές.

Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, τουλάχιστον τα τελευταία τριάντα χρόνια, είναι αντικείμενο συζήτησης πολιτικών και μελετητών αφού αποτελεί ένα βασικό ζήτημα για την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, αλλά και ως παιδαγωγικό ζήτημα αφού πρέπει να βρεθούν τρόποι προσέγγισης της δημιουργικής και εποικοδομητικής συμπεριφοράς των ανθρώπων στο δύσκολο επιχειρηματικό περιβάλλον που επικρατεί.

Οι όροι «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» και «επιχειρηματική εκπαίδευση», συχνά συγχέονται όμως έχουν διαφορετική σημασία, σκοπό αλλά και προσέγγιση. Ο όρος «επιχειρηματικότητα» όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει κι αυτός πληθώρα ορισμών, άρα όποια έννοια τον περιλαμβάνει αποτελεί με την σειρά της αντικείμενο περαιτέρω έρευνας για την ορθή διατύπωσή της. Πολλοί εκπαιδευτικοί, μαθητές και φοιτητές θεωρούν ότι και οι δύο ορισμοί είναι συνώνυμοι. Η έννοια «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» συναντάται σε χώρες όπως ο Καναδάς και οι Η.Π.Α., ενώ η έννοια «επιχειρηματική εκπαίδευση» χρησιμοποιείται στους εκπαιδευτικούς κύκλους του Ηνωμένου Βασιλείου και αφορά στην προσωπική ανάπτυξη, την νοοτροπία και τις ικανότητες εν αντιθέσει με τον όρο «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» ο οποίος αφορά στην δημιουργία μιας επιχείρησης και στην αυτοαπασχόληση (Πριμικήρη, 2019).

Σύμφωνα με τον Ruskonaara (2014), ο όρος «επιχειρηματική εκπαίδευση» σχετίζεται με την διδασκαλία που αποκτά μια επιχειρησιακή διάσταση δηλαδή στο να διδάσκονται πρακτικές για την ενίσχυση και την αύξηση των δυνατοτήτων ώστε να επιλύονται προβλήματα. Επιπλέον, συμπληρώνει ότι ο συγκεκριμένος όρος αφορά και στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων για την απασχόληση που θα έρθει μετά το πέρας των πανεπιστημιακών μαθημάτων. Από την άλλη ο όρος «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» αν και έχει παρόμοια προσέγγιση όσον αφορά στην ανάπτυξη και την

βελτίωση των δεξιοτήτων, χρησιμοποιείται ξεκάθαρα για περιπτώσεις που υπάρχει βούληση για ίδρυση επιχείρησης ως επιλογή για απασχόληση (Ruskonaara, 2014). Πιο συγκεκριμένα, επικεντρώνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της επιχειρηματικότητας, ενώ η «επιχειρηματική εκπαίδευση» αντιμετωπίζει τις απαιτήσεις ενός ευρύτερου φάσματος ενδιαφερομένων.

Σύμφωνα με τον Gibb (1993), η «επιχειρηματική εκπαίδευση» έχει στόχο να αυξήσει τις ευκαιρίες για ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων, συμπεριφορών και χαρακτηριστικών στους νέους ώστε αξιοποιώντας τις να τις αναπτύξουν μελλοντικά σε πολλά και διαφορετικά πλαίσια, είτε ως υπάλληλοι, είτε ως καταναλωτές αλλά κυρίως ως πολίτες για όλη την διάρκεια της ζωής τους ανεξαρτήτως της επαγγελματικής τους πορείας.

Η «επιχειρηματική εκπαίδευση» συνδέεται με την επιχειρηματικότητα, αλλά δεν σημαίνει μόνο την έναρξη μιας επιχείρησης. Διαφοροποιείται διότι έχει συγκεκριμένη μέθοδο προσέγγισης. Η μέθοδος αυτή βασίζεται σε μια καινοτόμο παιδαγωγική προσέγγιση που χρησιμοποιεί τρόπους μάθησης που βασίζονται σε βιωματική δράση. Το πεδίο εφαρμογής καθώς και η πρακτική της είναι μεγαλύτερα από την έννοια «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα», η οποία επικεντρώνεται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να ξεκινήσει μία επιχείρηση.

Σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη υποστηρίζεται ότι η επιχειρηματικότητα σε σχέση με την διδασκαλία και την μάθηση θα πρέπει να έχει τόσο ευρεία όσο και στενή προσέγγιση. (Leffler, 2009). Ο Leffler et al (2010), υποστηρίζει ότι αν εισαχθεί η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα τότε θα συμβάλλει στην μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς θα προετοιμάζει τους νέους ανθρώπους για την ζωή τους και την εργασία. Επιπλέον, ως παιδαγωγική προσέγγιση θα βοηθήσει στην αύξηση του βαθμού της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης των ατόμων και θα καλλιεργήσει το ταλέντο και την δημιουργικότητά τους. Παράλληλα, θα συμβάλλει στο να αναπτυχθούν σχετικές δεξιότητες και αξίες οι οποίες θα είναι αρωγός στην επέκταση των επαγγελματικών προοπτικών των εκπαιδευόμενων αλλά και των ευκαιριών που θα προκύψουν στο μέλλον. Τα διεθνή πολιτικά κείμενα επισημαίνουν ότι «η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» είναι η υιοθέτηση μιας στάσης που διεγείρει την αυτοδυναμία, την αυτογνωσία, την δημιουργικότητα αλλά και τις ικανότητες επικοινωνίας και ομαδικότητας των μαθητών (Diehl, 2016:28).

Η UNESCO τονίζει ότι η «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» προσφέρει εμπειρίες στους μαθητές που περιλαμβάνουν την δυνατότητα και το όραμα να έχουν πρόσβαση σε κάθε ευκαιρία που θα τους δοθεί. Με τις εμπειρίες που θα αποκομίσουν θα αυξήσουν τις ικανότητες τους στο να προβλέπουν και να ανταποκρίνονται στις κοινωνικές αλλαγές. Επιπλέον, με την εκπαίδευση τους στην επιχειρηματικότητα θα μπορούν να αναπτύσσουν αλλά και ταυτόχρονα να χρησιμοποιούν την δημιουργικότητά τους ώστε να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να επωμίζονται ευθύνες και να αντιμετωπίζουν κινδύνους (UNESCO, 2008).

Ένας άλλος ορισμός της «εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα», που υιοθετήθηκε από το ίδρυμα «The Danish Foundation for Entrepreneurship - Young Enterprise (FFE-YE)» είναι ότι η «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» περιλαμβάνει «το περιεχόμενο, τις μεθόδους και τις δραστηριότητες που υποστηρίζουν τη δημιουργία και την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και εμπειριών καθιστώντας την επιθυμητή και εφικτή για τους μαθητές για να ξεκινήσουν να συμμετέχουν στην επιχειρηματική διαδικασία δημιουργώντας αξία» (ASTEE, 2014).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 18 Φεβρουαρίου του 2012, στην Γενεύη, όρισε ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα αφορά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών και στην απόκτηση της νοοτροπίας του να μπορούν να μετατρέψουν τις δημιουργικές τους ιδέες σε επιχειρηματικές ενέργειες. Θεώρησε δε επίσης, ότι αποτελεί μια βασική ικανότητα για όλους τους μαθητές, η οποία βοηθάει στην προσωπική ανάπτυξη, στην ενεργή συμμετοχή όλων των πολιτών, στην κοινωνική ένταξη και στην απασχόληση. Πρέπει επίσης, να αποτελεί διαδικασία της δια βίου μάθησης σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, σε όλες τις μορφές της ώστε να συμβάλλει στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος και της επιχειρηματικής συμπεριφοράς. (EC, 2014).

Ο Keramat et al., (2015) όρισε την «εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» ως μια διαδικασία που συστηματικά, συνειδητά και στοχευμένα εκπαιδεύει δημιουργικά τα άτομα που δεν είναι επιχειρηματίες και καταφέρνει να διαμορφώσει στους μαθητές αξίες και πεποιθήσεις ώστε να δημιουργήσουν κουλτούρα επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, με την ανάπτυξη αυτής της επιχειρηματικής νοοτροπίας, με τις δεξιότητες και τις γνώσεις που αποκτώνται μπορούν οι μαθητές να μετατρέψουν τις ιδέες τους σε δράσεις. Ο Sawyer (2012) στην έρευνά του καταλήγει ότι «η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα» είναι ένα είδος πρακτικής όπου αυτοί που συμμετέχουν εκπαιδεύονται με σκοπό την ανακάλυψη,

την δημιουργία και την γνώση ότι υπάρχουν ευκαιρίες νέας προστιθέμενης αξίας. Αφορά στην παραγωγή προστιθέμενης αξίας για τον εαυτό τους αλλά και για τους άλλους. Αξία που μπορεί να είναι είτε οικονομικής, είτε κοινωνικής, είτε πολιτιστικής είτε ανθρώπινης φύσης (Johannesen, 2015).

Η παγκόσμια ακαδημαϊκή και παιδαγωγική κοινότητα ασχολήθηκε με την ένταξη της επιχειρηματικότητας, ως διακριτό πεδίο, στα προγράμματα εκπαίδευσης, τα τελευταία πενήντα χρόνια. Παρόλα αυτά όμως, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε μια κινητοποίηση από τους υπεύθυνους χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής για την Επιχειρηματική Εκπαίδευση. Αυτό συνέβη, διότι εκείνη την περίοδο τεκμηριώθηκε με περισσότερα ερευνητικά δεδομένα η άποψη ότι θα έχει θετικές επιδράσεις στην οικονομία και την απασχόληση. Καθώς επίσης και ότι θα δοθεί ώθηση στην καθιέρωση πολιτικών που θα επιζητούν την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων συνδυάζοντας την καλλιέργεια της επιχειρηματικής νοοτροπίας και των επιχειρηματικών δεξιοτήτων (ΣΕΒ, 2020).

Το 1938, στο Πανεπιστήμιο Κόμπε της Ιαπωνίας, έγινε η πρώτη αναφορά σε μια εκπαιδευτική ενότητα για την επιχειρηματικότητα. Προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στο Harvard Business School υπάρχει μάθημα με αντικείμενο την ίδρυση και την διοίκηση νέας επιχείρησης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, 16 πανεπιστημιακές σχολές των Η.Π.Α διδάσκουν το μάθημα της επιχειρηματικότητας ενώ το 2000 ο αριθμός των σχολών αυτών έφθασε τις 1400, και αφορά σε εκπαιδευτικά ιδρύματα της μεταδευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας. εκπαίδευσης. Το 2020, η «επιχειρηματική εκπαίδευση», αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των προγραμμάτων σπουδών της μεταδευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις Η.Π.Α. και επεκτείνεται και σε χαμηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Το 2015, ο οργανισμός Junior Achievement USA, πρότεινε κατευθυντήριες γραμμές και πρότυπα διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας τα οποία εφαρμόζονται σχεδόν σε όλες τις πολιτείες των Η.Π.Α.

Στην Ευρώπη, αν εξαιρεθούν το Βέλγιο και τα κράτη της Σκανδιναβικής χερσονήσου, η επιχειρηματική εκπαίδευση εντάχθηκε πολλές δεκαετίες αργότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα σε σύγκριση με τις Η.Π.Α. Αν και τα δεδομένα για την εξέλιξη της επιχειρηματικής εκπαίδευσης είναι ανεπαρκή, οι βιβλιογραφικές αναφορές από τις αρχές του 2000 δείχνουν ότι το 80% της παγκόσμιας προσφοράς προγραμμάτων επιχειρηματικής

εκπαίδευσης συναντάται στην Β. Αμερική, και το υπόλοιπο 20% στην Ευρώπη και στην Ασία.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση αναπτύχθηκε στην Ευρώπη χάρη στην υποστήριξη που είχε από την ευρωπαϊκή πολιτική για την εκπαίδευση και την απασχόληση. Στην Ατζέντα της Λισαβόνας το 2000, αναγνωρίζεται η επιχειρηματικότητα ως μία από τις βασικές δεξιότητες που πρέπει να παρέχονται από το εκπαιδευτικό σύστημα και τη δια βίου μάθηση, καταφέροντας με αυτό τον τρόπο να εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες ενσωμάτωσης της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Για τα επόμενα χρόνια η επιχειρηματική εκπαίδευση με την βοήθεια των συστάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αρχίζει να καταλαμβάνει σημαντική θέση στην εκπαιδευτική ατζέντα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, προωθώντας την ενίσχυση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων και την νεανική επιχειρηματικότητα διαμέσου της εκπαίδευσης και της κατάρτισης βοηθάει στο να αναδειχθούν οι πρώτες οργανωμένες ερευνητικές εργασίες πανευρωπαϊκής κλίμακας.

Με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επιχειρηματικών Δεξιοτήτων (EntreComp), το 2016, σφραγίζεται η πολυετής προσπάθεια καθιέρωσης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής προς την ένταξη της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση. Το EntreComp πρότεινε ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς, ώστε να διαμορφωθεί μια ενιαία αντίληψη για την έννοια και τον σκοπό οποιασδήποτε πρωτοβουλίας ενίσχυσης της επιχειρηματικής ικανότητας, απευθυνόμενο στους ευρωπαίους πολίτες (ΣΕΒ, 2020).

Αν και η ευρωπαϊκή πολιτική συνεισφέρει καθοριστικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, παρατηρείται ότι η ανάπτυξη αυτή δεν έχει τους ίδιους ρυθμούς σε όλα τα κράτη μέλη. Παρόλα αυτά όμως, τόσο η εκπαιδευτική κοινότητα, όσο και οι νέοι είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι και ενημερωμένοι από ποτέ σε ότι αφορά τα οφέλη και την σημασία της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (ΣΕΒ, 2020).

Ένας τομέας εστίασης της έρευνας για την προώθηση της επιχειρηματικότητας είναι ο ρόλος των νοοτροπιών και των δεξιοτήτων που δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα να αναγνωρίζουν και να κεφαλαιοποιούν τις επιχειρηματικές ευκαιρίες (Nichter & Goldmark 2009). Οι Levie και Autio (2008) συνοψίζουν ένα σύνολο βιβλιογραφίας που υπογραμμίζει τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση παρέχει στα άτομα τη γνωστική ικανότητα να

ταιριάζουν πιθανές επιχειρηματικές ευκαιρίες με τις αντίστοιχες δεξιότητες και ικανότητές τους. Επιπλέον, οι van der Sluis, van Praag και Vijverberg (2005) καθώς και οι Isaacs et al. (2007) περιγράφουν τη βιβλιογραφία που συνδέει υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης με καλύτερες επιχειρηματικές επιδόσεις καθώς και υψηλότερα ποσοστά δημιουργίας επιχειρήσεων. Αυτές οι ενώσεις έχουν απήχηση σε μια παγκόσμια έρευνα επιχειρηματιών, οι οποίοι αναφέρουν νοοτροπίες και δεξιότητες ως πιθανό περιορισμό στις επιχειρηματικές ευκαιρίες και επιτυχία (Monitor Consulting Group 2012).

Περαιτέρω έρευνα διερευνά εάν νοοτροπίες και δεξιότητες μπορούν να καλλιεργηθούν, να διδαχθούν ή να μεταδοθούν με σκοπό την προώθηση της επιχειρηματικότητας (World Bank 2012). Μέσα σε μια συνεχιζόμενη συζήτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο μπορεί να μάθει κανείς την επιχειρηματικότητα (Isaacs et al. 2007), ένα σύνολο βιβλιογραφίας δείχνει ότι όψεις της πράγματι μπορούν (Kuratko 2005). Οι Haase και Lautenschläger (2011), ωστόσο, υπογραμμίζουν μια σειρά από επιχειρήματα για το αντίθετο, υποδηλώνοντας ότι ορισμένες πτυχές δεν μπορούν να μαθευτούν. Σε αυτό το σημείο, οι Akola και Heinonen (2006) διαχωρίζουν την «τέχνη» και την «επιστήμη» της επιχειρηματικότητας, στην οποία η πρώτη (π.χ. δημιουργικότητα, καινοτόμος σκέψη) δεν διδάσκεται, παρά μόνο μέσω της πρακτικής εμπειρίας. ενώ οι τελευταίες (π.χ. επιχειρηματικές και διοικητικές δεξιότητες) μπορούν να διδαχθούν. Παρά τα αντίθετα αυτά σημεία, η έρευνα υποστηρίζει ότι όταν τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ενσωματώνουν δημιουργικές και επιχειρηματικές δεξιότητες στις μεθοδολογίες διδασκαλίας, οι νοοτροπίες και οι δεξιότητες που συνδέονται στενότερα με την «τέχνη» της επιχειρηματικότητας μεταδίδονται (World Bank 2010).

Ακόμη και στο πλαίσιο των συζητήσεων σχετικά με το εάν η επιχειρηματικότητα μπορεί να διδαχθεί, υπάρχει ένα αυξανόμενο παγκόσμιο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση και κατάρτιση στην επιχειρηματικότητα (EET), όπως τεκμηριώνεται από την αύξηση των προσφορών σε εκπαιδευτικά ιδρύματα (Kuratko 2003) και από τη συμπερίληψή της σε διεθνείς ατζέντες και προγράμματα, όπως η Ατζέντα του Όσλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας. Ο Mwasalwiba (2010) προτείνει ότι αυτή η εκλαΐκευση της EET καθοδηγείται εν μέρει από τα αμοιβαία προσωπικά συμφέροντα των βασικών ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των υπευθύνων χάραξης πολιτικής (η πολιτική επιταγή για τη δημιουργία θέσεων εργασίας), των φοιτητών (περισσότεροι απόφοιτοι που ανταγωνίζονται για λιγότερες θέσεις εργασίας, αναζητούν νέες ευκαιρίες και τρόπους ξεχωρίζουν) και εκπαιδευτικά ιδρύματα (για να ικανοποιήσουν

τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής καθώς και την αγορά των φοιτητών μέσω προσφορών μαθημάτων). Λαμβάνοντας υπόψη τις ενδείξεις ότι πτυχές της επιχειρηματικότητας μπορούν να διδαχθούν και να διδαχθούν, τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης αναδεικνύονται ως βασικό συστατικό των ευρύτερων συζητήσεων για την προώθηση της επιχειρηματικότητας.

Σήμερα, η EET αναγνωρίζεται ως ένα καθιερωμένο πεδίο σπουδών, που αναπτύσσεται παράλληλα με το ενδιαφέρον των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των φοιτητών (Mwasalwiba 2010). Ενώ ένας ενιαίος, γενικά αποδεκτός ορισμός παραμένει άπιαστος, οι ερευνητές συμβάλλουν σε έναν εξελισσόμενο ορισμό (Dickson, Solomon και Weaver 2008). Συνολικά, η EET αντικατοπτρίζει γενικά τόσο τη δραστηριότητα μετάδοσης συγκεκριμένων νοοτροπιών και δεξιοτήτων που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα, όσο και προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που επιδιώκουν να δημιουργήσουν διάφορα επιχειρηματικά αποτελέσματα. Η EET αντιπροσωπεύει πρακτικά τις παρεμβάσεις ακαδημαϊκής εκπαίδευσης ή επίσημης κατάρτισης που μοιράζονται τον ευρύ στόχο της παροχής στα άτομα επιχειρηματικής νοοτροπίας και δεξιοτήτων για την υποστήριξη της συμμετοχής και της απόδοσης σε μια σειρά επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

2.3 Σημασία και οφέλη της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα

Η επιχειρηματικότητα είναι βασικός μοχλός της οικονομίας. Ο πλούτος και η μεγάλη πλειονότητα των θέσεων εργασίας δημιουργούνται από μικρές επιχειρήσεις που ξεκινούν από άτομα με επιχειρηματικό πνεύμα, πολλά από τα οποία συνεχίζουν να δημιουργούν μεγάλες επιχειρήσεις. Οι άνθρωποι που εκτίθενται στην επιχειρηματικότητα συχνά εκφράζουν ότι έχουν περισσότερες ευκαιρίες να ασκήσουν δημιουργικές ελευθερίες, υψηλότερη αυτοεκτίμηση και γενικά μεγαλύτερη αίσθηση ελέγχου πάνω στη ζωή τους. Ως αποτέλεσμα, πολλοί έμπειροι επιχειρηματίες πολιτικοί ηγέτες, οικονομολόγοι και εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η καλλιέργεια μιας ισχυρής επιχειρηματικής κουλτούρας θα μεγιστοποιήσει την ατομική και συλλογική οικονομική και κοινωνική επιτυχία σε τοπική, εθνική και παγκόσμια κλίμακα.

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία δια βίου μάθησης, που ξεκινά ήδη από το δημοτικό σχολείο και προχωρά σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα διάφορα πρότυπα, οι εθνικές πολιτικές και καλές παγκοσμίως πρακτικές είναι ένα πλαίσιο που μπορούν να

χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για την οικοδόμηση κατάλληλων στόχων, μαθησιακών δραστηριοτήτων και αξιολογήσεων για το κοινό-στόχο τους. Χρησιμοποιώντας αυτό το πλαίσιο, οι μαθητές θα έχουν σταδιακά πιο απαιτητικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. εμπειρίες που θα τους επιτρέψουν να αναπτύξουν τη διορατικότητα που χρειάζεται για να ανακαλύψουν και να δημιουργήσουν επιχειρηματικές ευκαιρίες· και την τεχνογνωσία για να ξεκινήσουν και να διαχειριστούν με επιτυχία τις δικές τους επιχειρήσεις για να επωφεληθούν από αυτές τις ευκαιρίες.

Τα δυνητικά οφέλη της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα συνοψίζονται ολοκληρωμένα στο National Content Standards for Entrepreneurship Education. (2004).

2.3.1 Οφέλη για μαθητές Δημοτικού

- Αυξημένη προσέλευση
- Ανώτερη ακαδημαϊκή επίδοση
- Λιγότερες παραπομπές πειθαρχίας
- Αυξημένη αίσθηση «τόπου ελέγχου»
- Επίγνωση των επιλογών καριέρας και επιχειρηματικότητας
- Απόκτηση βασικών οικονομικών εννοιών
- Προσδιορισμός της συνεισφοράς των επιχειρηματιών στην κοινωνία
- Χρήση δεξιοτήτων αναγνώρισης ευκαιριών/ επίλυσης προβλημάτων
- Εξερεύνηση ζητημάτων ηθικής
- Εξέταση βημάτων για την έναρξη μιας επιχείρησης

2.3.2 Οφέλη για μαθητές Γυμνασίου

- Κίνητρο να συνεχίσουν στο Λύκειο
- Βελτιωμένες ακαδημαϊκές δεξιότητες
- Αυξημένη αυτοεκτίμηση και σεβασμός
- Αυξημένος αριθμός φοιτητών που προσδιορίζουν την επιχειρηματικότητα ως επιλογή σταδιοδρομίας
- Αυξημένη συνειδητοποίηση του ρόλου των επιχειρηματιών
- Ενθάρρυνση της ανάληψης κινδύνων και μάθησης από την αποτυχία
- Αναγνώριση ευκαιριών

- Μείωση των εφηβικών προβληματικών και της κατάχρησης ουσιών
- Κατανόηση των οικονομικών και των καπιταλιστικών αρχών
- Κατανόηση της διαδικασίας επιχειρηματικότητας/επιχειρηματικών σχεδίων
- Ανάπτυξη συνειδητοποιημένου καταναλωτή
- Εξοικείωση με διαφορετικότητα και δεξιότητες κοινωνικοποίησης
- Επίδειξη δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων / διαπραγμάτευσης / πωλήσεων-μάρκετινγκ / πειθούς
- Κατανόηση του πώς να κερδίσετε χρήματα
- Αναγνώριση συνεισφοράς των επιχειρηματιών
- Προώθηση και εκτίμηση της δημιουργίας ιδεών

2.3.3 Οφέλη για μαθητές Λυκείου

- Δημιουργία επιχειρηματικών πολιτών που έχουν επίσης τις δεξιότητες και τα εργαλεία για να ξεκινήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις.
- Διαμόρφωση επιχειρηματικού σχεδίου
- Εφαρμογή οικονομικών αρχών
- Προσδιορισμός των ατομικών επιχειρηματικών συμφερόντων
- Εφαρμογή βασικών δεξιοτήτων μάρκετινγκ
- Χρήση στρατηγικών για τη δημιουργία ιδεών
- Διαχείριση κινδύνων
- Προσδιορισμός των νόμιμων πηγών κεφαλαίου
- Μετατροπή των προβλημάτων σε ευκαιρίες
- Εφαρμογή αρχών διαχείρισης ανθρωπίνων σχέσεων
- Κατανόηση βασικών λογιστικών αρχών
- Αναγνώριση ηθικών επιχειρηματικών πρακτικών
- Επίδειξη οικονομικής διαχείρισης

2.3.4 Οφέλη για μεταλυκειακούς και ενήλικους μαθητές

- Επίδειξη δεξιοτήτων στην εκκίνηση επιχειρήσεων
- Επίδειξη δεξιοτήτων στη διατήρηση της μακροζωίας της επιχείρησης
- Επίδειξη γνώσης για το κλείσιμο επιχειρήσεων έναντι της αποτυχίας

- Δυνατότητα εύρεσης επόμενου επιπέδου εκπαίδευσης ή πρόσβασης σε άλλους πόρους και υπηρεσίες
- Επίδειξη δεξιοτήτων διαχείρισης/λειτουργίας επιχειρήσεων
- Χρησιμοποίηση στοιχείων ενός επιχειρηματικού σχεδίου
- Προσδιορισμός των επιπτώσεων στην ανεργία
- Αλλαγή στάση; απέναντι στην επιχειρηματικότητα ως μέσο βιοπορισμού
 - Αλλαγές στις προσωπικές και επαγγελματικές συμπεριφορές συμπεριλαμβανομένων: αυτοεκτίμηση, ικανότητα να ελέγχει τη ζωή του, αυτογνωσία, αυτοδιαχείριση/ευθύνη προσωπικότητας, κίνητρο, ομαδική δουλειά, διαπροσωπικές επικοινωνίες, επίλυση προβλήματος, δημιουργικότητα

Όπως μπορεί να φανεί, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα μπορεί να επηρεάσει θετικά έναν μαθητή σε όλα τα επίπεδα σε ένα μεγάλο αριθμό πλαισίων. Αυτό μπορεί να εξηγήσει γιατί υπάρχει τόσο μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα, τα οποία όλα μπορούν να προσφέρουν σημαντικά αποτελέσματα σε διάφορα στάδια της ζωής ενός μαθητή.

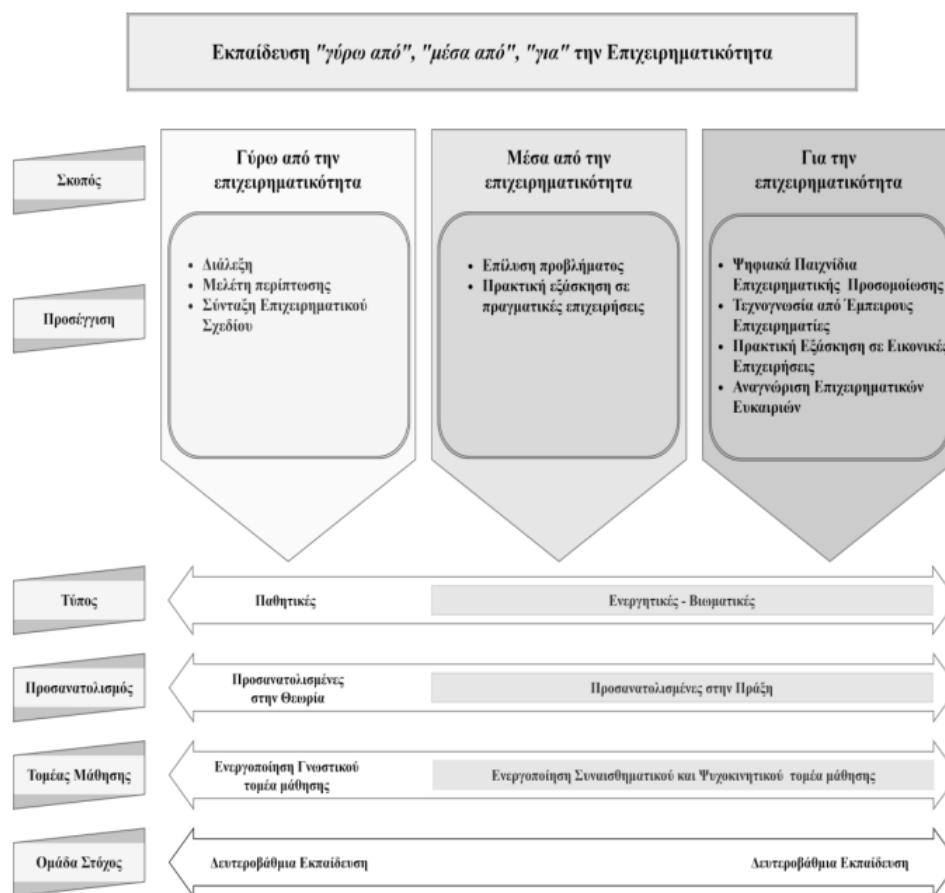
2.4 Περιεχόμενο και μέθοδοι της επιχειρηματικής εκπαίδευσης

Ο τρόπος διδασκαλίας και προσέγγισης της επιχειρηματικότητας αποτελεί ζητούμενο έρευνας και διδακτικής πρακτικής. Δεν υπάρχει δηλαδή μια συγκεκριμένη εκπαιδευτική τεχνική ή ένας καθολικά αποδεκτός τρόπος προσέγγισης της έννοιας ώστε να θεωρηθεί επιτυχημένη η διδασκαλία της επιχειρηματικότητας. Εντούτοις η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας καθώς και του τρόπου καλλιέργειας γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων οφείλει να συνάδει με τους στόχους και το περιεχόμενο του προγράμματος αλλά παράλληλα να καλύπτει τις ανάγκες των μαθητών (Elert et al., 2018).

Τα προγράμματα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης βασίζονται στο τρίπτυχο “about-for-through entrepreneurship”, δηλαδή «γύρω, για και μέσα από την επιχειρηματικότητα». Στην εικόνα 2.1 που ακολουθεί παρουσιάζεται συνοπτικά αυτή η μέθοδος, όπως διδάσκεται στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Τα προγράμματα που προσανατολίζονται στην διδασκαλία «γύρω» από την επιχειρηματικότητα έχουν ως στόχο την απόκτηση θεωρητικών γνώσεων σχετικά με την επιχειρηματικότητα και ενθαρρύνουν τους μαθητές να την επιλέξουν στο μέλλον

δημιουργώντας την δική τους επιχείρηση (Samuel & Rahman, 2018). Σε αυτήν την προσέγγιση ο μαθητής είναι παθητικός ακροατής και αποτελεί μια παραδοσιακή δασκαλοκεντρική μέθοδο. Οι τρόποι προσέγγισης της συγκεκριμένης διδασκαλίας είναι οι διαλέξεις, οι μελέτες περίπτωσης και η σύνταξη επιχειρηματικού σχεδίου. Επιπλέον, στους μαθητές μοιράζεται ένα προκαθορισμένο εκπαιδευτικό υλικό και ο τρόπος αξιολόγησης καθώς και η διάρκεια καθορίζονται από τον εκπαιδευτικό.

Εικόνα 1: Προσεγγίσεις διδασκαλίας επιχειρηματικής εκπαίδευσης (Στάγιας, 2021).

Τα προγράμματα που προσανατολίζονται στην πρακτική εξάσκηση των μαθητών αποτελούν την προσέγγιση «για την επιχειρηματικότητα» και την «μέσα από την επιχειρηματικότητα» και βασίζονται στην ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα «για την επιχειρηματικότητα» εκπαιδεύει τους μαθητές στους μηχανισμούς λειτουργίας μιας επιχείρησης και βασίζεται στην δημιουργία επιχειρηματικής νοοτροπίας και στο να αισθανθούν οι μαθητές ότι είναι επιχειρηματίες.

Αποτελεί είδος εμπειρικής μάθησης όπου οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά. Συνήθως οι μέθοδοι διδασκαλίας του προγράμματος αυτού γίνονται μέσα από ψηφιακά παιχνίδια εκπαιδευτικής προσομοίωσης και το εκπαιδευτικό προσωπικό περιλαμβάνει επιχειρηματίες που μεταλαμπαδεύουν τις επιχειρηματικές τους γνώσεις. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις οι μαθητές συμμετέχουν σε παιχνίδια ρόλων υποκρινόμενοι τους επιχειρηματίες (Tasnim & Yahya, 2013).

Στα προγράμματα που οι μαθητές εκπαιδεύονται «μέσα από την επιχειρηματικότητα», υπάρχει εμπλοκή των εκπαιδευόμενων σε πραγματικές επιχειρηματικές δραστηριότητες. Τα προγράμματα αυτά προτιμώνται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κυρίως ή στην δια βίου μάθηση. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται αφορούν στην επίλυση προβλημάτων καθώς και στην πρακτική άσκηση σε επιχειρήσεις. (Panfilova et al, 2019).

Ο Bloom, το 1956 διαχώρισε τους εκπαιδευτικούς στόχους σε τρεις τομείς, τον γνωστικό, τον συναισθηματικό και τον ψυχοκινητικό. Ο πρώτος αφορά στις γνώσεις, ο δεύτερος στις στάσεις και ο τρίτος στις δεξιότητες. Στο μοντέλο αυτό μπορεί να στηριχθεί η προσέγγιση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης που θα είναι πιο αποτελεσματική για τους μαθητές. Κάθε τομέας ακολουθεί μια ιεράρχηση και όσο αναπτύσσεται τόσο πιο πολύπλοκος γίνεται.

Ο γνωστικός τομέας περιλαμβάνει:

- Δημιουργία
- Αξιολόγηση
- Ανάλυση
- Εφαρμογή
- Κατανόηση
- Μνήμη

Ο ψυχοκινητικός τομέας περιλαμβάνει:

- Φυσικότητα
- Συντονισμό
- Ακρίβεια
- Χειρισμό
- Μίμηση

Και τέλος ο συναισθηματικός τομέας της μάθησης σύμφωνα με τον Bloom περιλαμβάνει:

- Χαρακτηρισμός
- Οργάνωση
- Αξία
- Αντίδραση
- Αποδοχή

Για παράδειγμα, για να επιτευχθούν χαμηλοί γνωστικοί στόχοι (μετάδοση θεωρητικών γνώσεων), αποτελεσματική μέθοδος διδασκαλίας θεωρείται η διάλεξη που αποτελεί παθητική προσέγγιση. Από την άλλη, για να επιτευχθεί ο στόχος της συναισθηματικής μάθησης, πρέπει οι μαθητές να συμμετέχουν στην μαθησιακή διδασκαλία δηλαδή πιο καινοτόμες προσεγγίσεις όπως οι προσομοιώσεις επιχείρησης. Τέλος, για την απόκτηση ανωτέρου επιπέδου δεξιοτήτων, αποτελεσματικότερες θεωρούνται οι βιωματικές προσεγγίσεις όπως είναι η πρακτική εκπαίδευση.

Οι κυριότερες προσεγγίσεις επιχειρηματικής εκπαίδευσης που χρησιμοποιούνται διεθνώς κυρίως σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι η διάλεξη, η τεχνογνωσία από έμπειρους επιχειρηματίες, τα ψηφιακά παιχνίδια επιχειρηματικής προσομοίωσης, η ίδρυση και η λειτουργία μαθητικών επιχειρήσεων, η σύνταξη επιχειρηματικού σχεδίου και η αναγνώριση επιχειρηματικών ευκαιριών.

Οι διαλέξεις, αν και παρέχουν άμεση πληροφόρηση και εστιάζουν σε συγκεκριμένα θέματα είναι λιγότερο αποτελεσματική σε μαθητές που προτιμούν την ενεργή μάθηση με αποτέλεσμα να υπάρχει περιορισμένη συμμετοχή. Η τεχνογνωσία από έμπειρους επιχειρηματίες προσφέρει πληροφορίες για τον επιχειρηματικό κόσμο αλλά είναι υψηλού κόστους. Τα ψηφιακά παιχνίδια επιχειρηματικής προσομοίωσης αν και είναι ακριβά και χρονοβόρα, παρέχουν εμπειρία ενεργητικής μάθησης και είναι αποτελεσματικά στην ανάπτυξη πολλαπλών δεξιοτήτων. Η ίδρυση και λειτουργία μαθητικών επιχειρήσεων δίνει κίνητρο στους μαθητές και παράλληλα τους βοηθά στο να αναπτύξουν δεξιότητες ομαδικής εργασίας, αποτελεί όμως μια χρονοβόρα διαδικασία που μπορεί να έχει νομικά ζητήματα, υψηλές απαιτήσεις και συνήθως την απροθυμία ή την έλλειψη γνώσεων από τους εκπαιδευτικούς. Η σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου βοηθά στην δημιουργία επιχειρηματικής στρατηγικής αφού περιλαμβάνει προετοιμασία και έρευνα όμως οι μαθητές χρειάζονται καθοδήγηση από έμπειρους εκπαιδευτικούς. Τέλος, η αναγνώριση επιχειρηματικών ευκαιριών, απαιτεί την ύπαρξη έμπειρων εκπαιδευτικών και έναν συνδυασμό στρατηγικών, βοηθάει όμως τους εκπαιδευόμενους στο να αναπτύξουν πολλές

και διαφορετικές δεξιότητες, να ερευνήσουν και να δημιουργήσουν στρατηγικές κατάλληλες για διακρίνουν τις ευκαιρίες αυτές.

Σύμφωνα με την European Commission (2014), οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν για την επιχειρηματικότητα πρέπει να έχουν πάθος για τη διδασκαλία. Είναι εμπνευσμένοι, ανοιχτόμυαλοι και με αυτοπεποίθηση, ευέλικτοι και υπεύθυνοι — αλλά και, κατά καιρούς, παραβιάζουν τους κανόνες. Ακούνε καλά, μπορούν να αξιοποιήσουν και να διαχύσουν ιδέες και μπορούν να εργαστούν με γνώμονα τους μαθητές και τη δράση. Είναι παίκτες ομάδας και έχουν καλό δίκτυο. Επιδιώκουν να κλείσουν το χάσμα μεταξύ εκπαίδευσης και οικονομίας και περιλαμβάνουν εξωτερικούς εμπειρογνώμονες στη διδασκαλία τους, εστιάζοντας σε εμπειρίες από την πραγματική ζωή. Αναφέρονται πάντα στην οικονομική πτυχή ενός θέματος. και τα θέματα που σχετίζονται με τις επιχειρήσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις τάξεις τους — σε όλους τους κλάδους.

Ακολουθούν ένα ευέλικτο και προσαρμόσιμο σχέδιο σπουδών και προτιμούν τη διεπιστημονική μάθηση που βασίζεται σε έργα. χρησιμοποιώντας εκπαιδευτικό υλικό και όχι μόνο σχολικά βιβλία. Δίνουν έμφαση στις ομαδικές διαδικασίες και αλληλεπιδράσεις. Ένας δάσκαλος επιχειρηματικότητας είναι περισσότερο προπονητής παρά κάποιος που δίνει διαλέξεις. Υποστηρίζουν τις ατομικές μαθησιακές διαδικασίες των μαθητών και την ανάπτυξη προσωπικών ικανοτήτων. Η τρέχουσα σκέψη για την επιχειρηματική διδασκαλία βασίζεται σε μια σειρά από επαναλαμβανόμενα θέματα.

- Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα είναι κάτι περισσότερο από προετοιμασία για το πώς να διευθύνεις μια επιχείρηση. Αφορά τον τρόπο ανάπτυξης επιχειρηματικών στάσεων, δεξιοτήτων και γνώσεων που, εν ολίγοις, θα πρέπει να επιτρέπουν σε έναν μαθητή να «μετατρέπει τις ιδέες σε δράση».
- Οι δάσκαλοι δεν μπορούν να διδάξουν πώς να είναι επιχειρηματικοί χωρίς οι ίδιοι να είναι επιχειρηματικοί.
- Οι επιχειρηματικές ικανότητες απαιτούν ενεργές μεθόδους δέσμευσης των μαθητών να απελευθερώσουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία τους.
- Οι επιχειρηματικές ικανότητες και δεξιότητες μπορούν να αποκτηθούν ή να οικοδομηθούν μόνο μέσω πραγματικών εμπειριών μάθησης.
- Οι επιχειρηματικές δεξιότητες μπορούν να διδαχθούν σε όλα τα μαθήματα καθώς και σε ξεχωριστό μάθημα.

- Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα θα πρέπει να επικεντρώνεται στους «επιχειρηματίες», υπό το φως του γεγονότος ότι οι περισσότεροι μαθητές θα χρησιμοποιήσουν επιχειρηματικές δεξιότητες σε εταιρείες ή δημόσιους οργανισμούς.
- Για να δοθεί πραγματική έλξη στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα, υπάρχει ανάγκη να αναπτυχθούν μαθησιακά αποτελέσματα που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα και σχετικές μέθοδοι αξιολόγησης και διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Αυτά θα πρέπει να σχεδιαστούν για να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς να προχωρήσουν στην απόκτηση επιχειρηματικών γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων.
- Η ατζέντα της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα θα πρέπει να προωθηθεί πέρα από τα ιδρύματα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών στις επιχειρήσεις και στην ευρύτερη κοινότητα.
- Οι δάσκαλοι και τα σχολεία δεν θα είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους χωρίς συνεργασία με συναδέλφους, επιχειρήσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς.

2.5 Προγράμματα και δείκτες μέτρησης

Για να μετρηθεί η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων επιχειρηματικής ικανότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, αναπτύχθηκαν δύο πλαίσια αναφοράς επιχειρηματικών δεξιοτήτων που είναι διεθνώς αναγνωρισμένα. Το πρώτο είναι το Εθνικό Πρότυπο Περιεχόμενο για την Εκπαίδευση στην Επιχειρηματικότητα (National Content Standards for Entrepreneurship Education - NCSEE) που δημιουργήθηκε το 2004 και χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α και το δεύτερο το Επιχειρείν EntreComp που δημιουργήθηκε στο Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αποτελεί το Ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς.

2.5.1 NCSEE

Το NCSEE προσανατολίζεται στις επιχειρήσεις και δημιουργήθηκε κατά την άποψη ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια δια βίου μαθησιακή διαδικασία όπου όλοι οι μαθητές θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες γνώσης της έννοιας της επιχειρηματικότητας αρχικά και έπειτα η στόχευση αφορά σε αυτούς που επιλέγουν να γίνουν επιχειρηματίες. Αυτό το πλαίσιο αναφοράς περιλαμβάνει 15 πρότυπα που το καθένα υποδιαιρείται σε δείκτες

απόδοσης (performance indicators). Οι τομείς που διαχωρίζονται τα πρότυπα είναι οι Επιχειρηματικές Ικανότητες, οι Ικανότητες Ετοιμότητας και οι Επιχειρηματικές Λειτουργίες. Οι Επιχειρηματικές Ικανότητες περιλαμβάνουν τα εξής πρότυπα:

- ✓ Επιχειρηματικές Διεργασίες
- ✓ Επιχειρηματικά χαρακτηριστικά και συμπεριφορές

Σε αυτόν τον τομέα ορίζεται τα χαρακτηριστικά, η συμπεριφορά και οι διαδικασίες που διαφοροποιούν έναν επιχειρηματία από έναν υπάλληλο ή διευθυντή. Ο τομέας Ικανότητες Ετοιμότητας περιλαμβάνει τα πρότυπα:

- ✓ Επιχειρηματικές βάσεις
- ✓ Επικοινωνία και διαπροσωπικές ικανότητες
- ✓ Ψηφιακές ικανότητες
- ✓ Οικονομολογικά
- ✓ Χρηματοπιστωτικός γραμματισμός
- ✓ Επαγγελματική ανάπτυξη

Αναφέρεται στις προαπαιτούμενες ικανότητες και επιχειρηματικές γνώσεις για την μελέτη της επιχειρηματικότητας.

Οι Επιχειρηματικές Λειτουργίες έχουν τα εξής πρότυπα:

- ✓ Χρηματοοικονομική διαχείριση
- ✓ Διαχείριση ανθρωπίνων πόρων
- ✓ Διαχείριση πληροφοριών
- ✓ Διαχείριση μάρκετινγκ
- ✓ Διαχείριση λειτουργιών
- ✓ Διαχείριση κινδύνου
- ✓ Στρατηγική διαχείριση, και απαιτούνται ώστε να ξεκινήσει να λειτουργεί μια επιχείρηση.

Ο πιο σημαντικός τομέας είναι οι Επιχειρηματικές Ικανότητες και περιλαμβάνει τα στάδια της επιχειρηματικής διαδικασίας τα οποία είναι: η διερεύνηση, η ανάπτυξη, η ανεύρεση πόρων, η πραγματοποίηση και η συγκομιδή. Κατά το στάδιο της διερεύνησης ο επιχειρηματίας δημιουργεί ιδέες, αναγνωρίζει ευκαιρίες και καθορίζει τον σκοπό της αγοράς και της επιχείρησης, έπειτα στην ανάπτυξη προχωρά στον σχεδιασμό της επιχείρησης προσδιορίζοντας τους απαραίτητους πόρους αφού έχει συντάξει ένα

επιχειρηματικό σχέδιο. Η ανεύρεση των πόρων, αφορά στη διαδικασία απόκτησης οικονομικών, ανθρώπινων και κεφαλαιακών πόρων ώστε να γίνει η έναρξη της επιχείρησης. Η χρήση των πόρων αυτών οδηγεί στην πραγματοποίηση του εγχειρήματος για να επιτευχθούν οι στόχοι που καταγράφηκαν στο επιχειρηματικό σχέδιο. Τέλος, κατά το στάδιο της συγκομιδής, ο επιχειρηματίας αποφασίζει το μέλλον της επιχείρησης που μπορεί να περιλαμβάνει είτε την επέκτασή της, είτε την ανάπτυξή της είτε την διάλυσή της.

Τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα από την εφαρμογή ενός προγράμματος επιχειρηματικής εκπαίδευσης εκφράζονται με τους δείκτες απόδοσης στους οποίους υποδιαίρονται τα πρότυπα του NCSEE. Οι φάσεις της διερεύνησης και της ανάπτυξης τομέα Επιχειρηματικές Ικανότητες περιλαμβάνει τους δείκτες απόδοσης που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.

Πίνακας 1: Δείκτες απόδοσης επιχειρηματικών ικανοτήτων (Στάγιας, 2021).

Διερεύνηση	Ανάπτυξη
Δείκτης A.01: Ικανότητα εξήγησης της ανάγκης επιχειρηματικής διερεύνησης	Δείκτης A.09: Ικανότητα περιγραφής των θεμάτων επιχειρηματικού σχεδιασμού
Δείκτης A.02: Ικανότητα συζήτησης της διαδικασίας επιχειρηματικής διερεύνησης	Δείκτης A.10: Ικανότητα εξήγησης των εργαλείων για τον σχεδιασμό επιχειρήσεων
Δείκτης A.03: Αξιολόγηση των διεθνών τάσεων και ευκαιριών	Δείκτης A.11: Αξιολόγηση των απαιτήσεων εκκίνησης
Δείκτης A.04: Προσδιορισμός ευκαιριών για την δημιουργία επιχείρησης	Δείκτης A.12: Αξιολόγηση των κινδύνων
Δείκτης A.05: Αξιολόγηση ευκαιριών για την δημιουργία επιχειρήσεων	Δείκτης A.13: Περιγραφή των χρήσιμων εξωτερικών πόρων για τους επιχειρηματίες
Δείκτης A.06: Περιγραφή των μεθόδων δημιουργίας ιδεών	Δείκτης A. 14: Αξιολόγηση της ανάγκης χρήσης εξωτερικών πόρων για την ανάπτυξη ιδεών
Δείκτης A.07: Δημιουργία ιδεών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων	Δείκτης A.15: Περιγραφή των στρατηγικών για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας

Δείκτης A.08: Προσδιορισμός της σκοπιμότητας των ιδεών	Δείκτης A.16: Χρήση στοιχείων ενός επιχειρηματικού σχεδίου για τον ορισμό της επιχειρηματικής ιδέας
---	--

2.5.2 EntreComp

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για την Ικανότητα του Επιχειρείν (Entrepreneurship Competence Framework), παρουσιάζει την επιχειρηματικότητα ως μια δεξιότητα που μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθησιακά στάδια και καθορίζεται από τρεις περιοχές ικανοτήτων: 1) ιδέες και ευκαιρίες, 2) πηγές και 3) δράση. Κάθε περιοχή περιλαμβάνει πέντε επιμέρους ικανότητες που συγκροτούν τα δομικά στοιχεία του επιχειρείν και παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.2.

Πίνακας 2: Πλαίσιο Αναφοράς Ικανότητας του Επιχειρείν – EntreComp (Στάγιας, 2021).

<i>Ιδέες και Ευκαιρίες</i>	○ Εντοπισμός Ευκαιριών ○ Δημιουργικότητα ○ Όραμα ○ Αξιολόγηση Ιδεών ○ Βιώσιμη και Ηθική Συλλογιστική
<i>Πόροι</i>	○ Αυτογνωσία και Αυτοπεποίθηση ○ Κίνητρα και Επιμονή ○ Κινητοποίηση Πόρων ○ Χρηματοπιστωτικός και Οικονομικός γραμματισμός ○ Κινητοποίηση άλλων
<i>Υλοποίηση</i>	○ Ανάλυση Πρωτοβουλιών ○ Σχεδιασμός και διαχείριση ○ Διαχείριση Αβεβαιότητας, Ασάφειας και Κινδύνου ○ Συνεργασία ○ Μάθηση μέσω Εμπειρίας

Οι ικανότητες αυτές δεν χρειάζεται να αποκτηθούν με την σειρά ούτε κατατάσσονται αξιολογικά. Οι δημιουργοί του EntreComp επισημαίνουν ότι το πλαίσιο αυτό αποτελεί σημείο εκκίνησης και για να εφαρμοστεί προσαρμόζεται στις ανάγκες της εκάστοτε χρήσης του. Επιπλέον το ευρωπαϊκό πλαίσιο αναπτύσσεται σε τέσσερα κύρια επίπεδα επάρκειας:

1. Στο Βασικό επίπεδο όπου η επιπλέον αξία παράγεται με εξωτερική υποστήριξη
2. Στο Μεσαίο επίπεδο όπου η επιπλέον αξία παράγεται με αυξανόμενη αυτονομία
3. Στο Προχωρημένο επίπεδο αναπτύσσεται η υπευθυνότητα για τη μετατροπή των ιδεών σε πράξη
4. Στο Εξαιρετικό επίπεδο η παραγόμενη αξία έχει σημαντικό αντίκτυπο στον τομέα που απευθύνεται.

Τα μαθησιακά αποτελέσματα δείχνουν τί γνωρίζει, τί κατανοεί και τί μπορεί να κάνει ένας μαθητής έπειτα από την ολοκλήρωση της μαθητικής διαδικασίας. Οι δηλώσεις αυτές αξιοποιούνται από τον εκπαιδευτικό οργανισμό ώστε να αναπτυχθούν προγράμματα σπουδών.

Η μάθηση για την επιχειρηματικότητα δεν μπορεί να αποτυπωθεί σε τέτοιου είδους δηλώσεις διότι ασχολείται με την παραγωγή αξίας που δεν υπάρχει πριν από την διαδικασία της μάθησης. Όμως τα μαθησιακά αποτελέσματα είναι σημαντικά για να λειτουργήσει το πλαίσιο και γι' αυτό το EntreComp η αναγνώριση των επιχειρηματικών ευκαιριών εντάσσεται περιοχή ικανοτήτων «Ιδέες και Ευκαιρίες» και για την αξιολόγηση των ιδεών σε κάθε επίπεδο επάρκειας καταγράφονται οι αντίστοιχοι περιγραφικοί δείκτες.

Στον Πίνακα 2.3 παρουσιάζονται οι περιγραφικοί δείκτες της αναγνώρισης επιχειρηματικών ευκαιριών με το τί μπορούν να κάνουν οι μαθητές αναλόγως την ικανότητα και το επίπεδο.

Πίνακας 3: Περιγραφικοί Δείκτες στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο αναφοράς EntreComp (Στάγιας, 2021)

Ικανότητες	Επίπεδο Επάρκειας		
	Βασικό	Μεσαίο	Προχωρημένο

Εντοπισμός Ευκαιριών	Εντοπίζουν ευκαιρίες ώστε να παράγουν αξία για τους άλλους	Αναγνωρίζουν ευκαιρίες ώστε να αντιμετωπίσουν ανάγκες που δεν έχουν ικανοποιηθεί	Αξιοποιούν και διαμορφώνουν ευκαιρίες για να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του περιβάλλοντος και να παράγουν αξία για τους άλλους
Δημιουργικότητα	Αναπτύσσουν πολλαπλές ιδέες που παράγουν αξία για τους άλλους	Δοκιμάζουν και τελειοποιούν ιδέες που παράγουν αξία για τους άλλους	Μετατρέπουν τις ιδέες σε λύσεις που παράγουν αξία για τους άλλους
Όραμα	Οραματίζονται ένα επιθυμητό μέλλον	Οικοδομούν ένα εμπνευσμένο όραμα που εμπλέκει τους άλλους	Χρησιμοποιούν το όραμά τους για να καθοδηγούν στρατηγικές λήψης αποφάσεων
Αξιολόγηση Ιδεών	Κατανοούν και εκτιμούν την αξία των ιδεών	Κατανοούν ότι οι ιδέες έχουν διαφορετική βαρύτητα που αξιοποιείται με διαφορετικούς τρόπους	Αναπτύσσουν στρατηγικές ώστε να αξιοποιούν με τον καλύτερο τρόπο την αξία που παράγεται από τις ιδέες
Βιώσιμη και ηθική συλλογιστική	Αναγνωρίζουν τον αντίκτυπο των επιλογών και συμπεριφορών τους στην κοινότητα και στο ευρύτερο περιβάλλον	Καθοδηγούνται από την ηθική και την βιωσιμότητα των ιδεών πριν την λήψη αποφάσεων	Ενεργούν με τρόπο που διασφαλίζει την εναρμόνιση των στόχων με την ηθική και την βιωσιμότητα

Πηγή: Στάγιας (2021)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1 Διεθνές Επίπεδο

Όλο και περισσότερο, η επιχειρηματικότητα, με έμφαση στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα, προτείνεται, αναγνωρίζεται και διαφημίζεται ως ένας τρόπος για την προώθηση της ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των οικονομιών σε όλο τον κόσμο (Neck, Greene, & Brush, 2015; Audretsch, Grilo, & Thurik, 2011). Περισσότερο από ποτέ, οι άνθρωποι και οι χώρες του κόσμου κατά κάποιο τρόπο φαίνονται πιο κοντά μεταξύ τους και με άλλους τρόπους πιο μακριά. Η τεχνολογία παρέχει περισσότερα μέσα επικοινωνίας που μας συνδέουν, συχνά άμεσα και με συνέπεια. Ταυτόχρονα, οι ατομικές και κοινωνικές διαφορές, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε κάθε είδους ευκαιρίες και πόρους, μας διχάζουν. Ωστόσο, μια καθολική επιθυμία για οικογένειες και κοινότητες να είναι ασφαλείς και υγιείς μάς οδηγεί να κοιτάζουμε οικονομικές οδούς για βιωσιμότητα που ευθυγραμμίζονται με τις κάπως κοινές, ενώ κάπως μοναδικές, δομές αξίας μας. Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα φαίνεται να είναι μια δυναμική λύση για την οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο.

Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες τρεις τουλάχιστον δεκαετίες. Το 1986, υπήρχαν περίπου 600 κολέγια και πανεπιστήμια που πρόσφεραν μαθήματα επιχειρηματικότητας σε όλο τον κόσμο, ενώ πλέον υπολογίζεται ότι υπάρχουν περισσότερα από 5.000 μαθήματα που προσφέρονται σε 2.600 σχολεία (Kauffman, 2008). Οι παγκόσμιοι οργανισμοί που επικεντρώνονται στην έρευνα και την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα έχουν αυξηθεί σε δημοτικότητα και απήχηση. Η ιδιότητα μέλους στο Τμήμα Επιχειρηματικότητας της Ακαδημίας Διοίκησης ξεπερνά πλέον τα 3.000 μέλη ΔΕΠ παγκοσμίως. Το Διεθνές Συμβούλιο Μικρών Επιχειρήσεων (ICSB) έχει 16 υποκαταστήματα και μέλη από 70 χώρες.

Όχι μόνο έχει εκτιναχθεί ο αριθμός των μαθημάτων και των οργανισμών σε όλο τον κόσμο, αλλά και αρκετές χώρες υποστηρίζουν δημόσια την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα.

Η επιχειρηματικότητα ως μάθημα εισήχθη στην Κίνα το 2002 ως εκπαιδευτική καινοτομία για την επέκταση των ευκαιριών τοποθέτησης για αποφοίτους (Zhou & Xu, 2012), ενώ το

2014 ο τότε πρωθυπουργός της Κίνας, Li Keqiang, υποσχέθηκε πρωτοφανή υποστήριξη για την επιχειρηματική εκπαίδευση. Η κυβέρνηση της Μαλαισίας ξεκίνησε την Πολιτική Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση το 2010. Ομοίως, η Banco de Chile χρηματοδοτεί ένα πενταετές πρόγραμμα για την εκπαίδευση Χιλιανών εκπαιδευτικών στην παιδαγωγική και τις πρακτικές διδασκαλίας της επιχειρηματικότητας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το Συμπόσιο του Babson για Εκπαιδευτές Επιχειρηματικότητας αγγίζει έμμεσα περισσότερους από 7000 φοιτητές ετησίως από εκπαιδευτικούς καθηγητές από όλο τον κόσμο.

Παρά την τεράστια ανάπτυξη της κατάρτισης, της εκπαίδευσης, των μαθημάτων και των οργανισμών στην επιχειρηματικότητα, έχει δοθεί λιγότερη εστίαση στη σημασία των πολιτικών και των προγραμμάτων που υποστηρίζουν αυτήν την επιτακτική ανάγκη για την επιχειρηματικότητα. Το Global Entrepreneurship Monitor (GEM, 2014), μια μελέτη 75 χωρών για νεοεμφανιζόμενους επιχειρηματίες, έδειξε ότι η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα επηρεάζει τις στάσεις, τις φιλοδοξίες και τις προθέσεις των ατόμων που ξεκινούν νέα εγχειρήματα. Η έκθεση GEM ανέφερε επίσης ότι εάν μια χώρα θέλει να αναπτύξει μια επιχειρηματική κουλτούρα, πρέπει να αναπτύξει προληπτικά σχετικά προγράμματα και πολιτικές για την υποστήριξη της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα (Singer, Amoros, & Moska, 2015). Ωστόσο, ελάχιστες κατευθύνσεις έχουν προσφερθεί σχετικά με τον τρόπο υποστήριξης της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα και τις πολιτικές που απαιτούνται για την υποστήριξη και την ενεργοποίηση της επιχειρηματικότητας.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έχουν τη μεγαλύτερη ιστορία στη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας. Η Κίνα αντιπροσωπεύει μια αναδύομενη δύναμη της εκπαίδευσης και του εμπορίου. Η Φινλανδία είναι από καιρό γνωστή για την καινοτομία της στην εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα. Το Κατάρ αντιπροσωπεύει μια περιοχή που κυριαρχείται από τη βιομηχανία πετρελαίου, αλλά αναζητά την επιχειρηματικότητα ως τρόπο διαφοροποίησης της οικονομικής του δραστηριότητας. Αυτές οι χώρες βρίσκονται σε πολύ διαφορετικά στάδια των επιχειρηματικών τους προσπαθειών, σύμφωνα με την κατάταξη GEDI, η οποία εξετάζει συμπεριφορές, πόρους και υποδομές: ΗΠΑ, Φινλανδία 14, Κατάρ 24 και Κίνα 61 (GEDI, 2015).

Το κοινό που θα παρακολουθήσει εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να οριστεί από τον τύπο της επιχείρησης που επιδιώκεται. Στις ΗΠΑ, η εκπαίδευση για την

επιχειρηματικότητα, ιδιαίτερα που προσφέρεται μέσω ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, θεωρείται συχνά ως στοχευμένη στην ανάπτυξη ταχείας ανάπτυξης επιχειρήσεων που βασίζονται στην τεχνολογία, ενώ στην Ευρώπη, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα συνδέεται συχνά με την κοινότητα των ΜΜΕ (Μικρού και Μεσαίου Μεγέθους Επιχειρήσεις). Στην Κίνα, η εστίαση είναι συνήθως σε μια γενικότερη προσέγγιση «start-up» (Zhou & Xu, 2012) και στο Κατάρ είναι στη διαφοροποίηση σε επιχειρήσεις που δεν σχετίζονται με το πετρέλαιο. Μεταξύ των χωρών, υπάρχουν διαφορετικές έμφαση, ανάλογα με το πλαίσιο και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη βιομηχανική πολιτική. Για παράδειγμα, η Νέα Ζηλανδία και η Ιρλανδία έχουν υποστηρίξει τις δημιουργικές βιομηχανίες, ενώ το Ισραήλ έχει υποστηρίξει το Διαδίκτυο και άλλες ηλεκτρονικές τεχνολογίες. Συνολικά, μια αυξανόμενη κριτική της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα είναι ότι πρέπει να δώσει περισσότερη προσοχή στην ανάπτυξη επιχειρηματικών στάσεων, φιλοδοξιών και δραστηριοτήτων (Regele & Neck, 2012) ή αυτό που έχει αναφερθεί ως επιχειρηματική νοοτροπία.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ο φορέας Consortium Champions Entrepreneurship Education που αποτελείται από ακαδημαϊκούς, επιχειρηματίες και πολίτες, προσδιορίζει τα μαθήματα που παρέχονται στα αμερικάνικα Πανεπιστήμια και σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα. Ο φορέας αυτός, δεν εξετάζει την ύλη που διδάσκεται αλλά το τρόπο προσέγγισης της διδασκαλίας και την διασύνδεση των δραστηριοτήτων με την ευρύτερη κοινωνία (Τζερεμές και Σκάγιαννης, 2009).

Στις Η.Π.Α. από το 1996 ξεκίνησε να εφαρμόζεται στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση το πρόγραμμα εικονικών επιχειρήσεων. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα λειτουργούσε σε 53 σχολεία της Νέας Υόρκης και σε 450 στην υπόλοιπη χώρα. Τα προγράμματα των εικονικών επιχειρήσεων είχαν ως κέντρο τους τον μαθητή ενώ ο ρόλος των εκπαιδευτικών ήταν να συντονίζουν. Το κράτος παρείχε επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς, οικονομικούς πόρους καθώς και τεχνική υποστήριξη ώστε να δημιουργηθεί ένα εικονικό τραπεζικό σύστημα και μια εικονική αγορά δηλαδή μια ολοκληρωμένη εικονική επιχείρηση. Σε έρευνα που διεξήχθη δέκα χρόνια αργότερα εξετάστηκε η επιρροή του προγράμματος στους μαθητές και η ανάπτυξη δεξιοτήτων. Τα ευρήματα έδειξαν ότι το πρόγραμμα των εικονικών επιχειρήσεων βοήθησε τους μαθητές στο να αναπτύξουν δεξιότητες, και τους εκπαιδευτικούς να είναι πιο δημιουργικοί (Hughes et al., 2007).

Η σημασία της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα ως μέρος της παγκόσμιας σφαίρας έγινε εξαιρετικά ξεκάθαρη το 1998 όταν η UNESCO υποστήριξε την ανάπτυξη

επιχειρηματικών δεξιοτήτων μέσω της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Zhou & Xu, 2012). Σύμφωνα με την προαναφερόμενη έκθεση GEM, «Στην οικοδόμηση μιας επιχειρηματικής κουλτούρας, η εκπαίδευση και τα μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν κρίσιμους ρόλους, ιδιαίτερα όσον αφορά την εκπαίδευση των πολύ νέων (σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση)....Εάν μια χώρα θέλει να είναι πιο προορατική στην ανάπτυξη ενός επιχειρηματικού πολιτισμού, είναι συναφής η εφαρμογή συνεπών πολιτικών και προγραμμάτων για την αναδιάρθρωση της ικανότητας [του] εκπαιδευτικού συστήματος προς την παροχή επιχειρηματικών ικανοτήτων ως ένα είδος εγκάρσιων δεξιοτήτων για όλους» (Singer, Amoros, & Moska, 2015).

Απαιτείται μια συνολική θεώρηση της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα για να αναγνωριστεί ο αντίκτυπος του πολιτισμού, αναγνωρίζοντας ότι οι αξίες που προκύπτουν από το έθνος και την περιοχή αντηχούν μέχρι το επίπεδο του οργανισμού (George & Zahra, 2002; Hofstede, 1980). Αυτές οι αξίες και, στη συνέχεια, οι κοινωνικοί θεσμοί, επηρεάζουν την αντίληψη, τις προθέσεις και την επιχειρηματική δράση και, ως εκ τούτου, πρέπει να ευθυγραμμιστούν με την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα και τις σχετικές οικονομικές πολιτικές

Η έκθεση GEM του 2010 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, ενώ τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για την επιχειρηματικότητα αυξήθηκαν σε όλο τον κόσμο, υπάρχουν λίγες συγκρίσεις σχετικά με το ποιος είναι πιθανό να λάβει κατάρτιση και εάν έχει κάποια διαφορά. Στην πραγματικότητα, οι Έρευνες Εθνικών Εμπειρογνομόνων της GEM αποκαλύπτουν ένα αρκετά σταθερό επίπεδο δυσαρέσκειας με την επάρκεια της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα, ιδιαίτερα σε επίπεδο πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Martinez et al., 2010). Εν ολίγοις, σχετικά με την κατάσταση της παγκόσμιας εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα με βάση τις 38 χώρες της έκθεσης GEM καταλήγει στο συμπέρασμα ότι:

- Στις περισσότερες χώρες, περισσότερο από το ήμισυ του εκπαιδευμένου πληθυσμού ασχολήθηκε εθελοντικά.
- Περίπου το 60 τοις εκατό όσων λαμβάνουν εκπαίδευση την έλαβαν με άτυπα μέσα, είτε αποκλειστικά είτε επιπρόσθετα στην επίσημη κατάρτισή τους.
- Η εκπαίδευση στο σχολείο είναι γενικά πιο διαδεδομένη από την εκπαίδευση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

- Η πιο συχνή πηγή άτυπης κατάρτισης στις περισσότερες χώρες είναι η αυτοδιδασκαλία (Martinez et al., 2010).

Η έκθεση καταλήγει, «Η εκπαίδευση είναι πιο αποτελεσματική σε περιβάλλοντα με ευνοϊκά θεσμικά περιβάλλοντα, όπου οι θετικές δεξιότητες, αντιλήψεις και προθέσεις που προκαλούνται από την εκπαίδευση μπορούν να μεταφραστούν σε δράση» (Martinez et al., 2010). Η έκθεση αυτή απεικονίζει επίσης τη μεγάλη ποικιλία στις προσεγγίσεις κατάρτισης μεταξύ των χωρών, ανεξάρτητα από την κατάσταση της οικονομικής ανάπτυξης. Η εξαίρεση είναι ο αντίκτυπος της κατάρτισης, ο οποίος ποικίλλει ανάλογα με το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Η επιχειρηματική κατάρτιση φαίνεται να έχει τον μεγαλύτερο αντίκτυπο σε δραστηριότητες πρώιμου σταδίου που διεξάγονται σε χώρες με θεσμικά πλαίσια ευνοϊκά για την επιχειρηματικότητα γενικά (Martinez et al., 2010). Στην έκθεση GEM του 2014 δείχνεται ότι οι περισσότερες χώρες σε όλο τον κόσμο είναι λιγότερο ικανοποιημένες με την προσέγγισή τους στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα στο πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο παρά στο μεταλυκειακό επίπεδο (Singer, Amoros, & Moska, 2015).

3.2 Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Το 2012 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέλοντας να σχεδιάσει την εκπαιδευτική της πολιτική επενδύει στις νέες δεξιότητες όπως:

- Επιχειρηματικότητα
- Ανάλυση πρωτοβουλιών
- Ικανότητα κριτικής σκέψης
- Ομαδικότητα

Επιπλέον προτείνει στα κράτη μέλη να προωθήσουν τις επιχειρηματικές δεξιότητες στους νέους με δημιουργικούς τρόπους εκπαίδευσης σε όλες της βαθμίδες, και ειδικότερα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση να εστιάσουν στις ευκαιρίες ίδρυσης επιχειρήσεων ως επιλογή σταδιοδρομίας. Για την πραγματοποίηση όμως αυτού το μεγαλεπήβολου οράματος, προηγείτο η εκπαίδευση των ατόμων που θα διδάξουν την επιχειρηματικότητα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτόνησε έναν οδηγό το 2014 στον οποίο ανέφερε ότι οι εκπαιδευτές θα πρέπει να εμπνέουν και να διδάσκουν με ανοιχτό πνεύμα προωθώντας ιδέες και συγχρόνως να σέβονται την ποικιλομορφία των απόψεων και να είναι δημιουργικοί. Η

Επιτροπή σύστησε την δημιουργία ιδρυμάτων για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών επιχειρηματικότητας για να γνωρίσουν νέες παιδαγωγικές μεθόδους και τα σχολεία να δώσουν αξία στην επιχειρηματική εκπαίδευση και να δημιουργήσουν συνεργασίες με την τοπική κοινωνία και τις επιχειρήσεις για να ανταλλάσσουν εμπειρίες και τεχνογνωσία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Προς αυτήν την κατεύθυνση θεσπίστηκαν και τα βραβεία «Επιχειρηματικού Σχολείου» (The Entrepreneurial School of the Year), τα οποία βραβεύουν τα σχολεία που αναδεικνύουν την επιχειρηματική εκπαίδευση και επενδύουν στην διαρκή επιμόρφωση των εκπαιδευτών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εντάσσοντας την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα στην Στρατηγική 2020, ανέπτυξε εργαλεία παρακολούθησης της επίδοσης των κρατών μελών σε αυτόν τον τομέα. Το 2016 η έρευνα που πραγματοποίησε το Δίκτυο Ευρυδίκη στα τέσσερα επίπεδα εκπαίδευσης, αφορούσε στο να ελέγξει αν η επιχειρηματική εκπαίδευση ήταν ενσωματωμένη σε όλο το πρόγραμμα σπουδών, αν πραγματοποιούνται πρακτικές επιχειρηματικές εμπειρίες, αξιολόγησε τα μαθησιακά αποτελέσματα και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι: α) οι περισσότερες χώρες χρηματοδοτούν την επιχειρηματική εκπαίδευση κυρίως από εθνικούς πόρους, β) αν και κάποιες χώρες ενσωμάτωσαν την διδασκαλία της επιχειρηματικότητας στο πρόγραμμα σπουδών, οι εκπαιδευτικές προσεγγίσεις διαφέρουν από κράτος σε κράτος, γ) σπάνια προωθούνται οι πρακτικές επιχειρηματικές εμπειρίες στο σχολικό πρόγραμμα, δ) η επιχειρηματικότητα ως ξεχωριστό μάθημα υπάρχει κυρίως στα επαγγελματικά λύκεια, ε) η διδασκαλία του επιχειρείν δεν είναι διαθέσιμη για όλους τους μαθητές και ζ) μόνο η Εσθονία από όλα τα κράτη μέλη, ενέταξε την υποχρεωτική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην επιχειρηματικότητα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Συμπερασματικά, η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Δικτύου Ευρυδίκη, αποφάνθηκε ότι ο βαθμός ενσωμάτωσης της επιχειρηματικότητας σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα είναι συνάρτηση της εθνικής στρατηγικής για την Καινοτομία. Οι χώρες, δηλαδή που δεσμεύονται ισχυρά για την καινοτομία, όπως αυτές στην Σκανδιναβική Χερσόνησο, υιοθετούν συγκεκριμένες δεσμεύσεις για την προώθηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο εκπαιδευτικό σύστημα, καταφέροντας με αυτόν τον τρόπο να έχουν πολύ υψηλές επιδόσεις σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς δείκτες καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας. Πιο

συγκεκριμένα, το 2019, στον ευρωπαϊκό πίνακα αποτελεσμάτων καινοτομίας, στις πρώτες θέσεις βρίσκονται η Σουηδία, η Φιλανδία και η Δανία (ΣΕΒ, 2020).

Παράλληλα, τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων έχουν ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο ενσωμάτωσης της Επιχειρηματικής εκπαίδευσης ενώ οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες προωθούν με αργούς ρυθμούς την επιχειρηματική εκπαίδευση μολονότι συμμετέχουν σε καινοτόμα προγράμματα πρωτοβουλίες (ΣΕΒ, 2020).

Η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Επιχειρηματική Εκπαίδευση, που δημοσιεύθηκε το 2015 και βασίστηκε σε δεδομένα από 91 διαφορετικές μελέτες σε 23 χώρες έδειξε ότι οι θετικές επιπτώσεις της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης είναι ότι υπερβαίνουν το ατομικό επίπεδο κάθε συμμετέχοντα και ωφελούν με την ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, την οικονομία αλλά και την κοινωνία στο σύνολό της. Όσον αφορά τις θετικές επιπτώσεις που είχε η επιχειρηματική εκπαίδευση στους μαθητές και τους σπουδαστές τα ποιοτικά και τα ποσοτικά δεδομένα έδειξαν ότι:

- Στο πλαίσιο της αυτοπεποίθησης της κινητοποίησης και της φιλοδοξίας παρατηρήθηκαν φιλόδοξες επιλογές καριέρας και πρόθεση συνέχισης σπουδών. Συγκεκριμένα, στις Η.Π.Α. υπήρξε μείωση του ποσοστού πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου.
- Στο πλαίσιο της απασχόλησης και της σταδιοδρομίας παρατηρήθηκε ότι: στην Σουηδία το 87% των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 65% της δευτεροβάθμιας είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται σημαντικά από τους εργοδότες, στις Η.Π.Α. το 88% των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν σε πρόγραμμα επιχειρηματικότητας απασχολούνται σε αυτόν τον τομέα.
- Στο πλαίσιο της επιχειρηματικής νοοτροπίας και των δεξιοτήτων υπήρξαν καλύτερα αποτελέσματα αυτοαξιολόγησης και αξιολόγησης δεξιοτήτων (αποτελεσματικότητα, διαχείριση αλλαγών, επίλυση προβλημάτων, προγραμματισμός, οργάνωση) και σε χώρες όπως η Ολλανδία, η Ουαλία στο Η.Β και η Φλάνδρα στο Βέλγιο παρατηρήθηκε διαχρονική αύξηση του ποσοστού συμμετεχόντων σε προγράμματα επιχειρηματικότητας που δηλώνουν σαφή πρόθεση ίδρυσης επιχείρησης ή αυτοαπασχόλησης.

Όσον αφορά τις θετικές επιπτώσεις που έχει η Επιχειρηματική Εκπαίδευση στους εκπαιδευτικούς και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα έδειξαν ότι:

- Στο πλαίσιο της ενίσχυσης της επιχειρηματικής κουλτούρας των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού ιδρύματος, παρατηρήθηκε ότι στην Βαλλονία του Βελγίου οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές σχολείων που επιμορφώθηκαν για την επιχειρηματική εκπαίδευση αξιολόγησαν θετικά την συμβολή της στην διδασκαλία μαθημάτων που σχετίζονται με τις κοινωνικές επιστήμες.
- Στο πλαίσιο του υψηλότερου επιπέδου δέσμευσης και κινητοποίησης των εκπαιδευτικών, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στο Βέλγιο, οι εκπαιδευτικοί που έχουν εκπαιδευτεί στην επιχειρηματικότητα είναι ικανοί να υποστηρίξουν τους μαθητές σε δραστηριότητες επιχειρηματικής εκπαίδευσης και στο Ισραήλ η συμμετοχή σε εθνική πρωτοβουλία Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης βοήθησε τους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν καινοτόμες πρακτικές μάθησης συμβάλλοντας στην ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων των μαθητών και στην δημιουργία «Επιχειρηματικών Σχολείων»
- Στο πλαίσιο της ενίσχυσης της εταιρικής σχέσης με εξωτερικούς παράγοντες και επιχειρήσεις παρατηρήθηκε ότι στις Η.Π.Α. η διασύνδεση του Τεχνολογικού Ινστιτούτου της Μασσαχουσέτης (Μ.Ι.Τ.) με τις επιχειρήσεις νέας τεχνολογίας οδήγησε στην αύξηση των νέων spin-offs αντίστοιχων κλάδων και στο Ισραήλ ο μετασχηματισμός των δημοτικών σχολείων σε Επιχειρηματικά Σχολεία, κινητοποίησε τις επιχειρήσεις που δρούσαν στην περιοχή να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην εκπαίδευση.

Όσον αφορά τις θετικές επιδράσεις στην κοινωνία, τα ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα της Έκθεσης έδειξαν ότι:

- Στο πλαίσιο της συμβολής στην προστασία κατά του κοινωνικού αποκλεισμού, το Ισραήλ, το Ην. Βασίλειο, η Ουγγαρία και η Ισπανία διαπίστωσαν μέσω της αξιολόγησης ENTRANCE, ότι η επιχειρηματική εκπαίδευση προστατεύει από τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, και ενισχύει την αυτοπεποίθηση, την κινητοποίηση, την αποφασιστικότητα των νέων.
- Στο πλαίσιο απόδοσης των επενδύσεων δράσης του Junior Achievement του Καναδά, διαπιστώθηκε ότι κάθε καναδικό δολάριο που επενδύεται στα

προγράμματα Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης του JA αποδίδει 45 καναδικά δολάρια για την καναδική οικονομία και ότι οι απόφοιτοι προγραμμάτων JA ιδρύουν περισσότερες επιχειρήσεις σε σχέση με τους μη συμμετέχοντες στα προγράμματα JA (ΣΕΒ, 2020).

Σήμερα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Entrepreneurship education, 2022), με αρχή το 2016 ως μέρος της Νέας Ατζέντας Δεξιοτήτων για την Ευρώπη, δημιούργησε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο επιχειρηματικών ικανοτήτων (EntreComp) με σκοπό να υποστηρίξει και να εμπνεύσει δράσεις για τη βελτίωση της επιχειρηματικής ικανότητας των ευρωπαίων πολιτών και οργανώσεων.

Το European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp) δημιουργεί μια κοινή κατανόηση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων που απαιτούνται για να γίνει κανείς επιχειρηματίας ενώ ταυτόχρονα τονίζει ότι η επιχειρηματικότητα είναι μια ικανότητα που όλοι οι πολίτες πρέπει να έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν. Το πλαίσιο στοχεύει επίσης στη δημιουργία μιας κοινής γλώσσας μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και στη γεφύρωση του κόσμου της εκπαίδευσης και της εργασίας. Το EntreComp αναγνωρίζει την ευκαιρία να είσαι επιχειρηματικός σε κάθε περίπτωση: από το σχολικό πρόγραμμα μέχρι την καινοτομία στον χώρο εργασίας, από τις κοινοτικές πρωτοβουλίες μέχρι την εφαρμοσμένη μάθηση στο πανεπιστήμιο. Ως εκ τούτου, η ικανότητα επιχειρηματικότητας αναγνωρίζεται ως ικανότητα δια βίου, σχετική με την προσωπική ανάπτυξη και ολοκλήρωση, την εύρεση και πρόοδο στην απασχόληση, καθώς και την έναρξη νέων εγχειρημάτων που κυμαίνονται από κοινοτικές εκστρατείες, κοινωνικές επιχειρήσεις έως νέες νεοφυείς επιχειρήσεις. Κατά συνέπεια, οι ικανότητες που περιγράφονται στο EntreComp δεν συνδέονται απαραίτητα άμεσα με την ίδρυση/διαχείριση μιας εταιρείας, αλλά αναφέρονται στην επιχειρηματική νοοτροπία (όπως εντοπισμός ευκαιριών, όραμα, ηθική και βιώσιμη σκέψη, εκτίμηση ιδεών, κίνητρο και επιμονή, κινητοποίηση πόρων, μάθηση μέσω εμπειρία, σχεδιασμός και διαχείριση κ.λπ.). Το να είναι κανείς δημιουργικός ή να σκέφτεται πώς να κάνει τα πράγματα με νέους τρόπους είναι εξίσου σχετικό με την πρόοδο της καριέρας του ή με τη δημιουργία νέων επιχειρηματικών ιδεών. Η ανάληψη πρωτοβουλίας, η κινητοποίηση άλλων και η κατανόηση της ιδέας είναι χρήσιμες δεξιότητες κατά τη συγκέντρωση κεφαλαίων για μια τοπική αθλητική ομάδα ή τη δημιουργία μιας νέας κοινωνικής επιχείρησης. Η κατανόηση του τρόπου εφαρμογής ενός σχεδίου και η σοφή χρήση των οικονομικών σχετίζονται με τη ζωή του ατόμου και τον επιχειρηματικό σχεδιασμό σε μια μικρή ή μεσαία εταιρεία (MME).

Για να προωθήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την εφαρμογή του EntreComp ως του κύριου μέσου πολιτικής για τις επιχειρηματικές ικανότητες και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, υλοποιεί διάφορα έργα, στόχος των οποίων είναι η υποστήριξη της ανάπτυξης επιχειρηματικών οικοσυστημάτων. Αυτά τα έργα επικεντρώνονται στην απόκτηση και ενίσχυση των επιχειρηματικών ικανοτήτων καθώς και στη δημιουργία των επόμενων κοινοτήτων πρακτικής EntreComp.

Η New Skills Agenda σκιαγραφεί τις δεξιότητες που απαιτούνται για τη δίδυμη μετάβαση προς μια πιο ψηφιακή και πιο πράσινη οικονομία, καθώς και τις ενέργειες που αποσκοπούν στην αύξηση των αποφοίτων STEM, στην ενίσχυση των επιχειρηματικών και εγκάρσιων δεξιοτήτων και στη βοήθεια όλων των πολιτών να αποκτήσουν δεξιότητες δια βίου. Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δεξιοτήτων είναι ένα πενταετές σχέδιο για να βοηθήσει τα άτομα και τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν περισσότερες και καλύτερες δεξιότητες και να τις χρησιμοποιήσουν, με:

- ενίσχυση της βιώσιμης ανταγωνιστικότητας, όπως ορίζεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία,
- εξασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης, εφαρμογή της πρώτης αρχής του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων: πρόσβαση στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη δια βίου μάθηση για όλους, παντού στην ΕΕ
- οικοδόμηση ανθεκτικότητας για την αντίδραση σε κρίσεις, με βάση τα διδάγματα που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί τα Six peer-learning workshops. Αυτά τα εργαστήρια αποτελούν μέρος ενός έργου μάθησης για την επιχειρηματική εκπαίδευση και τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, που διοργανώνεται μέσω σύμβασης παροχής υπηρεσιών που επωφελείται από τη χρηματοδότηση της COSME (Peer Learning, 2022). Ο γενικός στόχος είναι να συνδεθούν διάφοροι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς που εφαρμόζουν το EntreComp σε διαφορετικές χώρες και να διευκολύνουν την ανταλλαγή εμπειριών καθώς και την ανάπτυξη συγκεκριμένων δράσεων και στρατηγικών για την προώθηση της επιχειρηματικής μάθησης. Είναι σημαντικό για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στην Ευρώπη να προσφέρει περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης, καθώς και περισσότερες γυναίκες να επιδιώκουν επιχειρηματικές δραστηριότητες. Η JA Europe συμμετείχε σε ένα έργο που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με κύριο στόχο «να βοηθήσει στην αύξηση του συντονισμού μεταξύ

διαφορετικών παραγόντων, καθώς και στην ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των χωρών και στη διευκόλυνση της δημιουργίας ή βελτίωσης στρατηγικών για την προώθηση της επιχειρηματικότητας» στους τομείς της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης (ΕΕ) και της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας (ΓΕ) . Ο στρατηγικός στόχος αυτού του έργου ήταν «η διευρωπαϊκή διάδοση και μεταφορά βέλτιστων πρακτικών για την ανάπτυξη εθνικών και περιφερειακών στρατηγικών και δράσεων για την προσφορά στους νέους αποτελεσματική εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα και την υποστήριξη των γυναικών επιχειρηματιών». Η κοινοπραξία του έργου διοργάνωσε έξι πανευρωπαϊκά εργαστήρια το 2019-2021, με σκοπό την ενίσχυση της αμοιβαίας μάθησης και τη διερεύνηση πιθανών συνεργασιών σε συγκεκριμένους τομείς τόσο μεταξύ χωρών όσο και μεταξύ των ενδιαφερομένων και συμβάλλοντας στο σχεδιασμό νέων ευρωπαϊκών και εθνικών στρατηγικών για την προώθηση της ΕΕ και της ΓΕ. .

Επιπλέον, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δύο έργα που ενθαρρύνουν τη συστημική χρήση του EntreComp και τη δημιουργία κοινοτήτων πρακτικής βραβεύτηκαν, με χρηματοδότηση COSME, για την περίοδο 2020-2023. Ο γενικός στόχος είναι να υποστηριχθεί η πλήρης ανάπτυξη των επιχειρηματικών ικανοτήτων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, μεταξύ άλλων μέσω νέων στρατηγικών και πρωτοβουλιών πολιτικής, ουσιαστικής μεταρρύθμισης προγραμμάτων σπουδών, δημιουργίας ανθεκτικών εθνικών, περιφερειακών ή τοπικών δικτύων, στρατηγικών συμπράξεων μεταξύ διαφορετικών τομέων κ.λπ. Αυτή η πρωτοβουλία θα βοηθήσει τις δημόσιες αρχές, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τους παρόχους κατάρτισης, τις επιχειρήσεις και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς στον ιδιωτικό τομέα να χρησιμοποιήσουν το EntreComp συνεργατικά και καινοτόμα. Επιπλέον, αυτό θα φέρει μαζί χώρες, περιφέρειες ή/και πόλεις για να ανταλλάξουν εμπειρίες και πρακτικές που λειτουργούν στην οικοδόμηση μιας συνεκτικής μεθοδολογίας για την υποστήριξη της ανάπτυξης της επιχειρηματικής νοοτροπίας σε όλα τα επίπεδα. Επίσης, το έργο EntreTime α διαρκέσει έως το 2023, με στόχο να μεγιστοποιήσει τις δυνατότητες των εκπαιδευτικών ως πρωταθλητές της επιχειρηματικότητας και να τους εξοπλίσει με τις απαραίτητες δεξιότητες, παιδαγωγικά εργαλεία και προσεγγίσεις για να ενσωματώσουν συστηματικά τις αρχές της επιχειρηματικότητας στο πρόγραμμα σπουδών τους, ανεξάρτητα από τον κλάδο και το είδος του ιδρύματος.

Γενικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί και υποστηρίζει την επιχειρηματική εκπαίδευση με χρηματοδότηση ευρωπαϊκών έργων που θα δημιουργήσουν μοντέλα αναφοράς για

περαιτέρω αξιοποίηση, μέσω προσκλήσεων υποβολής προτάσεων, με προώθηση των ανταλλαγών καλών πρακτικών και εμπειριών σε επίπεδο ΕΕ, με διοργάνωση εργαστηρίων για υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και επαγγελματίες, βοηθώντας τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και το δίκτυο άλλων ενδιαφερομένων, με δημοσίευση κατευθυντήριων γραμμών με βάση τις υπάρχουσες καλές πρακτικές στην Ευρώπη, με δημοσίευση μελετών, δεικτών και συλλογής δεδομένων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει πολλά έργα για τη βελτίωση, την προώθηση και την αξιολόγηση του αντίκτυπου της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη (Projects and studies on entrepreneurship education, 2022). Αναφορικά με την επιχειρηματική κατάρτιση και εκπαίδευση εκπαιδευτικών έχει εκδοθεί Οδηγός για Εκπαιδευτικούς με μια επιλογή παραδειγμάτων εμπνευσμένων πρακτικών στην κατάρτιση και υποστήριξη εκπαιδευτικών για την επιχειρηματική εκπαίδευση. Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα. Είναι σημαντικό να εκπαιδεύονται στις σωστές μεθόδους διδασκαλίας, να μπορούν να βελτιώσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους και να μοιράζονται βέλτιστες πρακτικές με συναδέλφους σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Επίσης, το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ έργο TES δημιούργησε έναν εικονικό οδηγό για εκπαιδευτικούς. Άλλα έργα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ στοχεύουν στην κατάρτιση εκπαιδευτικών στη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας: Το Ευρωπαϊκό Συνέδριο Επιχειρηματικότητας (EEC), το διεθνές δίκτυο πανεπιστημίων – CONEEECT και το έργο Young Entrepreneurship developing in Action – YEDAC.

Επίσης, σχετικά με την επιχειρηματικότητα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει δημιουργηθεί το εργαλείο αυτοαξιολόγησης HEInnovate για πανεπιστήμια που στοχεύουν να είναι επιχειρηματικά (Home | HEInnovate, 2022). Το HEInnovate είναι ένα εργαλείο αυτο-αξιολόγησης για Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης που επιθυμούν να εξερευνήσουν τις καινοτόμες δυνατότητές τους. Καθοδηγεί σε μια διαδικασία προσδιορισμού, ιεράρχησης και προγραμματισμού δράσης σε οκτώ βασικούς τομείς. Η αυτοαξιολόγηση είναι διαθέσιμη σε όλες τις γλώσσες της ΕΕ. Το HEInnovate δεν είναι εργαλείο συγκριτικής αξιολόγησης. Διαγνωρίζει τομείς δυνατών και αδυναμιών, ανοίγει συζήτηση και συζήτηση σχετικά με την επιχειρηματική / καινοτόμο φύση του ιδρύματος και επιτρέπει να συγκρίνεται και να αντιπαραβάλλεται η εξέλιξη με την πάροδο του χρόνου. Το HEInnovate μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους τύπους ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

και είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε συνεργασία με τον ΟΟΣΑ. Είναι δωρεάν, εμπιστευτικό και ανοιχτό σε οποιονδήποτε να το χρησιμοποιήσει.

3.3 Εθνικό Επίπεδο

3.3.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Στην χώρα μας η επιχειρηματική εκπαίδευση βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο στα σχολεία αφού δεν υπάρχει ένας ολοκληρωμένος εθνικός σχεδιασμός. Στα σχολικά εγχειρίδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπάρχουν διάσπαρτα κεφάλαια που επεξηγούν τις έννοιες της επιχειρηματικότητας, οι δράσεις όμως που μπορούν να οργανωθούν εξαρτώνται από τον ενθουσιασμό, την πρωτοβουλία και τη διάθεση συμμετοχής που έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές.

Το 1985 με τον Ν. 1566/1985 προωθείται η ίδρυση σχολικών συνεταιρισμών στο πλαίσιο του μαθήματος Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.). Ο θεσμός του σχολικού συνεταιρισμού έχει ως στόχο την ενίσχυση της ανεξάρτητης, δημιουργικής σκέψης στη διαμόρφωση κοινωνικής συνείδησης και στην απόκτηση γνώσεων που σχετίζονται με τις μορφές της οικονομικής δραστηριότητας. Επιπλέον, από την βιωματική άσκηση με τα παιχνίδια ρόλων, οι μαθητές αναπτύσσουν επαγγελματικές και κοινωνικές δεξιότητες όπως είναι η υπευθυνότητα, η επίλυση προβλημάτων, η κριτική σκέψη, η πρωτοβουλία και η συνεργασία. Οι δραστηριότητες αυτές υλοποιούνται είτε στο πλαίσιο του Σ.Ε.Π, είτε εντάσσονται σε πολιτιστικά ή περιβαλλοντικά προγράμματα, είτε είναι μέρος μαθημάτων των Γενικών και Επαγγελματικών Λυκείων (ΕΠΑΛ) (ΣΕΒ, 2020).

Στις αρχές του 2000 εισάγονται πιο μεθοδικά τα Προγράμματα της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης στην δημόσια εκπαίδευση με την αξιοποίηση πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Παιδείας, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο σε συνεργασία με την Σιβιτανίδειο Σχολή, παρείχε σε μαθητές Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων (ΤΕΕ) και Επαγγελματικών Λυκείων το πιλοτικό «Πρόγραμμα επισκέψεων σε επιχειρήσεις και επαγγελματικούς ή επιστημονικούς φορείς». Ο στόχος του προγράμματος ήταν να ενημερωθούν οι μαθητές για τον τρόπο λειτουργία των επιχειρήσεων και να εξοικειωθούν με τον επαγγελματικό κόσμο. Παράλληλα, υλοποιήθηκε το πρόγραμμα «Δημιουργία Εικονικών Επιχειρήσεων» στα ΤΕΕ, στο οποίο συμμετείχαν περισσότεροι από 31.000 μαθητές και δημιουργήθηκαν περίπου 2.000

εικονικές επιχειρήσεις. Στόχος αυτού του προγράμματος ήταν να αποκτήσουν οι μαθητές μια οργανωμένη βιωματική εμπειρία που σχετίζεται με την επιχειρηματικότητα και την απασχόληση μέσω προσομοίωσης επιχειρηματικών σεναρίων και παιχνίδι ρόλων (ΣΕΒ, 2020).

Το 2001, ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ) σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εγκαινίασε το πιλοτικό πρόγραμμα «Επιχειρηματικότητα Νέων» που τα πρώτα 5 χρόνια είχε καταφέρει να υλοποιηθεί σε περίπου 150 σχολεία στον ελλαδικό χώρο. Στόχος του προγράμματος ήταν να προσεγγίσουν οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης την έννοια της επιχειρηματικότητας, να αποκτήσουν γνώσεις που να σχετίζονται με την οικονομία και την λειτουργία των επιχειρήσεων και να ανακαλύψουν δυνατότητες απασχόλησης.

Το 2005, λαμβάνοντας υπόψη τα θετικά αποτελέσματα των προγραμμάτων που προηγήθηκαν, το Υπουργείο Παιδείας εισήγαγε την σχολική δραστηριότητα «Οικονομία – Επιχειρηματικότητα» στα Ενιαία Λύκεια και την δραστηριότητα «Οικονομία και Εγώ» στα ΤΕΕ. Με πρωτοβουλία του ΣΕΒ, το ίδιο έτος, ιδρύθηκε το μορφωτικό Σωματείο Επιχειρηματικότητας Νέων/ Junior Achievement Greece (ΣΕΝ/JA) σε συνεργασία με τον διεθνή οργανισμό Junior Achievement Worldwide. Το Υπουργείο Παιδείας θέλοντας να αξιοποιήσει την εμπειρία του Σωματείου Επιχειρηματικότητας Νέων συνεργάστηκε μαζί του για να υλοποιηθούν προγράμματα επιχειρηματικότητας στα σχολεία (ΣΕΒ, 2020).

Τα προγράμματα επιχειρηματικής εκπαίδευσης του ΣΕΝ/JA Greece που είναι εγκεκριμένα από το Υπουργείο Παιδείας περιλαμβάνουν βιωματικές μεθόδους μάθησης και υλοποιούνται στο πλαίσιο του θεσμού του σχολικού συνεταιρισμού. Επιπλέον, περιλαμβάνουν προσομοιώσεις, επισκέψεις σε επιχειρήσεις και παιχνίδια ρόλων. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου και είναι τα εξής:

- Η δική μου επιχείρηση: Αφορά μαθητές Γυμνασίου και περιλαμβάνει μια ομαδική δραστηριότητα διάρκειας περίπου δύο μηνών, κατά την οποία οι μαθητές μαθαίνουν τα στάδια δημιουργίας μιας επιχείρησης και τα κυριότερα επιχειρηματικά χαρακτηριστικά. Στόχος του προγράμματος είναι η κατανόηση των βασικών επιχειρηματικών εννοιών και η καλλιέργεια ήπιων δεξιοτήτων όπως η συνεργασία, η κριτική σκέψη και η ανάληψη πρωτοβουλίας.
- Διαγωνισμός Κοινωνικής Καινοτομίας: Απευθύνεται σε μαθητές από 15 έως 18 ετών. Πρόκειται για ένα διαδραστικό διαδικτυακό πρόγραμμα που αφορά στην

κοινωνική επιχειρηματικότητα. Οι μαθητικές ομάδες που συμμετέχουν προτείνουν μια επιχειρηματική λύση σε κάποιο σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα και οι δέκα καλύτερες ομάδες συμμετέχουν σε πανελλήνιο διαγωνισμό. Η νικήτρια ομάδα εκπροσωπεί την Ελλάδα στον αντίστοιχο παγκόσμιο διαγωνισμό. Σκοπός του προγράμματος είναι η γνώση του κοινωνικού επιχειρείν, η καλλιέργεια ψηφιακών κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων καθώς και η ανάπτυξη κοινωνικά υπεύθυνης συμπεριφοράς.

- Στη Σκιά ενός Στελέχους: Απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου που κατοικούν στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την επίσκεψη μαθητών σε επιχειρήσεις όπου τα στελέχη περιγράφουν τις καθημερινές δραστηριότητες της επιχείρησης και μεταφέρουν τις προσωπικές τους εκπαιδευτικές και επαγγελματικές εμπειρίες. Σκοπός του προγράμματος είναι η υποστήριξη των μαθητών στην διαδικασία αναζήτησης της προσωπικής τους εκπαιδευτικής και επαγγελματικής διαδρομής.
- Εικονική Επιχείρηση: Απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου. Πρόκειται για ένα βιωματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που διαρκεί όλη τη σχολική χρονιά. Οι μαθητές με την αρωγή ενός στελέχους επιχείρησης μαθαίνουν όλες τις πτυχές ίδρυσης και λειτουργίας μιας επιχείρησης αναλαμβάνοντας ρόλους στη δική τους εικονική επιχείρηση. Στόχος του προγράμματος είναι η κατανόηση των βασικών επιχειρηματικών εννοιών και λειτουργιών καθώς και η καλλιέργεια ήπιων δεξιοτήτων, όπως η συνεργασία, η κριτική σκέψη, η ανάληψη πρωτοβουλίας και ρίσκου, η καινοτομία, η υπευθυνότητα, η οργάνωση και η στοχοπροσήλωση.
- Entrepreneurial Skills Pass (ESP): Απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα «Εικονική Επιχείρηση» και πιστοποιεί την γνώση και κατανόηση βασικών επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Το πρόγραμμα αυτό εντάσσεται στην ευρωπαϊκή εκστρατεία για την προώθηση της Επιχειρηματικής Εκπαίδευσης (ΣΕΒ, 2020)

Στο υποχρεωτικό πρόγραμμα των νηπιαγωγείων, των δημοτικών και των γυμνασίων για το σχολικό έτος 2020-2021 εισήχθη πιλοτικά το εργαστήριο δεξιοτήτων (ΕΔ) μέσω της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας (Ν. 4692/2020). Σύμφωνα με τον Νόμο 4807/2021 (ΦΕΚ 96/τ. Α'/11-06-2021), και ειδικότερα βάσει του άρθρου 52 με θέμα «Εργαστήρια Δεξιοτήτων – Αντικατάσταση του άρθρου 1 του ν. 4692/2020», εισάγεται «η διδακτική ενότητα με τίτλο «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» στο πρόγραμμα σπουδών και στο

εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα όλων των τύπων σχολικών μονάδων υποχρεωτικής εκπαίδευσης, Νηπιαγωγείων, Δημοτικών και Γυμνασίων με σκοπό την ενίσχυση της καλλιέργειας ήπιων δεξιοτήτων, δεξιοτήτων ζωής και δεξιοτήτων τεχνολογίας και επιστήμης στους μαθητές και με τη με αρ. πρωτ. 94236/ΓΔ4/04-08-2021 Υ.Α., μεταξύ άλλων ρυθμίσεων, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων της Γ' Γυμνασίου αφιερώνονται εξ ολοκλήρου στην υπο-θεματική της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού και ακολουθούν τη φιλοσοφία των τεσσάρων κύκλων δεξιοτήτων και τη μεθοδολογία της διερευνητικής, συνεργατικής και δημιουργικής μάθησης. Τα ΕΔ είναι οργανωμένα με βάση 4 θεματικές και υποθεματικές:

- Ζω καλύτερα: Υγεία: Διατροφή – Αυτομέριμνα – Οδική Ασφάλεια / Ψυχική και Συναισθηματική Υγεία – Πρόληψη / Γνωρίζω το σώμα μου – Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση
- Φροντίζω το περιβάλλον: Οικολογία – Παγκόσμια και τοπική φυσική κληρονομιά / Φυσικές καταστροφές και πολιτική προστασία / Παγκόσμια και τοπική πολιτιστική κληρονομιά
- Ενδιαφέρομαι και ενεργώ: Ανθρώπινα Δικαιώματα / Εθελοντισμός – Διαμεσολάβηση / Συμπερίληψη: Αλληλοσεβασμός – Διαφορετικότητα
- Δημιουργώ και καινοτομώ: STEM – Εκπαιδευτική Ρομποτική / Επιχειρηματικότητα – Αγωγή σταδιοδρομίας – Γνωριμία με επαγγέλματα

Αυτές οι θεματικές προάγουν τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών και διαμορφώνουν ευαισθητοποιημένους και υπεύθυνους πολίτες του κόσμου, με έμφαση στην κατανόηση, την ερμηνεία και την αντιμετώπιση των προκλήσεων του 21ου αιώνα. Το «μάθημα» στα ΕΔ οργανώνεται στη βάση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όχι σχολικού βιβλίου. Προάγεται, δηλαδή, η χρήση πολλαπλών πηγών και μέσων και ενισχύεται η συνδυαστική γνώση. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα ενισχύουν βιωματικές και συνεργατικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, καθώς δίνουν έμφαση σε εκπαιδευτικές δράσεις και δραστηριότητες, όπως π.χ. κατασκευές, θεατρικό παιχνίδι, οργάνωση έρευνας ή συνέντευξης, συμμετοχή στο εκπαιδευτικό ραδιόφωνο ή στην εκπαιδευτική τηλεόραση, εργαστηριακή δημιουργία εικονικής επιχείρησης, διοργάνωση εκδηλώσεων. Στη διάρκεια μιας σχολικής χρονιάς, κάθε τμήμα έρχεται σε επαφή και με τις 4 θεματικές ενότητες. Η κάθε υποθεματική υλοποιείται σε διάστημα 5-7 εβδομάδων. Οι μαθητές του Νηπιαγωγείου, της Α' και Β' Δημοτικού «κάνουν» Εργαστήρια Δεξιοτήτων για 3 ώρες/εβδομάδα, οι μαθητές της Γ' και Δ' Δημοτικού για 2 ώρες/εβδομάδα, και, οι μαθητές

της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού και του Γυμνασίου κάνουν 1 ώρα/εβδομάδα (Εργαστήρια Δεξιοτήτων: Οι ενότητες και οι στόχοι του νέου υποχρεωτικού μαθήματος στα σχολεία | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2022; Εργαστήρια Δεξιοτήτων - Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022).

Η Επιστημονική Μονάδα ΙΕΠ “Εργαστηρίων Δεξιοτήτων” ανακοίνωσε τα αποτελέσματα της αποτίμησης της πρώτης εφαρμογής των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων (Ν.4692/2020 και ΥΑ ΦΕΚ 3567/2021). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η σχολική κοινότητα, εκπαιδευτικοί και μαθητές υποδέχτηκε θετικά την εφαρμογή των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων και στο σύνολό της (προστιθέμενη αξία) και στα επιμέρους ζητήματα (εύρος θεματικών, μεθοδολογία, portfolio, επιμόρφωση, διάχυση στη σχολική κοινότητα). Σχετικά με την αποτίμηση του περιεχομένου και της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί αξιολόγησαν θετικά το εύρος των θεματικών εννοιών και τη δυνατότητά τους να καλλιεργήσουν τις στοχευόμενες δεξιότητες και ότι οι υπάρχουσες θεματικές ενότητες καλύπτουν όλα τα θέματα που συνεισφέρουν στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, με το σημαντικότερο εργαλείο που συμβάλλει στην διαφοροποίηση της παιδαγωγικής/διδασκτικής μεθοδολογίας να επιλέγεται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος και ο εργαστηριακός χαρακτήρας, με τις κατασκευές, τις παρουσιάσεις, τα παιχνίδια και τα θεατρικά δρώμενα ("Εργαστήρια δεξιοτήτων: Τι έδειξε η έρευνα στους εκπαιδευτικούς | edweek.gr", 2022).

Σύμφωνα με την Αστέρη (2021), η εμπλοκή των μαθητών/τριών με τα ζητήματα αυτά από το Νηπιαγωγείο αναμένεται να εισάγει τους μαθητές/τριες στις σχετικές έννοιες και να καλλιεργήσει τις σχετικές δεξιότητες. Άλλωστε η ικανότητα για επιχειρηματικότητα καλλιεργείται μέσα από ερευνητική δουλειά, παρατήρηση και εντοπισμό ευκαιριών, περνά μέσα από την ικανότητα για εκπόνηση μιας στρατηγικής ή ενός σχεδίου δράσης, βασίζεται σε έναν στοιχειώδη χρηματο-πιστοπιστωτικό εγγραμματισμό, ενώ προϋποθέτει και καλλιεργεί τις δεξιότητες και τις στάσεις της συνεργασίας, της ανθεκτικότητας και ευελιξίας, της πρωτοβουλίας αλλά και της υπευθυνότητας. Στον πυρήνα των προγραμμάτων της επιχειρηματικής ικανότητας πρέπει να είναι οι σύγχρονες δεξιότητες μάθησης, τα 4 C: Συνεργασία (Cooperation), Επικοινωνία (Communication), Κριτική Σκέψη (Critical Thinking) και Δημιουργικότητα (Creativity). Η εικονική επιχειρηματικότητα επιπλέον καλλιεργεί τις δεξιότητες της ψηφιακής επικοινωνίας/συνεργασίας/δημιουργικότητας καθώς και την ικανότητα για ψηφιακή ασφάλεια και ποιότητα στην ψηφιακή επικοινωνία.

3.3.2 Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Σύμφωνα με τον Δουκίδη (2021), το επιχειρηματικό πνεύμα στο ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα για πολλά χρόνια ήταν ουδέτερο (αν όχι αρνητικό). Αυτό άλλαξε τα τελευταία δέκα χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης και της δημοσιότητας που δόθηκε σε νέους ανθρώπους που ξεκίνησαν μια νέα καινοτόμα επιχειρηματική δραστηριότητα. Σταδιακά τα περισσότερα από τα 25 ελληνικά πανεπιστήμια εισήγαγαν σχετικά μαθήματα, ενώ τα πιο πρωτοπόρα οργάνωσαν θερμοκοιτίδες για νεοσύστατες επιχειρήσεις (incubation centers) καθώς και γραφεία μεταφοράς τεχνολογίας για την αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Ήδη έχει συσταθεί ένα ενδιάμεσο ταμείο συμμετοχών (fund), στα πλαίσια του ταμείου επιχειρηματικών συμμετοχών (equifund), που ειδικεύεται σε νεοσύστατες επιχειρήσεις (start-ups) στο λεγόμενο “παράθυρο καινοτομίας” (innovation window) και επενδύει σε τεχνοβλαστούς (spin-offs) από πανεπιστημιακά εργαστήρια. Επιπλέον, νέα νομοθεσία έρχεται σύντομα στο κοινοβούλιο που θα απλοποιήσει τη διαδικασία δημιουργίας τεχνοβλαστών και εισάγει ειδικά μέτρα για την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας με οργανωμένο και σωστό τρόπο. Παράλληλα, η Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης, εισάγει ένα πλαίσιο αξιολόγησης των ελληνικών πανεπιστημίων, ώστε το αποτέλεσμα αυτής της αξιολόγησης να αποτελέσει κριτήριο για τη μερική χρηματοδότησή τους από το δημόσιο. Ένας από τους πέντε πυλώνες της εν λόγω αξιολόγησης είναι η ολοκληρωμένη συνεργασία του πανεπιστημίου με την οικονομία και την κοινωνία. Σε αυτόν τον πυλώνα δίνεται έμφαση στα νέα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που κατατίθενται από τους ερευνητές των πανεπιστημίων για τη διευκόλυνση, μέσω υποδομών των ΑΕΙ, των start-ups που προέρχονται από τα εργαστήρια, αλλά και τους τεχνοβλαστούς πανεπιστημίων που δημιουργήθηκαν και χρηματοδοτήθηκαν. Έτσι, με τις προαναφερθείσες πρωτοβουλίες αναμένεται σε μερικά χρόνια το ερευνητικό πανεπιστημιακό οικοσύστημα να είναι η κύρια πηγή καινοτόμων και βιώσιμων νεοφυών επιχειρήσεων.

Τα μαθήματα επιχειρηματικότητας αναλαμβάνουν καθηγητές των τμημάτων οι οποίοι πραγματοποιούν διαλέξεις. Τα μαθήματα διδάσκονται και από έκτακτο διδακτικό προσωπικό και από εξωτερικούς συνεργάτες. Επιπλέον, μπορούν να διδάσκουν και προσκεκλημένοι εισηγητές σε εξειδικευμένα θέματα ή να υπάρχουν ομάδες καθηγητών και συνεργατών οι οποίοι αναλαμβάνουν την υποστήριξη των φοιτητών για την διεξαγωγή των εργαστηριακών μαθημάτων. Τα μαθήματα επιχειρηματικότητας εντάσσονται στο

πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων ΑΕΙ και συνήθως παρακολουθούνται από φοιτητές του 3^{ου} και 4^{ου} έτους.

Ο σκοπός των μαθημάτων επιλογής για την επιχειρηματικότητα είναι η διαμόρφωση και η ανάπτυξη της νοοτροπίας των φοιτητών για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση. Κατά την διάρκεια των μαθημάτων διενεργούνται επισκέψεις σε επιχειρήσεις και διαλέξεις επιχειρηματιών. Επιπλέον, τα μαθήματα αποσκοπούν στην εξοικείωση των φοιτητών με εξειδικευμένες έννοιες και εστιάζουν στις υποχρεώσεις μιας επιχείρησης, την διερεύνηση των επιχειρηματικών ευκαιριών, την διοίκηση των επιχειρήσεων, το μάρκετινγκ, την χρηματοοικονομική ανάλυση, την διοίκηση παραγωγής, την κοινωνική δικτύωση και τον ρόλο της, το εμπορικό δίκαιο, την σύνταξη επιχειρηματικού σχεδίου, την έρευνα αγοράς, την χρηματοδότηση και την επιλογή προσωπικού.

Κατά τον Δουκίδη (2021), το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΟΠΑ) είναι ένας πρωτοπόρος ακαδημαϊκός οργανισμός στο ελληνικό οικοσύστημα καινοτομίας και επιχειρηματικότητας. Προσφέρονται περισσότερα από 25 μαθήματα γύρω από την επιχειρηματικότητα σε οκτώ προπτυχιακά και 10 μεταπτυχιακά προγράμματα (M.Sc. και M.B.A), ενώ τουλάχιστον 15 μέλη ΔΕΠ συμμετέχουν ενεργά στην έρευνα και την εκπαίδευση της επιστημονικής περιοχής. Υπάρχει επίσης μια φοιτητική ένωση επιχειρηματικότητας, πολύ ενεργή στην προώθηση και προσέλκυση φοιτητών σε διάφορες σχετικές πρωτοβουλίες. Η διδασκαλία μαθημάτων επιχειρηματικότητας έχει ξεκινήσει από το 2000 και το 2014 ιδρύθηκε το Κέντρο Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας «ACEin» που πλέον αποτελεί ξεχωριστή δομή στο οργανόγραμμα του πανεπιστημίου. Η στρατηγική του ΟΠΑ για την προώθηση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες:

- i. Επιχειρηματική Διδασκαλία και Εκπαίδευση. Πέρα από τα 25 μαθήματα τα οποία παρακολουθούν πάνω από 1200 φοιτητές, από το 2008 διοργανώνεται ένας διεθνής πανεπιστημιακός διαγωνισμός για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία (ennovation), στον οποίο συμμετέχουν κάθε χρόνο περισσότεροι από 300 φοιτητές και ερευνητές, ενώ από το 2010 διεξάγεται ένα θερινό πρόγραμμα νεανικής επιχειρηματικότητας για μαθητές λυκείου (Youth Entrepreneurship Summer Program - YES).
- ii. Προετοιμασία και Υποστήριξη Επιχειρηματιών. Στο ACEin, τη θερμοκοιτίδα νέων επιχειρήσεων του ΟΠΑ, εφαρμόζεται μια διαδικασία επιτάχυνσης 6 μηνών για φοιτητές

και ερευνητές που έχουν μια ενδιαφέρουσα επιχειρηματική ιδέα. Τα τελευταία 6 χρόνια, με την ενεργό συμμετοχή περισσότερων από 60 εμπειρογνώμων και ακαδημαϊκών, υποστηρίχθηκαν πάνω από 350 ομάδες, κάτι που οδήγησε στη δημιουργία 30 start-ups, εκ των οποίων οι 10 έχουν λάβει χρηματοδότηση από επενδυτές.

iii. Ανταλλαγή Γνώσης και Συνεργασία. Οργανώνονται σε μόνιμη βάση προγράμματα ανοιχτής καινοτομίας (open innovation) για μεγάλες επιχειρήσεις προκειμένου να συνεργαστούν με start-ups και ομάδες νέων ερευνητών, με στόχο την επίλυση σημαντικών προβλημάτων της αγοράς ή τη δημιουργία νέων και καινοτόμων προϊόντων/υπηρεσιών. Μέχρι σήμερα έχουν οργανωθεί 10 τέτοια προγράμματα για 7 εδραιωμένες επιχειρήσεις με τη συμμετοχή 400 ομάδων που κατέληξαν σε περισσότερες από 20 επιχειρηματικές συνεργασίες. Τέλος, συνεργάζεται σε κοινά έργα με πάνω από 10 ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, πολύ ενεργά στο ευρωπαϊκό επιχειρηματικό οικοσύστημα, ενώ είναι υπεύθυνο για την προώθηση της πρωτοβουλίας HEInnovate στα ελληνικά πανεπιστήμια..

iv. Έρευνα Υψηλού Αντίκτυπου στην Επιχειρηματικότητα. Σχεδόν 20 ακαδημαϊκοί διδάκτορες ή υποψήφιοι διδάκτορες πραγματοποιούν έρευνα υψηλού επιπέδου σε θέματα καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, δημοσιεύοντας το ερευνητικό τους αποτέλεσμα σε κορυφαία επιστημονικά περιοδικά. Επίσης, παράγονται προτάσεις πολιτικής για την ελληνική κυβέρνηση και την ΕΕ στα θέματα αυτά.

Το μάθημα «Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και σε γνώσεις όπως η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, και την ίδρυση, την λειτουργία και την διοίκηση μιας επιχείρησης. Οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν διαλέξεις, εργαστήρια και επισκέψεις σε επιχειρήσεις.

Στο Πανεπιστήμιο Μακεδονία της Θεσσαλονίκης εντάσσονται μαθήματα επιχειρηματικότητας ανά τμήμα και σκοπεύουν στην εξοικείωση των μαθητών με τις έννοιες, τις μεθόδους και τις τεχνικές της επιχειρηματικότητας. Στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του ίδιου Πανεπιστημιακού Ιδρύματος, το μάθημα της επιχειρηματικότητας αποσκοπεί στην διερεύνηση της επιχειρηματικής καινοτομίας ως πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, ενώ στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, εστιάζει στην επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της διευρυμένης Ευρώπης με τα δεδομένα της ενιαίας αγοράς.

Στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το μάθημα «Εισαγωγή στην Επιχειρηματικότητα» σκοπό έχει την εξοικείωση των φοιτητών με την σύγχρονη πραγματικότητα των επιχειρήσεων και εστιάζει σε ζητήματα ίδρυσης και οργάνωσης επιχειρήσεων, διερεύνησης επιχειρηματικών ευκαιριών και διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού.

Το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης εντάσσει έξι μαθήματα επιχειρηματικότητας στο πρόγραμμα σπουδών του, που σκοπό έχουν την κατανόηση του θεωρητικού πλαισίου της καινοτομίας και των εφαρμογών της σε γνωστικές περιοχές της εκπαίδευσης. Στο μάθημα «Επιχειρηματικότητα II» οι καθηγητές εστιάζουν στην κοινωνική οικονομία, ενώ στο Τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού οι φοιτητές ενημερώνονται για τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στον χώρο του αθλητισμού, της αναψυχής, του αθλητικού τουρισμού, της άσκησης και της αποκατάστασης.

Στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας το μάθημα της επιχειρηματικότητας αποσκοπεί στην εισαγωγή των φοιτητών στην έννοια της επιχειρηματικότητας και στον ρόλο της στην οικονομία και την κοινωνία. Στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών το μάθημα της επιχειρηματικότητας εστιάζει στην ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων μέσω της διδασκαλίας σύνταξης επιχειρηματικού σχεδίου. Στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το μάθημα έχει ως βασικό σκοπό την κατανόηση της έννοιας της επιχειρηματικότητας και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με την επιχειρηματική διαδικασία, την δημιουργία και τη διαχείριση μιας επιχείρησης.

Στο Πανεπιστήμιο Κρήτης η επιχειρηματικότητα διδάσκεται σε όλα τα τμήματα και σκοπό έχει την διδασκαλία σύγχρονων μεθόδων ανάλυσης και καλών πρακτικών στο πεδίο της επιχειρηματικότητας και την ανάπτυξη επιχειρηματικών ιδεών μέσω της σύνταξης επιχειρηματικών σχεδίων. Στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, το μάθημα της επιχειρηματικότητας εστιάζει στην γνώση της έννοιας των νεοσύστατων και μικρομεσαίων επιχειρήσεων και τις πρακτικές εφαρμογές της επιχειρηματικότητας, ενώ στο διατμηματικό μάθημα «Πρακτική Άσκηση Επιχειρηματικότητας» οι φοιτητές, με την βοήθεια ειδικών συμβούλων καταρτίζονται στην σύνταξη επιχειρηματικού σχεδίου για επιλεγμένους τομείς επιχειρηματικότητας.

Πέραν των μαθημάτων και των ιδίων πρωτοβουλιών των ελληνικών πανεπιστημίων, το αρμόδιο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων διοργανώνει συστηματικά σχετικές δράσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται η συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με την Πρεσβεία της Ολλανδίας και το Orange Grove για την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα στην

ανώτατη εκπαίδευση ("ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - 27-01-21 Entrepreneurial University - Συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με την Πρεσβεία της Ολλανδίας και το Orange Grove για την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα στην ανώτατη εκπαίδευση", 2021). Αξιοποιώντας τις γνώσεις και την πολυετή εμπειρία των ολλανδικών πανεπιστημίων σχετικά με τη δημιουργία συστημάτων νεοφυών επιχειρήσεων, γραφείων μεταφοράς τεχνολογίας και αξιοποίησης της έρευνας, το Entrepreneurial University προσφέρει μία σειρά εντατικών Masterclasses. Στόχος της συνέργειας είναι να υποστηρίξει τους συμμετέχοντες στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, υπηρεσιών και υποδομών που προωθούν την καινοτόμο επιχειρηματικότητα και διευκολύνουν τη διασύνδεση της ακαδημαϊκής έρευνας με τις ανάγκες της οικονομίας. Η υλοποίηση του προγράμματος πραγματοποιείται από το Amsterdam Centre for Entrepreneurship (ACE) και το Preneurz Amsterdam, δυο οργανισμούς με μακρόχρονη πείρα στο σχεδιασμό και την ένταξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας σε ΑΕΙ εντός και εκτός Ολλανδίας, σε συνεργασία με το Uni.fund. Το εναρκτήριο διαδικτυακό Masterclass άνοιξαν ο Υφυπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Άγγελος Συρίγος και η Πρέσβης της Ολλανδίας Stella Ronner– Grubačić απευθύνοντας χαιρετισμό στους 55 εκπροσώπους από 19 ΑΕΙ ολόκληρης της Ελλάδας που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Ακολούθησε διαδραστικό εργαστήριο όπου οι εισηγητές παρουσίασαν χρήσιμα εργαλεία και ασκήσεις επί χάρτου, ενώ μοιράστηκαν με τους συμμετέχοντες τις εμπειρίες και προκλήσεις που αντιμετώπισαν τα ακαδημαϊκά ιδρύματα στην Ολλανδία. Το πρόγραμμα διεξάγεται διαδικτυακά και σε άμεση συνέργεια με το πρόγραμμα ανοικτών σεμιναρίων για την ενίσχυση της Μεταφοράς Τεχνολογίας στα ελληνικά Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα του Uni.Fund και του Ιδρύματος Ωνάση.

3.3.3 Δια βίου μάθηση

Από τον Δεκέμβριο του 2020 έως και τον Νοέμβριο του 2023 θα αναπτυχθεί το έργο για τη ανάπτυξη των εθνικών δικτύων φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων στο πεδίο της επιχειρηματικότητας (Develop National Networks of Adult Education Providers in the Field of Entrepreneurship) – ENTRNET που συγχρηματοδοτείται από τον φορέα Erasmus+ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το έργο έχει στοχεύει στην ανάπτυξη νέων Εθνικών Δικτύων Φορέων Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα, την Ιταλία, το Βέλγιο και την Ρουμανία. Με το έργο αυτό επιδιώκεται η βελτίωση της ικανότητας των εκπαιδευόμενων στην επαγγελματική εκπαίδευση υψηλής ποιότητας, στην ενθάρρυνση της συμμετοχής όλων και φιλοδοξεί την επίτευξη της ενδυνάμωσης της συνεργασίας στον

τομέα της επιχειρηματικότητας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι κύριες δράσεις του έργου είναι:

1. Η δημιουργία εθνικών δικτύων Παροχών Εκπαίδευσης Ενηλίκων σε κράτη μέλη
2. Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας των Παροχών Εκπαίδευσης Ενηλίκων
3. Η ανάπτυξη και πιλοτική δοκιμή τεσσάρων εθνικών σχεδίων δράσης με στόχο την δικτύωση
4. Η ανάπτυξη διαδικτυακών εκπαιδευτικών ενοτήτων με θεματικές που αφορούν στην ενδοεπιχειρηματικότητα, στην καινοτομία, στην πράσινη επιχειρηματικότητα και την ψηφιακή επιχειρηματικότητα (imegsevee.gr).

Τα εν λόγω προγράμματα δια βίου μάθησης μπορεί να εντάσσονται και σε προγράμματα ΕΣΠΑ, όπως το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα με τίτλο «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», το οποίο συμπεριέλαβε, μεταξύ άλλων Δράσεις επιμόρφωσης των Πτυχιούχων Οικονομικών Σχολών στην Επιχειρηματικότητα ("Εκπαίδευση - Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση & Δια βίου Μάθηση 2014-2020»", 2021). Η προτεινόμενη δράση στοχεύει στην υποστήριξη των αποφοίτων οικονομικών σχολών, εγγεγραμμένων στο μητρώο του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (Ο.Ε.Ε.) μέσω της επιμόρφωσης τους σε θέματα Επιχειρηματικότητας (Επιχειρηματική αριστεία και ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματική καινοτομία και χρήση ψηφιακών εργαλείων, Επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη). Βασική επιδίωξη της προτεινόμενης δράσης είναι οι συμμετέχοντες να αποκτήσουν τις απαιτούμενες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να εισέλθουν στην αγορά εργασίας ή να βελτιώσουν την επαγγελματική τους κινητικότητα. Τα θεματικά αντικείμενα των προγραμμάτων επιμόρφωσης αφορούν, ενδεικτικά, στα ακόλουθα: • Επιχειρηματικότητα, Μορφές επιχειρήσεων και Ανάπτυξη, όπου ο εκπαιδευόμενος θα κατανοήσει την έννοια της επιχειρηματικότητας, με έμφαση στην καινοτομική επιχειρηματική δράση και την κοινωνική επιχειρηματικότητα, θα αποκτήσει γνώσεις και δεξιότητες σχετικά με τον κύκλο της επιχειρηματικής διαδικασίας και θα διδαχθεί τις αρχές / τεχνικές σύνταξης ενός επιχειρηματικού σχεδίου (business plan). • Επιχειρηματική καινοτομία και χρήση ψηφιακών εργαλείων, όπου ο εκπαιδευόμενος θα επιμορφωθεί για τις μεθόδους και τις τεχνικές της σύγχρονης e- επιχειρηματικότητας, τα επιχειρηματικά μοντέλα ηλεκτρονικού επιχειρείν, τη σχεδίαση και ανάπτυξη καινοτομιών στις επιχειρησιακές υπηρεσίες / προϊόντα / διαδικασίες, τις τεχνολογικές και λειτουργικές εξελίξεις στα ψηφιακά μέσα και εργαλεία. • Επιχειρηματική αριστεία και

ανταγωνιστικότητα, όπου ο εκπαιδευόμενος θα επιμορφωθεί σε θέματα ποιότητας, επιχειρηματικής αριστείας, Μάρκετινγκ και Συμπεριφοράς του Καταναλωτή και θα αποκτήσει δεξιότητες για το σχεδιασμό Μάρκετινγκ (Marketing Plans). Επίσης, το παραπάνω Επιχειρησιακό Πρόγραμμα χρηματοδότησε τη δράση με τίτλο Υποστήριξη Δράσεων Στήριξης της Επιχειρηματικότητας, Καινοτομίας και Ωρίμανσης για την Αξιοποίηση της Ερευνητικής Δραστηριότητας και των Νέων Προϊόντων και Υπηρεσιών που αναπτύσσονται στα Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης. Η δράση αποσκοπεί στην υποστήριξη Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης και Συνεργατικών Σχημάτων για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, καινοτομίας και επιχειρηματικής ωρίμανσης, με στόχο την αξιοποίηση της ερευνητικής δραστηριότητας, των εφευρέσεων και των νέων προϊόντων και υπηρεσιών που αναπτύσσονται στον ακαδημαϊκό χώρο, ενισχύοντας τη σύνδεση με την αγορά εργασίας και τη βιομηχανία και την απασχολησιμότητα των αποφοίτων και των ερευνητών. Για το σκοπό αυτό, είναι καίρια η ανάπτυξη στον ακαδημαϊκό χώρο ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη καινοτομίας και τη μεταφορά τεχνογνωσίας, μέσω της καλλιέργειας γνώσεων και επιχειρηματικών δεξιοτήτων, κουλτούρας και αντίληψης σε φοιτητές, ερευνητές και όλο το ακαδημαϊκό προσωπικό.

Γενικά, η δια βίου μάθηση θεωρείται το σημαντικότερο κλειδί για την επιτυχημένη επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με την Kulla (2018), πολλοί από τους γνωστούς επιχειρηματίες του σήμερα, όπως ο Mark Zuckerberg του Facebook και άλλοι οραματιστές της τεχνολογίας, μοιράζονται ένα κοινό πράγμα: δεν έχουν πτυχίο κολεγίου. Αυτό δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη, διότι υπάρχουν πλέον περισσότεροι ανεξάρτητοι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων χωρίς πτυχίο τετραετίας από εκείνους με πτυχίο ή υψηλότερο, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από το CNBC και το SurveyMonkey. Η εκπαίδευση είναι το καθοριστικό χαρακτηριστικό της πρόσβασης σε μια καλή ζωή τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Σήμερα, ο κόσμος κινείται πολύ πιο γρήγορα από ό,τι πριν από πέντε με 10 χρόνια, και υπάρχει περισσότερος ανταγωνισμός από ποτέ. Η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων αναπόφευκτα θα αισθανθεί ότι υστερούν αν δεν επενδύουν συνεχώς στον εαυτό τους. Ή μπορεί ακόμη και να αισθάνονται άνεργοι σε κάποιο σημείο της καριέρας τους. Η μάθηση ξεκινά από τη γέννηση, συνεχίζεται στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, αλλά η εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στην επίσημη εκπαίδευση. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να αποκτήσει κάποιος γνώσεις και δεξιότητες. Για τους επιχειρηματίες, η δια βίου μάθηση είναι θεμελιώδης για τη μακροπρόθεσμη επιτυχία. Εάν εργάζεται κάποιος σε μια μεγάλη εταιρεία, συγκρούεται με νέες εμπειρίες, ιδέες και

δεξιότητες. Η εταιρεία εισάγει μια νέα τεχνολογία και εσείς αναγκάζεστε να τη χρησιμοποιήσετε. Οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων έχουν διάφορους λόγους να καθυστερήσουν την εκπαίδευσή τους, αλλά το ζήτημα είναι ότι οι ανταγωνιστές των επιχειρήσεων δεν επιβραδύνουν και οι καθυστερήσεις απλώς επιδεινώνουν το χάσμα γνώσης. Η μάθηση δεν είναι μια χρονική στιγμή, ούτε είναι απλώς η απόκτηση ενός συνόλου δεξιοτήτων ή γενικευμένων γνώσεων. Δεν αφορά συγκεκριμένο τομέα στον οποίο λειτουργεί κάποιος. Το πιο σημαντικό πράγμα που μπορεί να μάθει ένας άνθρωπος είναι πώς να μαθαίνει, και είναι δύσκολο γιατί πρέπει να επιλέξει το θέμα που θέλει να μάθει και να διδαχτεί μόνος του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

4.1 Θεωρητικό υπόβαθρο

Μια έρευνα με ερωτηματολόγιο είναι κατάλληλη μόνο για ορισμένα ερευνητικά ερωτήματα. Η καταλληλότητά του εξαρτάται από τους τύπους πληροφοριών που απαιτούνται για την απάντηση σε μια ερευνητική ερώτηση και από τα άτομα από τα οποία ο ερευνητής θέλει να αντλήσει πληροφορίες. Τα ερωτηματολόγια είναι ακατάλληλα για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με ευαίσθητα θέματα όπως π.χ. ο σεξουαλικός προσανατολισμός και οι παράνομες δραστηριότητες. Οι άνθρωποι σπάνια θα μιλήσουν για ενέργειες που τους θέτουν σε νομικό κίνδυνο. Στην έρευνα ερωτηματολογίου η δομημένη φύση των ερωτήσεων και η εμπιστοσύνη του ερωτώμενου απέναντι στον συντάκτη και στην ανωνυμία των απαντήσεων ενθαρρύνουν την οικειότητα και την εμπιστοσύνη που είναι προαπαιτούμενα για να αποκαλύψουν οι άνθρωποι συμπεριφορές, πεποιθήσεις, γνώμη, ιδέες. Επίσης, μια έρευνα με ερωτηματολόγιο είναι αποτελεσματική μόνο όταν οι ερωτώμενοι έχουν γνώση του θέματος και είναι ικανοί να απαντήσουν στις ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι σχετικές με τους ερωτηθέντες και οι ερωτηθέντες πρέπει να έχουν τις πληροφορίες και την ικανότητα να απαντήσουν. Παρά τους περιορισμούς αυτούς, πολλά ερευνητικά ερωτήματα και θέματα μπορούν να αντιμετωπιστούν χρησιμοποιώντας πληροφορίες που συλλέγονται με έρευνες με ερωτηματολόγια, σε κάθε περίπτωση ωστόσο η επιτυχία της έρευνας εξαρτάται από το σχεδιασμό, τη μεθοδολογία και τη διαχείριση του ερωτηματολογίου (Glasow, 2005; Preston, 2009).

Όλες οι έρευνες που διεξάγονται στο πλαίσιο μιας εργασίας, ενός έργου ή μιας μελέτης απαιτούν μια ορθή μεθοδολογία για την καθοδήγηση και υλοποίησή τους, ώστε να διασφαλίζουν τη μέγιστη εγκυρότητα και αξιοπιστία των ευρημάτων τους. Αν ο συντάκτης της έρευνας ξέρει τι θέλει να κάνει και έχει κατανοήσει τον σκοπό της, τί να πετύχει, πώς και γιατί, η περιγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας και η διαμόρφωση των ερωτήσεων δεν διαρκεί χρονικά πολύ και θεωρείται επιτυχημένη. Γενικά, δεν χρειάζονται μακροσκελείς περιγραφές στις ερωτήσεις και η μεθοδολογία της έρευνας πρέπει να περιλαμβάνει (Schmied, 2017):

Υπόβαθρο έρευνας

Το πλαίσιο της έρευνας, εστιάζοντας σε ποιο έργο υλοποιείται, ποιοι είναι οι επιδιωκόμενοι στόχοι, οι ομάδες-στόχοι και το χρονικό πλαίσιο.

Στόχοι έρευνας

Ποιος ακριβώς είναι ο σκοπός της έρευνας – τι είδους πληροφορίες υποτίθεται ότι παρέχει και πώς ακριβώς θα χρησιμοποιηθεί.

Πληθυσμός στόχος

Από πού και σε ποιο μέγεθος πληθυσμιακά θα συλλέξει η έρευνα τα απαιτούμενα δεδομένα.

Περιεχόμενο έρευνας

Ποιος είναι ο κύριος στόχος της έρευνας. Κατηγοριοποίηση των ερωτήσεων σύμφωνα με τα κύρια θέματα ή σύμφωνα με τις ομάδες-στόχους της έρευνας.

Χρονοδιάγραμμα έρευνας

Πότε ακριβώς πρέπει να πραγματοποιηθεί η έρευνα και πώς διασφαλίζεται ότι ο χρόνος της έρευνας δεν διακυβεύει τα αποτελέσματά της.

Συλλογή δεδομένων έρευνας

Υπάρχει μια ποικιλία επιλογών για τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας σας.

- *Στρατηγική δειγματοληψίας:* Το μέγεθος του δείγματος (αριθμός ερωτηθέντων), το επίπεδο εμπιστοσύνης, το περιθώριο σφάλματος και τα ακριβή βήματα για την επιλογή του ερωτώμενου.
- *Ερωτήσεις διαχείρισης:* Εάν η έρευνα θα είναι αυτοδιαχειριζόμενη (δηλ. οι ερωτηθέντες συμπληρώνουν το ερωτηματολόγιο) ή εάν οι ερωτήσεις θα υποβληθούν (και θα γίνουν παρατηρήσεις κ.λπ.) από τους συλλέκτες δεδομένων.
- *Σύστημα συλλογής δεδομένων:* Εάν τα δεδομένα θα συλλεχθούν με τη χρήση tablet, έντυπων ερωτηματολογίων ή με διαδικτυακή έρευνα.
- *Γλώσσα έρευνας:* Σε ποια γλώσσα θα χορηγηθεί το ερωτηματολόγιο και πώς θα διασφαλιστεί ότι η μετάφραση είναι σωστή.
- *Διαχείριση Ποιότητας:* Πώς διασφαλίζεται ότι τα δεδομένα συλλέγονται και αναλύονται με την μέγιστη ποιότητα.

Απαιτούμενοι πόροι και Logistics

- *Προϋπολογισμός Έρευνας*: Ποιο είναι το αναμενόμενο κόστος της έρευνας, αν είναι επαρκής ο προϋπολογισμός που διατίθεται.
- *Αναλυτικό Πρόγραμμα Εργασίας* : Πόσες ημέρες θα διαρκέσει καθένα από τα στοιχεία της έρευνας (προπαρασκευαστικές εργασίες, εκπαίδευση συλλεκτών δεδομένων, πιλοτική εφαρμογή, συλλογή δεδομένων, ανάλυση, παρουσίαση κ.λπ.).
- *Ανθρώπινοι πόροι*: Ρόλοι και ευθύνες των μελών της ομάδας έρευνας.
- *Επιμελητεία της έρευνας*: Τυχόν απαιτούμενη μεταφορά των συλλεκτών της έρευνας, εξοπλισμός, καταλύματα κ.λπ., συμπεριλαμβανομένου του ποιος θα είναι υπεύθυνος για τις απαιτούμενες ρυθμίσεις.

Επεξεργασία, ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων

- Εάν χρησιμοποιείται ερωτηματολόγιο σε χαρτί, ποιο σύστημα εισαγωγής δεδομένων θα χρησιμοποιηθεί, ποιος θα το προετοιμάσει και ποιος θα εισαγάγει δεδομένα. Πώς θα αναλυθούν τα δεδομένα; (π.χ. με χρήση στατιστικού λογισμικού, Excel, KoBoToolbox κ.λπ.). Ποιος θα κάνει την ανάλυση, πώς και σε ποιον θα παρουσιαστούν τα ευρήματα της έρευνας.

Ηθικές θεωρήσεις

Αναφορά σχετικά με το απόρρητο των δεδομένων, τη συγκατάθεση κατόπιν ενημέρωσης, τη χρήση τυχόν των ομάδων σύγκρισης και άλλων εκτιμήσεων.

Στοιχεία επικοινωνίας

Καταχώρηση των στοιχείων επικοινωνίας του/των ατόμου/ων που είναι υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και που είναι σε θέση να παρέχουν περισσότερες λεπτομέρειες και πληροφορίες.

Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο

Τα ερωτηματολόγια της έρευνας και άλλα εργαλεία συλλογής δεδομένων (όπως λίστες ελέγχου παρατήρησης, δοκιμές κ.λπ.) θα πρέπει να παρέχεται ως παράρτημα στην περιγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας.

4.2 Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί κυρίως στο να:

- (α) διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα που παρέχεται από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και τα ελληνικά πανεπιστήμια, και
- (β) να αποτυπώσει ενδεικτικές απόψεις των συμμετεχόντων στην κατεύθυνση βελτίωσης της σχέσης εκπαίδευση-επιχειρηματικότητα.

Επιλέχθηκε βολική δειγματοληψία (convenience sampling) στους κατοίκους του Νομού Ιωαννίνων για να παρουσιαστεί η ολική γνώση των νέων για την έννοια της επιχειρηματικότητας, να διερευνηθεί το εκπαιδευτικό υπόβαθρο σε αυτόν τον τομέα και να αναδειχθούν οι βαθύτερες γνώσεις σχετικά με το ποια θεωρούν ότι είναι τα κίνητρα και τα εμπόδια στις μέρες μας για την επίτευξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στον ελλαδικό χώρο.

Κατά συνέπεια, οι επιμέρους στόχοι της παρούσας έρευνας ερωτηματολογίου είναι:

- Να διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων σχετικά με την έννοια της επιχειρηματικότητας.
- Να διερευνήσει το επίπεδο γνώσεων σχετικά με την έννοια της καινοτομίας
- Να διερευνήσει τις γνώσεις σχετικά με τα εργαλεία που προσφέρονται για την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα.
- Να διερευνήσει τις γνώσεις σχετικά με τα κίνητρα που προσφέρονται για την ίδρυση επιχειρήσεων στην Ελλάδα.
- Να διερευνήσει τις γνώσεις σχετικά με τα εμπόδια που προκύπτουν κατά την δημιουργία επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο (4.1), η μεθοδολογία της συγκεκριμένης έρευνας ερωτηματολογίου διέπεται από τα ακόλουθα στοιχεία και δεδομένα:

- *Υπόβαθρο έρευνας*

Η έρευνα ερωτηματολογίου γίνεται για τις ανάγκες της παρούσας διπλωματικής εργασίας, έχοντας ως ομάδες-στόχους μαθητές/φοιτητές δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης του Νομού Ιωαννίνων, καθώς και νέους σχετικά κυρίως ανθρώπους, εκτός μαθητών και φοιτητών, έως και 50 ετών, που έδειξαν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν στην έρευνα και βρίσκονται πιο κοντά ηλικιακά

- *Στόχοι έρευνας*

Ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της συγκεκριμένης έρευνας αναφέρθηκαν προηγουμένως. Οι πληροφορίες θα χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες της παρούσας διπλωματικής εργασίας προκειμένου να ενισχυθεί η βιβλιογραφική και επιστημονική της επάρκεια σε σχέση με το πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών όπου εντάσσεται.

- *Πληθυσμός στόχος έρευνας*

Έχοντας υπόψη τις ομάδες-στόχους της έρευνας, επιλέγεται ως πληθυσμός των συμμετεχόντων η Κόνιτσα Ιωαννίνων, τόπος κατοικίας και επαγγελματικής δραστηριοποίησης του συγγραφέα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

- *Περιεχόμενο έρευνας*

Οι ερωτήσεις της έρευνας αποτυπώνονται θεματικά στο επόμενο κεφάλαιο (4.3) και αναλυτικά στο Παράρτημα.

- *Χρονοδιάγραμμα έρευνας*

Η έρευνα ερωτηματολογίου διήρκεσε χρονικά δύο (2) μήνες, Μάιο-Ιούνιο 2022, διάστημα που κρίθηκε επαρκές σε σχέση με τους επιδιωκόμενους στόχους και τα χρονικά περιθώρια έγκαιρης ολοκλήρωσης της διπλωματικής εργασίας.

- *Συλλογή δεδομένων έρευνας*

- *Στρατηγική δειγματοληψίας:* Το μέγεθος του δείγματος (αριθμός ερωτηθέντων) ήταν 100 άτομα και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πληθυσμός της Κόνιτσας από 15 έως 45 ετών είναι περίπου 1200 άτομα, το επίπεδο εμπιστοσύνης προέκυψε 90% (Confidence Level) και το περιθώριο σφάλματος 10% (Margin of Error). Το πλαίσιο δειγματοληψίας της έρευνας ήταν καθορισμένο (determined), γεγονός που επιτρέπει την εφαρμογή μιας απλής τεχνικής τυχαίας δειγματοληψίας που δίνει ίσο βάρος επιλογής σε όλα τα υποκείμενα ενός πληθυσμού στόχου. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της δειγματοληψίας Cluster (Cluster sampling technique), στην οποία αρχικά επιλέγονται οι ομάδες-στόχοι και στη συνέχεια επιλέγονται μεμονωμένοι συμμετέχοντες από αυτές τις ομάδες (Dörnyei & Taguchi, 2010).

- *Ερωτήσεις διαχείρισης:* Η έρευνα είναι αυτοδιαχειριζόμενη, δηλ. οι ερωτηθέντες συμπληρώνουν το ερωτηματολόγιο και το παραδίδουν μεταγενέστερα στον συγγραφέα.

- *Σύστημα συλλογής δεδομένων:* Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με τη χρήση έντυπων ερωτηματολογίων.

- *Γλώσσα έρευνας:* Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στην ελληνική γλώσσα.
- *Διαχείριση Ποιότητας:* Πριν την οριστική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου, έγινε ενδεικτική δοκιμαστική συμπλήρωση από μικρό δείγμα (5 άτομα) ώστε να αποκαλυφθούν τυχόν δυσλειτουργίες, αδυναμίες και προοπτικές βελτίωσης του περιεχομένου. Αφετέρου, με βάση την τελική έκδοση του ερωτηματολογίου, κατά την παράδοση του κενού εντύπου στον συμμετέχοντα, επεξηγούνταν οι στόχοι της έρευνας και δίδονταν περεταίρω σχετικές πληροφορίες και διευκρινήσεις.

- *Απαιτούμενοι πόροι και Logistics*

- *Προϋπολογισμός Έρευνας:* Το κόστος της έρευνας είναι μηδενικό για τον συλλέκτη/συγγραφέα της.
- *Αναλυτικό πρόγραμμα εργασίας:* Η διαμόρφωση του ερωτηματολογίου διήρκησε χρονικά μία (1) εβδομάδα, η πιλοτική εφαρμογή διήρκησε μία ημέρα και η συλλογή δεδομένων δύο (2) περίπου μήνες. Για την ανάλυση των δεδομένων δαπανήθηκε μία (εβδομάδα).
- *Ανθρώπινοι πόροι:* Ο συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε τον μοναδικό συλλέκτη των δεδομένων.
- *Επιμελητεία της έρευνας:* Τα ερωτηματολόγια εκτυπώθηκαν σε κοινό ασπρόμαυρο εκτυπωτή και παραδόθηκαν στους συμμετέχοντες χέρι με χέρι.

- *Επεξεργασία, ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων*

Τα δεδομένα εισήχθησαν και αναλύθηκαν στο πρόγραμμα SPSS statics, ενώ η παρουσίασή τους γίνεται στην παρούσα διπλωματική εργασία.

- *Ηθικές θεωρήσεις*

Το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο.

- *Στοιχεία επικοινωνίας*

Για τυχόν περισσότερες λεπτομέρειες και πληροφορίες επί της συγκεκριμένης έρευνας ερωτηματολογίου μπορεί κάποιος να απευθυνθεί στον συγγραφέα της διπλωματικής εργασίας.

- *Παράρτημα I: Ερωτηματολόγιο*

Τα ερωτηματολόγια της έρευνας παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας.

4.3 Περιεχόμενο ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε τρία βασικά τμήματα.

Το πρώτο τμήμα αφορά στα δημογραφικά στοιχεία και περιλαμβάνει τέσσερεις ερωτήσεις κλειστού τύπου που δίνουν πληροφορίες για το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό και το επαγγελματικό επίπεδο.

Το δεύτερο τμήμα του ερωτηματολογίου έχει τον τίτλο «Διερεύνηση επιπέδου γνώσεων για την επιχειρηματικότητα». Περιλαμβάνει εννιά (9) ερωτήσεις εκ των οποίων οι δύο (2) είναι ανοικτού τύπου, στις τρεις (3) εφαρμόζεται η 5-βάθμια κλίμακα Linkert με εύρος απαντήσεων 1. Καθόλου, 2. Λίγο, 3. Ούτε λίγο ούτε πολύ, 4. Αρκετά, 5. Πάρα πολύ, υπάρχουν επίσης τρεις (3) ερωτήσεις που οι επιλογές απάντησης είναι 1. Ναι, 2. Όχι, 3. Κάποιες φορές και τέλος υπάρχει μία (1) ερώτηση όπου οι συμμετέχοντες επιλέγουν από τις προτεινόμενες απαντήσεις.

Το τρίτο τμήμα του ερωτηματολογίου φέρει τον τίτλο: «Διερεύνηση κινήτρων και εμποδίων στην Επιχειρηματικότητα» και αποτελείται από οκτώ (8) ερωτήσεις οι οποίες είναι κλειστού τύπου και εφαρμόζεται η 5-βάθμια κλίμακα Linkert με εύρος απαντήσεων 1. Καθόλου, 2. Λίγο, 3. Ούτε λίγο ούτε πολύ, 4. Αρκετά, 5. Πάρα πολύ.

4.4 Αποτελέσματα

Παρουσιάζονται στη συνέχεια τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας ερωτηματολογίου.

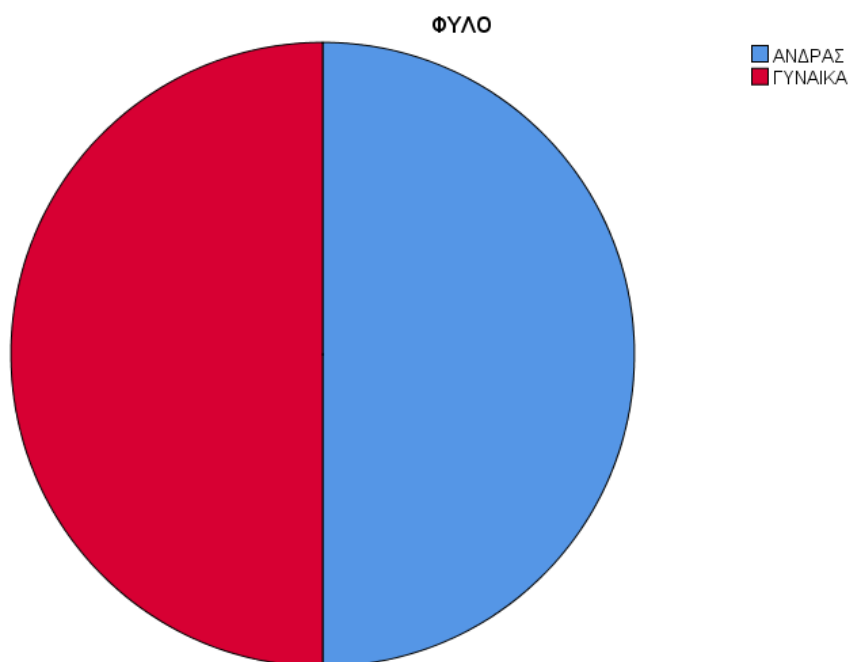
I. Δημογραφικά Στοιχεία

Τα δημογραφικά στοιχεία περιλαμβάνουν το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο των συμμετεχόντων. Στα γραφήματα που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δείγματος. Στο Σχήμα1 απεικονίζεται το ποσοστό του φύλου και παρατηρείται ότι οι συμμετέχοντες ανήκουν εξίσου και στα δύο φύλα.

ΦΥΛΟ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΑΝΔΡΑΣ	50	50.0	50.0	50.0
	ΓΥΝΑΙΚΑ	50	50.0	50.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα1:Φύλο Συμμετεχόντων

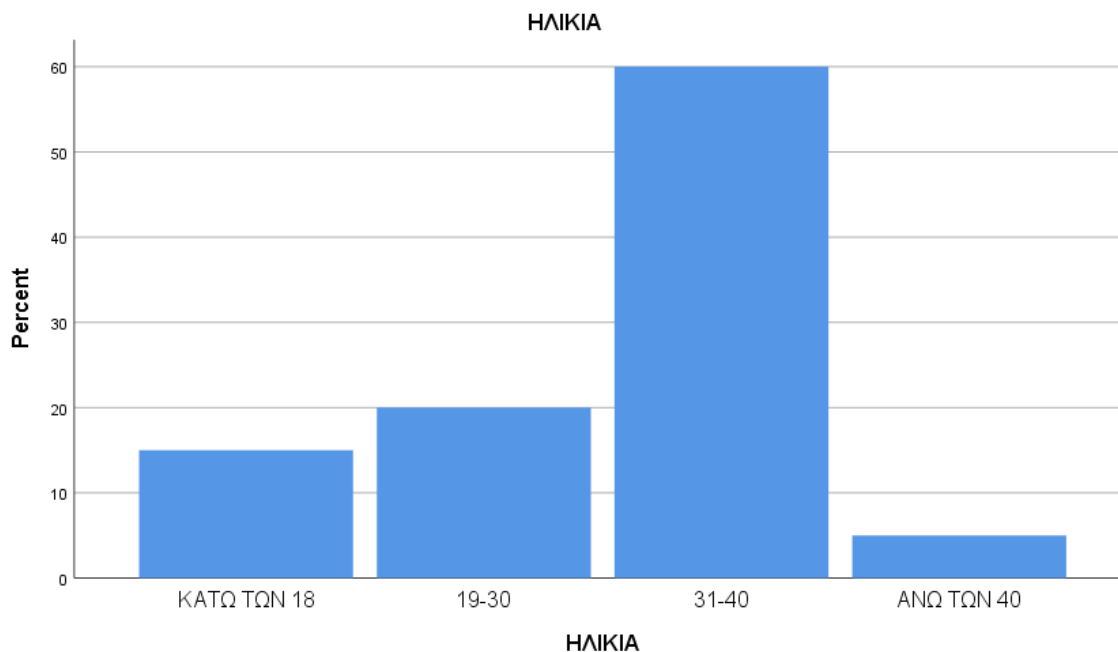

Στο Σχήμα2 παρουσιάζεται η ηλικία των συμμετεχόντων. Παρατηρείται ότι το υψηλότερο ποσοστό ανήκει στα άτομα ηλικίας από 31-40 ετών (60%), ακολουθεί το ηλικιακό εύρος των 19-30 ετών (20%), ενώ οι κάτω των 18 (15%) και άνω των 40 (5%) συμμετέχουν με μικρό ποσοστό στην έρευνα.

		ΗΛΙΚΙΑ			
		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΚΑΤΩ ΤΩΝ 18	15	15.0	15.0	15.0
	19-30	20	20.0	20.0	35.0
	31-40	60	60.0	60.0	95.0
	ΑΝΩ ΤΩΝ 40	5	5.0	5.0	100.0

Σύνολο	100	100.0	100.0
--------	-----	-------	-------

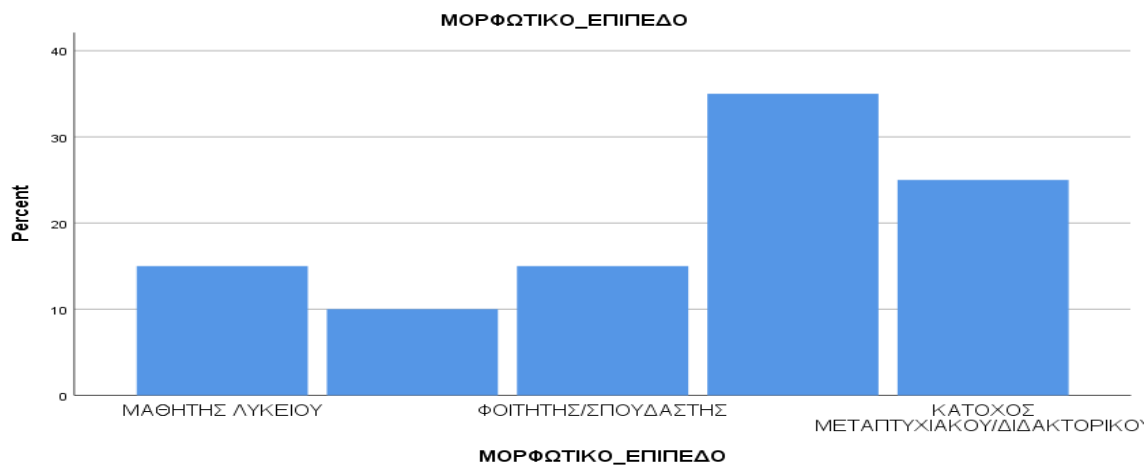
Σχήμα2: Ηλικία Συμμετεχόντων

Στο Σχήμα3 παρουσιάζεται το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων. Παρατηρείται ότι σε υψηλότερο ποσοστό το δείγμα αποτελείται από απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (35%), ακολουθούν οι κάτοχοι Μεταπτυχιακών ή Διδακτορικών Διπλωμάτων (25%) και ισόποσα οι μαθητές λυκείου με τους φοιτητές ή σπουδαστές του δείγματος (15%). Το μικρότερο ποσοστό καταλαμβάνουν οι απόφοιτοι Λυκείου (10%).

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ_ΕΠΙΠΕΔΟ					
		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΜΑΘΗΤΗΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	15	15.0	15.0	15.0
	ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	10	10.0	10.0	25.0
	ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ	15	15.0	15.0	40.0
	ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ/ΑΕΙ/ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ/ΙΕΚ	35	35.0	35.0	75.0
	ΚΑΤΟΧΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ/ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ	25	25.0	25.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα3: Μορφωτικό Επίπεδο Συμμετεχόντων

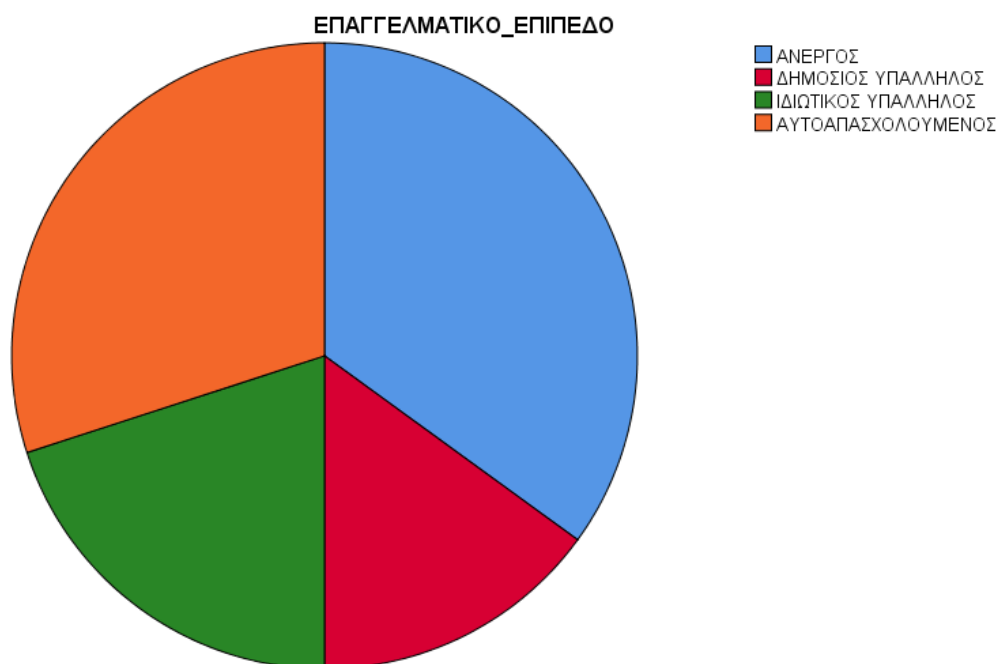

Τέλος, όσον αφορά στο επαγγελματικό επίπεδο των συμμετεχόντων (Σχήμα4), διαπιστώνεται ότι σε υψηλότερο ποσοστό είναι οι άνεργοι (35%), ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι (30%), οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (20%) και οι δημόσιοι υπάλληλοι (15%).

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ_ΕΠΙΠΕΔΟ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΑΝΕΡΓΟΣ	35	35.0	35.0	35.0
	ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	15	15.0	15.0	50.0
	ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	20	20.0	20.0	70.0
	ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΣ	30	30.0	30.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα4: Επαγγελματικό Επίπεδο Συμμετεχόντων

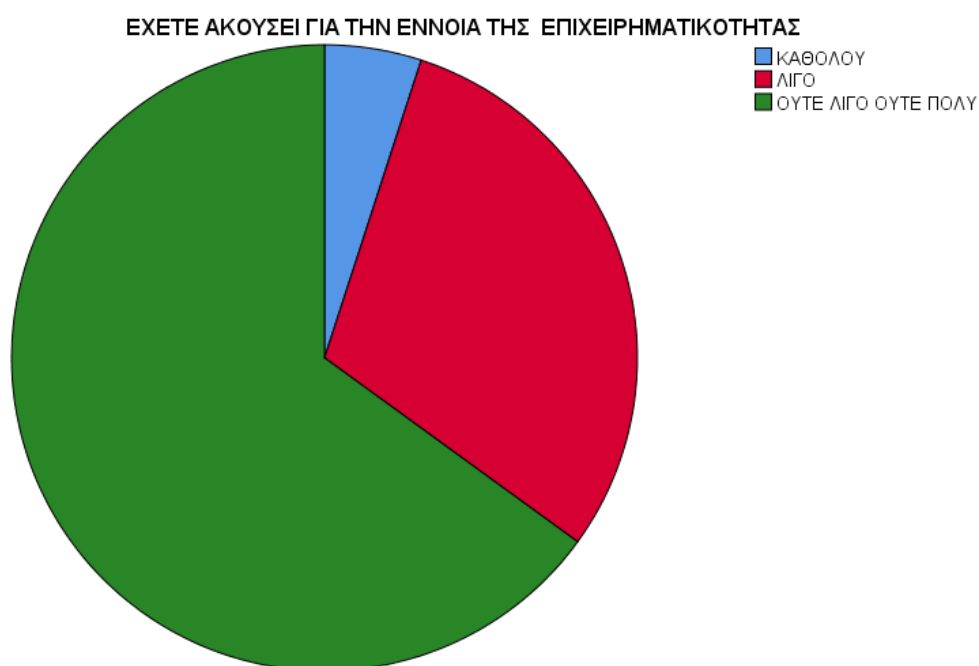
Π. Διερεύνηση Επιπέδου Γνώσεων για την Επιχειρηματικότητα

Στο δεύτερο επίπεδο ερωτήσεων, διερευνάται το επίπεδο γνώσεων των συμμετεχόντων όσον αφορά στην επιχειρηματικότητα. Ανάμεσα στις ερωτήσεις με κλίμακα απαντήσεων τέθηκαν και δύο ανοιχτού τύπου ερωτήσεις οι οποίες θα συζητηθούν στην συνέχεια. Οι απαντήσεις που δόθηκαν στα κλειστού τύπου ερωτήματα παρουσιάζονται στα γραφήματα 5.5 έως 5.11. Στο Σχήμα5 το δείγμα δηλώνει αν είναι εξοικειωμένο την έννοια της επιχειρηματικότητας. Το 65% του δείγματος δηλώνει «ούτε λίγο ούτε πολύ», το 30% «λίγο» και μόλις το 5% «καθόλου». Απουσιάζουν οι απαντήσεις «αρκετά» και «πάρα πολύ» αφού κανείς δεν τις δήλωσε.

ΕΧΕΤΕ ΑΚΟΥΣΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΚΑΘΟΛΟΥ	5	5.0	5.0	5.0
	ΛΙΓΟ	30	30.0	30.0	35.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	65	65.0	65.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα5: Είστε εξοικειωμένοι με την έννοια της επιχειρηματικότητας;

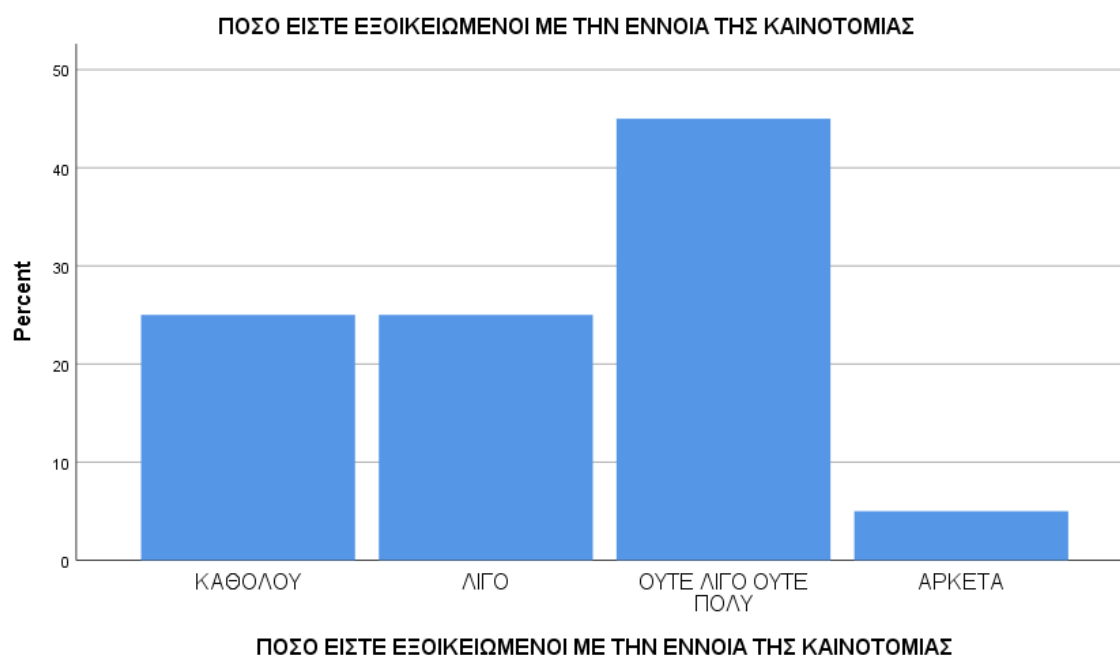

Στο Σχήμα6 παρουσιάζονται οι απαντήσεις σχετικά με την εξοικείωση του δείγματος απέναντι στην έννοια της καινοτομίας. Το 45% του δείγματος κρατάει μετριοπαθή στάση απέναντι στο ερώτημα, το 50% δηλώνει πως γνωρίζει για την καινοτομία «λίγο» (25%) και «καθόλου» (25%), ενώ το 5% του δείγματος δηλώνει ότι είναι «αρκετά» εξοικειωμένο με την έννοια της καινοτομίας.

ΠΟΣΟ ΕΙΣΤΕ ΕΞΟΙΚΕΙΩΜΕΝΟΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΚΑΘΟΛΟΥ	25	25.0	25.0	25.0
	ΛΙΓΟ	25	25.0	25.0	50.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	45	45.0	45.0	95.0
	ΑΡΚΕΤΑ	5	5.0	5.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα6: Πόσο είστε εξοικειωμένοι με την έννοια της καινοτομίας;

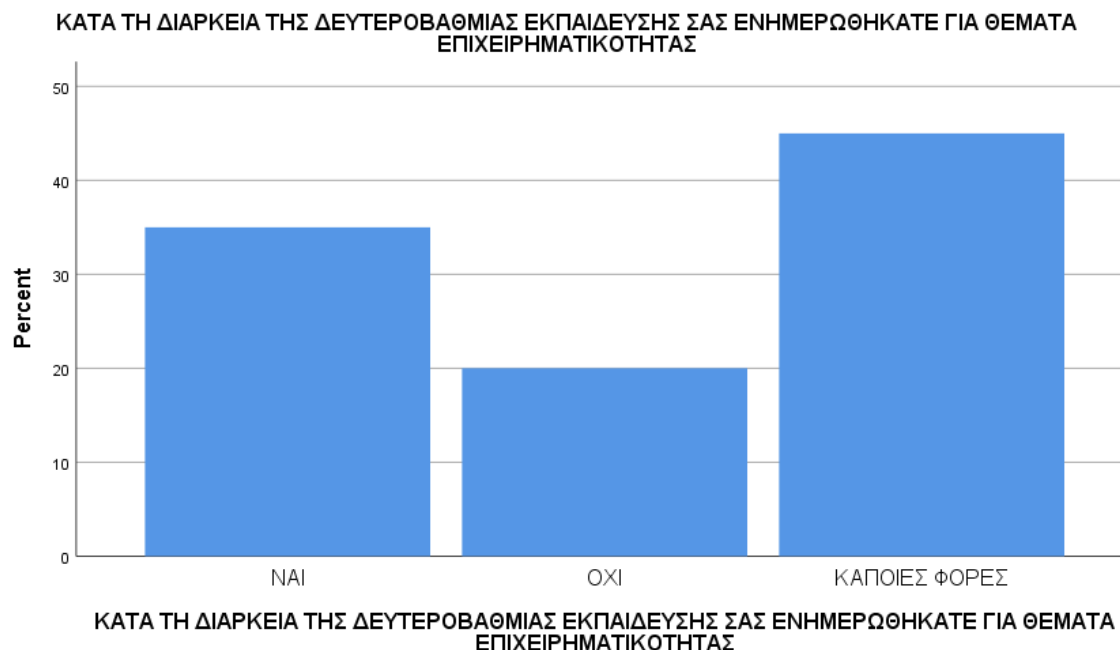
Στο Σχήμα 7 παρουσιάζεται η γνώση που απέκτησε το δείγμα για θέματα επιχειρηματικότητας στο Γυμνάσιο και το Λύκειο. Εδώ οι περισσότεροι συμμετέχοντες απάντησαν ότι κάποιες φορές ενημερώθηκαν (45%), ακολουθούν αυτοί που δήλωσαν ξεκάθαρα ότι ενημερώθηκαν (35%) και τέλος αυτοί που δήλωσαν ότι ουδέποτε ενημερώθηκαν για θέματα επιχειρηματικότητας (20%). Η επιλογή της απάντησης «κάποιες φορές» δηλώνει ότι κατά την φοίτηση τους στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι συμμετέχοντες, δεν διδάχθηκαν από συγκεκριμένα μαθήματα για τα θέματα της επιχειρηματικότητας, αλλά ως υποκεφάλαια σε μαθήματα όπως οι Αρχές Οικονομικής Θεωρίας.

**ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΑΣ
ΕΝΗΜΕΡΩΘΗΚΑΤΕ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ**

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΝΑΙ	35	35.0	35.0	35.0
	ΟΧΙ	20	20.0	20.0	55.0
	ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΟΡΕΣ	45	45.0	45.0	100.0

Σύνολο	100	100.0	100.0
--------	-----	-------	-------

Σχήμα 7: Κατά την διάρκεια της 2βαθμιας εκπαίδευσής σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;

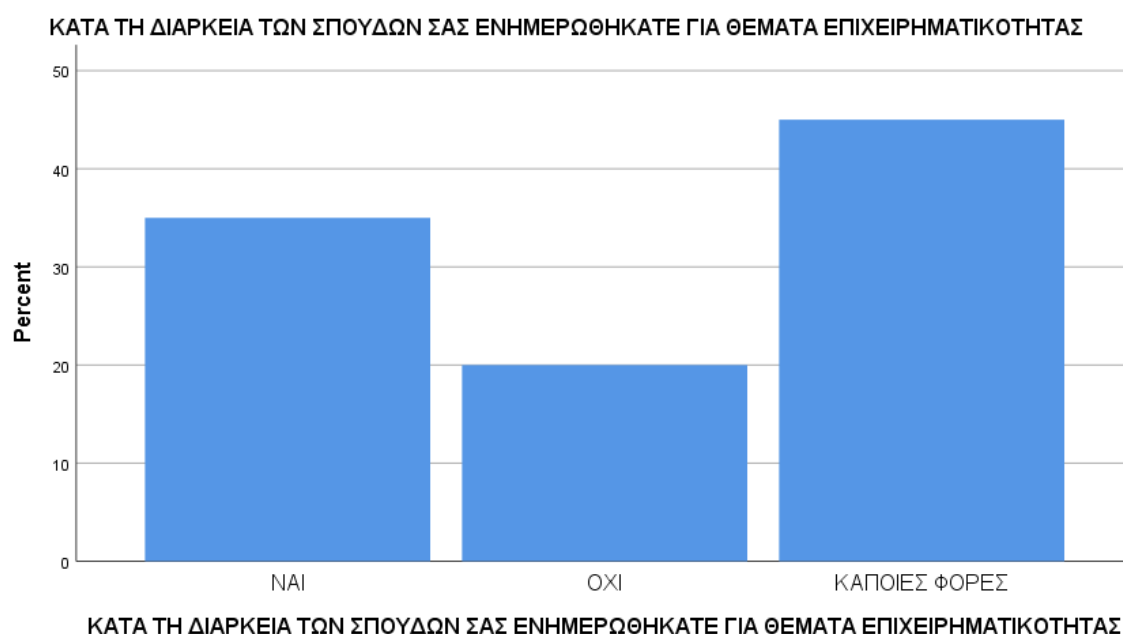

Στο Σχήμα8 διερευνάται αν η γνώση των θεμάτων επιχειρηματικότητας προήλθε κατά την διάρκεια σπουδών των συμμετεχόντων. Σε αυτό το ερώτημα, όπως και στο προηγούμενο, το δείγμα δηλώνει «κάποιες φορές» κατά 45%, «ναι» κατά 35% και «όχι» κατά 20%. Παρατηρείται ότι η επιλογή της απάντησης «κάποιες φορές», δηλώνει ότι το δείγμα δεν παρακολούθησε συγκεκριμένα μαθήματα που βασίζονταν στην επιχειρηματικότητα αλλά οι όποιες γνώσεις απέκτησε αφορούσαν στο πλαίσιο άλλων μαθημάτων.

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΑΣ ΕΝΗΜΕΡΩΘΗΚΑΤΕ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΝΑΙ	35	35.0	35.0	35.0
	ΟΧΙ	20	20.0	20.0	55.0
	ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΟΡΕΣ	45	45.0	45.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 8: Κατά την διάρκεια των σπουδών σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;

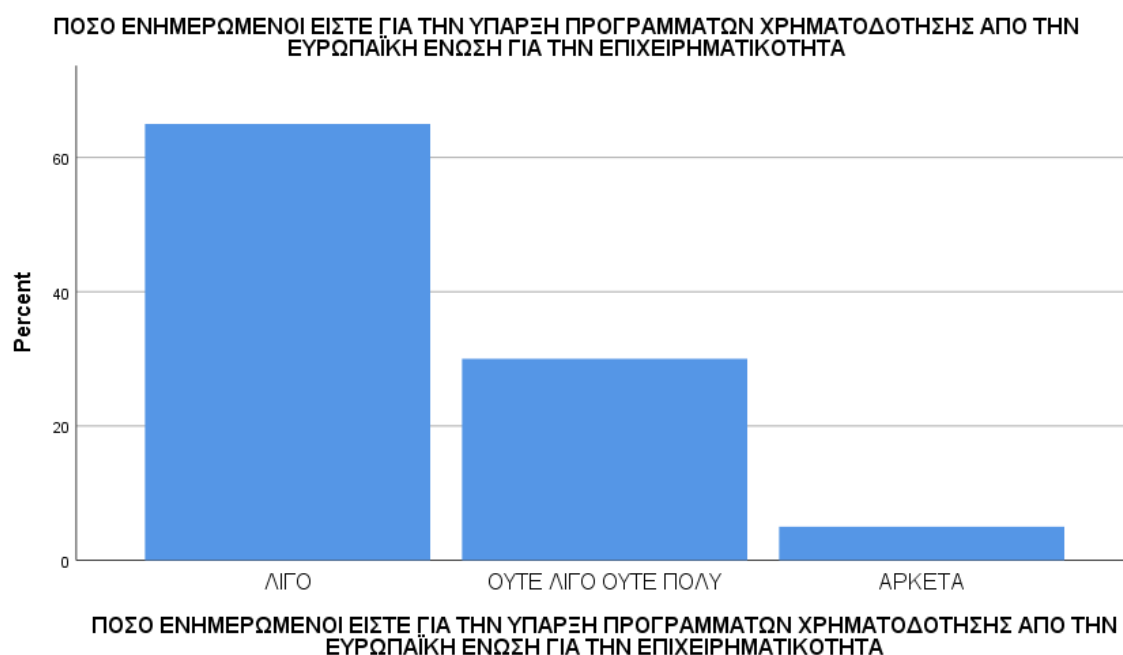

Στο Σχήμα 9 διερευνάται η ενημέρωση των συμμετεχόντων ως προς την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης από την Ε.Ε. για την επιχειρηματικότητα. Από τα αποτελέσματα διακρίνεται η ελλιπής ενημέρωση του δείγματος καθώς το 65% απαντάει «λίγο» και το 5% «αρκετά». Αρκετά υψηλό είναι και το ποσοστό αυτών που απαντούν «ούτε λίγο ούτε πολύ» (30%).

**ΠΟΣΟ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΟΙ ΕΙΣΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΛΙΓΟ	65	65.0	65.0	65.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	30	30.0	30.0	95.0
	ΑΡΚΕΤΑ	5	5.0	5.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 9: Πόσο ενημερωμένοι είστε για την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης από την Ε.Ε. για την επιχειρηματικότητα;

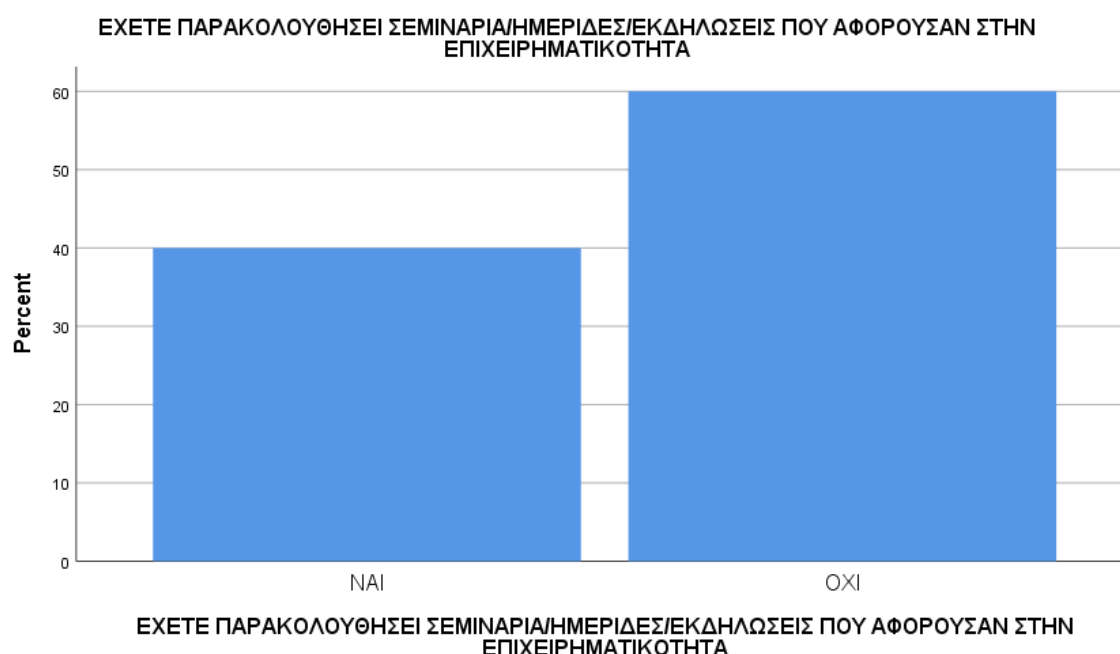

Στο Σχήμα 10, το δείγμα απαντάει στο αν έχει παρακολουθήσει σεμινάρια, ημερίδες ή εκδηλώσεις που αφορούσαν στην επιχειρηματικότητα. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων απαντάει πως δεν έχει παρακολουθήσει (60%), και το υπόλοιπο 40% δηλώνει πως ενημερώθηκε για τα θέματα της επιχειρηματικότητας είτε μέσα από σεμινάρια, είτε μέσα από ημερίδες είτε κατά την διάρκεια εκδηλώσεων.

**ΕΧΕΤΕ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙ
ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ/ΗΜΕΡΙΔΕΣ/ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΣΑΝ
ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΝΑΙ	40	40.0	40.0	40.0
	ΟΧΙ	60	60.0	60.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 10: Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια/ημερίδες/εκδηλώσεις που αφορούσαν στην επιχειρηματικότητα;

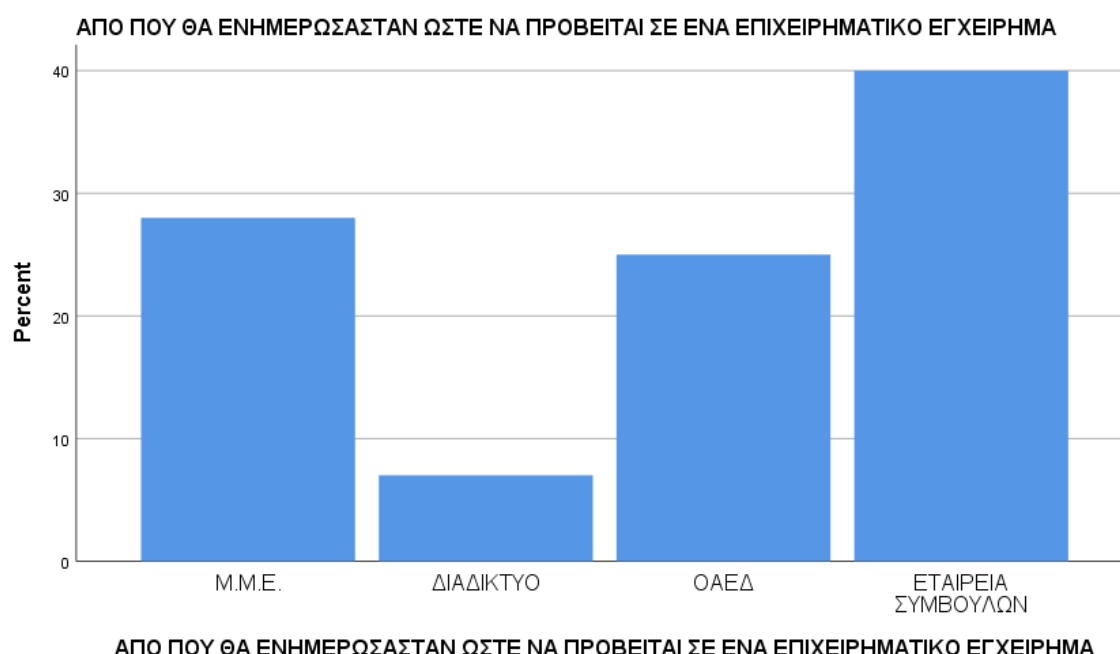

Στο Σχήμα 11, παρουσιάζεται ο τρόπος που επιλέγει το δείγμα ώστε να ενημερωθεί προκειμένου να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι επιλογές ήταν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το διαδίκτυο, οι σύμβουλοι του Ο.Α.Ε.Δ. και οι εταιρείες συμβούλων. Το 40% των ερωτηθέντων απάντησε ότι προτιμάει να ενημερωθεί από εταιρεία συμβούλων, ακολουθούν τα ΜΜΕ (28%) και οι εργασιακοί σύμβουλοι του Ο.Α.Ε.Δ. (25%), ενώ τελευταία θα χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο για να ενημερωθούν ώστε να ιδρύσουν την δική τους επιχείρηση (7%).

ΑΠΟ ΠΟΥ ΘΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΑΣΤΑΝ ΩΣΤΕ ΝΑ ΠΡΟΒΕΙΤΑΙ ΣΕ ΕΝΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	Μ.Μ.Ε.	28	28.0	28.0	28.0
	ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	7	7.0	7.0	35.0
	ΟΑΕΔ	25	25.0	25.0	60.0
	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ	40	40.0	40.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 11: Από πού θα ενημερωνόσασταν ώστε να προβείτε σε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα;

Π. Διερεύνηση Κινήτρων και Εμποδίων στην επιχειρηματικότητα

Στα σχήματα 12-19, διερευνώνται τα κίνητρα και τα εμπόδια που μπορεί να υπάρξουν κατά την επιχειρηματική δραστηριότητα. Στο Σχήμα 12, το ερώτημα που τίθεται στο δείγμα αφορά την άποψή τους για το αν επηρεάστηκε η εγχώρια επιχειρηματικότητα από την ελληνική οικονομική κρίση. Το 80% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η επιχειρηματικότητα επηρεάστηκε «αρκετά», και το υπόλοιπο 20% απαντάει «ούτε λίγο ούτε πολύ».

ΠΟΣΟ ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΕΠΗΡΕΑΣΕ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΝ ΕΓΧΩΡΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	20	20.0	20.0	20.0
	ΑΡΚΕΤΑ	80	80.0	80.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 12: Πόσο πιστεύετε ότι επηρέασε η ελληνική οικονομική κρίση την εγχώρια επιχειρηματικότητα;

Στο Σχήμα 13, παρουσιάζεται το ερώτημα αν η υψηλή φορολογία αποτελεί εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες δηλώνουν ότι συμβάλλει «αρκετά» (90%) στο να θεωρηθεί εμπόδιο για την ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα, ενώ μόλις το 10% δηλώνει «ούτε λίγο ούτε πολύ», διατηρώντας μια μετριοπαθή στάση.

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΥΨΗΛΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	10	10.0	10.0	10.0
	ΑΡΚΕΤΑ	90	90.0	90.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 13: Αποτελεί η υψηλή φορολογία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

Στο αν αποτελεί εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων η ελληνική νομοθεσία απαντάει το δείγμα στο Σχήμα 14. με τις απαντήσεις να τείνουν προς την συμφωνία με την δήλωση. Πιο συγκεκριμένα το 40% δηλώνει «ούτε λίγο ούτε πολύ», το 30% «λίγο» και το υπόλοιπο 30% «αρκετά». Αν και δεν υπάρχουν ακραίες τοποθετήσεις («πάρα πολύ», «καθόλου»), παρατηρείται μια ισορροπία ως προς τις απαντήσεις.

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΛΙΓΟ	30	30.0	30.0	30.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	40	40.0	40.0	70.0
	ΑΡΚΕΤΑ	30	30.0	30.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 14: Αποτελεί η ελληνική νομοθεσία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

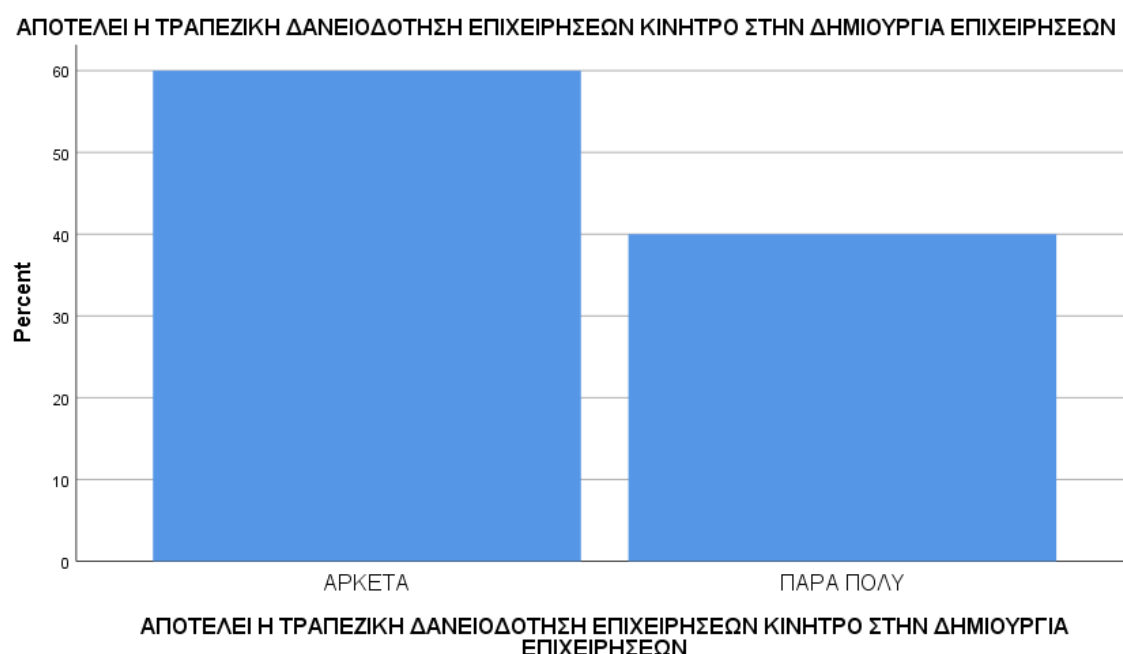

Στα επόμενα γραφήματα εξετάζονται τα κίνητρα για την δημιουργία επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα στο Σχήμα 15 δίνεται το ερώτημα για το αν αποτελεί κίνητρο η τραπεζική δανειοδότηση με το σύνολο των ερωτηθέντων να έχει θετική άποψη αφού το 60% απάντησε «αρκετά» και το 40% «πάρα πολύ».

**ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΔΑΝΕΙΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΙΝΗΤΡΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΑΡΚΕΤΑ	60	60.0	60.0	60.0
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	40	40.0	40.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 15: Αποτελεί η τραπεζική δανειοδότηση επιχειρήσεων κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

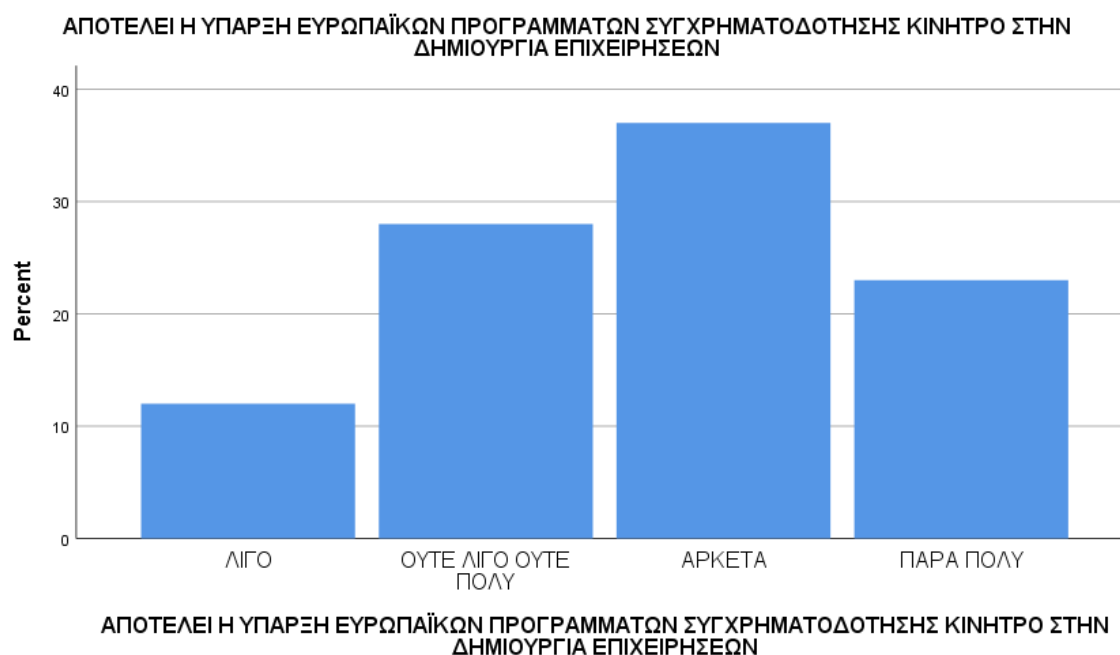

Ένα άλλο κίνητρο που εξετάζεται για την δημιουργία επιχειρήσεων είναι η ύπαρξη προγραμμάτων συγχρηματοδοτούμενα από το ελληνικό κράτος και την Ε.Ε. Στο Σχήμα16 παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος, το οποίο δηλώνει κατά 37% «αρκετά», κατά 28% «ούτε λίγο ούτε πολύ», κατά 23% «πάρα πολύ» και κατά 12% «λίγο».

**ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΥΠΑΡΞΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΚΙΝΗΤΡΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΛΙΓΟ	12	12.0	12.0	12.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	28	28.0	28.0	40.0
	ΑΡΚΕΤΑ	37	37.0	37.0	77.0
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	23	23.0	23.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 16: Αποτελεί η ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων συγχρηματοδότησης κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

Στο Σχήμα 17 παρουσιάζεται η παγκόσμια οικονομική κατάσταση ως εμπόδιο για την ίδρυση επιχειρήσεων και οι ερωτηθέντες δηλώνουν κατά 65% ότι «ούτε λίγο ούτε πολύ» την θεωρούν ως εμπόδιο, το 19% την θεωρούν «αρκετά» ως εμπόδιο, το 11% δηλώνουν «πάρα πολύ», το 3% «λίγο» και το 2% «καθόλου».

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΚΑΘΟΛΟΥ	2	2.0	2.0	2.0
	ΛΙΓΟ	3	3.0	3.0	5.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	65	65.0	65.0	70.0
	ΑΡΚΕΤΑ	19	19.0	19.0	89.0
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	11	11.0	11.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 17: Αποτελεί η παγκόσμια οικονομική κατάσταση εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

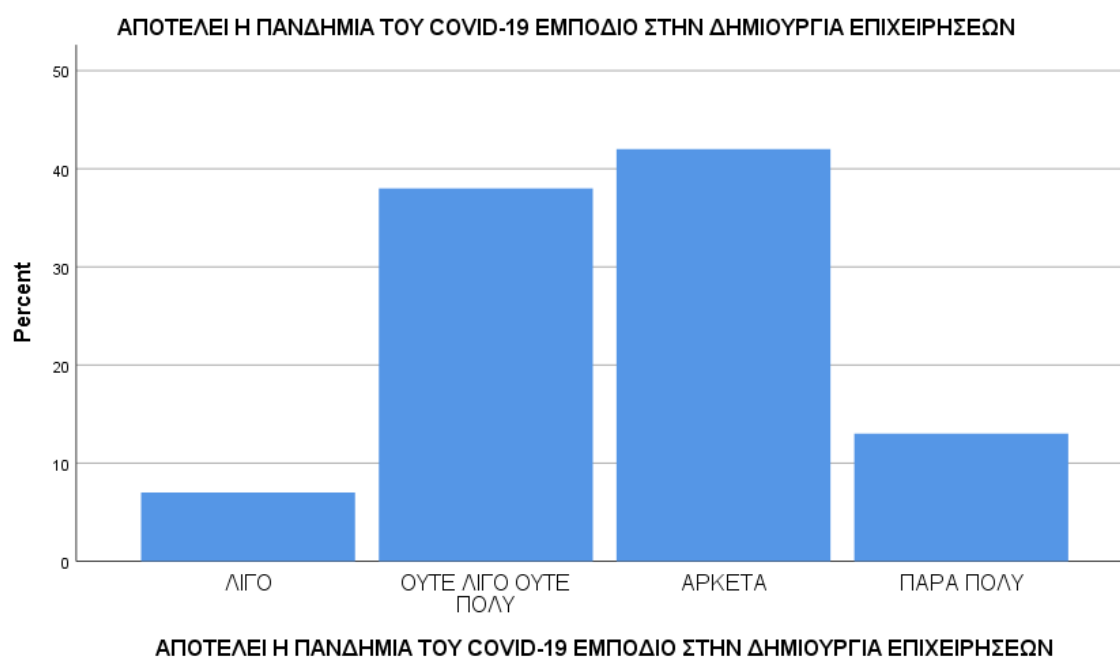

Στο Σχήμα 18 παρουσιάζεται η έξαρση της πανδημίας εξαιτίας του Covid-19 ως εμπόδιο για την δημιουργία επιχειρήσεων. Το 42% συμφωνεί «αρκετά» με αυτήν την άποψη, το 38% δηλώνει «ούτε λίγο ούτε πολύ», το 13% συμφωνεί «πάρα πολύ» με αυτή την άποψη και το 7% δηλώνει «λίγο».

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΤΟΥ COVID-19 ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΛΙΓΟ	7	7.0	7.0	7.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	38	38.0	38.0	45.0
	ΑΡΚΕΤΑ	42	42.0	42.0	87.0
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	13	13.0	13.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 18: Αποτελεί η πανδημία του COVID-19 εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

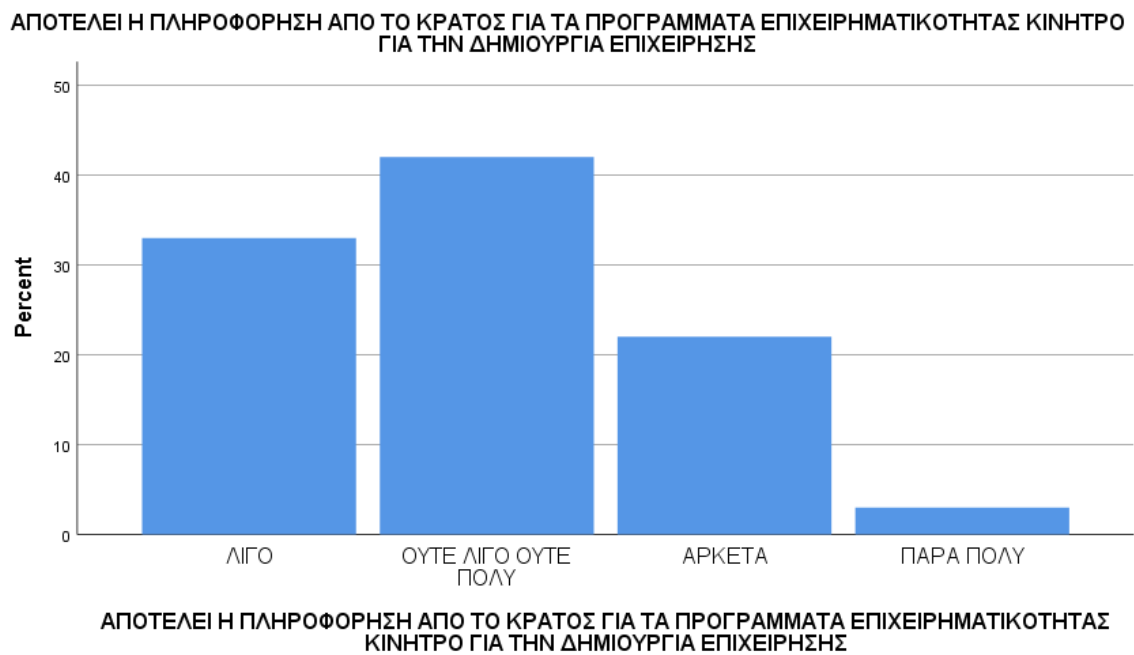

Τέλος, στο Σχήμα19, το δείγμα απαντάει στο αν η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας αποτελεί κίνητρο για την ίδρυση επιχειρήσεων. Το 42% δηλώνει «ούτε λίγο ούτε πολύ», το 33% «λίγο», το 27% «αρκετά» και το 3% «πάρα πολύ».

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΙΝΗΤΡΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

		Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Έγκυρα	ΛΙΓΟ	33	33.0	33.0	33.0
	ΟΥΤΕ ΛΙΓΟ ΟΥΤΕ ΠΟΛΥ	42	42.0	42.0	75.0
	ΑΡΚΕΤΑ	22	22.0	22.0	97.0
	ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	3	3.0	3.0	100.0
	Σύνολο	100	100.0	100.0	

Σχήμα 19: Αποτελεί η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας κίνητρο για την δημιουργία επιχείρησης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΕΤΑΙΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

5.1 Συζήτηση – Συμπεράσματα

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Η υποστήριξη για την επιχειρηματικότητα δεν ήταν ποτέ πιο σημαντική από ό,τι είναι στις μέρες μας. Η ενίσχυση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης σε σχολεία, ιδρύματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και πανεπιστήμια θα έχει θετικό αντίκτυπο στον επιχειρηματικό δυναμισμό των οικονομιών παγκοσμίως. Πράγματι, εκτός από τη συμβολή στη δημιουργία επιχειρήσεων, η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα θα κάνει τους νέους πιο απασχολήσιμους και πιο «ενδοεπιχειρηματικούς» στην εργασία τους σε υφιστάμενους οργανισμούς, στον κοινωνικό, δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Ως εκ τούτου, η επένδυση στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα είναι μία από τις επενδύσεις με την υψηλότερη απόδοση που μπορεί να κάνει κάποια χώρα. Οι μαθητές και οι φοιτητές που έχουν συμμετάσχει σε τάξεις και μαθήματα που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα έχουν περισσότερες πιθανότητες να ξεκινήσουν μια επιχείρηση κάποια στιγμή αργότερα στη ζωή τους σε σχέση με εκείνους που δεν συμμετείχαν σε αντίστοιχη εκπαίδευση.

Οι δύο πιο συχνοί όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τη διαλειτουργικότητα μεταξύ εκπαίδευσης και επιχειρηματικότητας είναι η «επιχειρηματική εκπαίδευση» (enterprise education) και η «εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα» (entrepreneurship education). Ο όρος επιχειρηματική εκπαίδευση χρησιμοποιείται κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο και έχει οριστεί ότι εστιάζει ευρύτερα στην προσωπική ανάπτυξη, νοοτροπία, δεξιότητες και ικανότητες, ενώ ο όρος εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα έχει οριστεί για να εστιάζει περισσότερο στο συγκεκριμένο πλαίσιο δημιουργίας μιας επιχείρησης και να γίνει αυτοαπασχολούμενος (Mahieu, 2006). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο μόνος όρος που χρησιμοποιείται είναι η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα. Ορισμένοι ερευνητές χρησιμοποιούν τον όρο «enterprise and entrepreneurship education» (Hannon, 2005), η οποία είναι πιο σαφής, αλλά ίσως μη πρακτική. Μερικές φορές η εκπαίδευση για τις επιχειρήσεις και την επιχειρηματικότητα συζητείται χρησιμοποιώντας μόνο τον όρο εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα, ο οποίος ωστόσο δημιουργεί παρεξηγήσεις.

Οι διαφορετικοί ορισμοί της επιχειρηματικότητας και οι συνακόλουθες παραλλαγές στις παιδαγωγικές προσεγγίσεις έχουν καταστήσει δύσκολο να δώσουν στους εκπαιδευτικούς σταθερές συμβουλές για το πώς να προσεγγίσουν την επιχειρηματική εκπαίδευση. Εάν μπορούσε να συμφωνηθεί ένας χρήσιμος ορισμός, το πεδίο και οι δάσκαλοι θα μπορούσαν να ωφεληθούν σημαντικά.

Πολλές συζητήσεις γύρω από την επιχειρηματική εκπαίδευση έρχονται σε αντίθεση μεταξύ ενός «παραδοσιακού» και ενός «επιχειρηματικού» τρόπου διδασκαλίας. Ένας συνηθισμένος τρόπος για να απεικονιστούν οι διαφορές είναι με την εμφάνιση ενός πίνακα με δύο στήλες που αντιπαραβάλλουν τους δύο τρόπους διδασκαλίας, υποστηρίζοντας μια παραδειγματική αλλαγή από την παραδοσιακή στην επιχειρηματική διδασκαλία (Gibb, 1993, Ollila and Williams-Middleton 2011). Το τυποποιημένο, εστιασμένο στο περιεχόμενο, παθητικό και βασισμένο σε ένα μάθημα πρόγραμμα σπουδών στην παραδοσιακή εκπαίδευση έρχεται σε αντίθεση με μια εξατομικευμένη, ενεργή, βασισμένη στη διαδικασία, με επίκεντρο το έργο, συνεργατική, βιωματική και πολυεπιστημονική προσέγγιση στην επιχειρηματική εκπαίδευση. Μερικοί ερευνητές έχουν επισημάνει τις εντυπωσιακές ομοιότητες μεταξύ της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και της κonstruktivistικής εκπαίδευσης, αλλά η γενική ευαισθητοποίηση είναι πολύ χαμηλή. Άλλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και κινήσεις με ομοιότητες με την επιχειρηματική εκπαίδευση είναι η βιωματική μάθηση, η μάθηση βάσει προβλημάτων/προγράμματος, η εκπαίδευση ενηλίκων κ.α.

Στο μέλλον ελπίζεται λιγότερη σύγχυση στην ορολογία που χρησιμοποιείται, μεγαλύτερη επίγνωση της ύπαρξης ενός ευρέος ορισμού της επιχειρηματικότητας και αυξημένη σαφήνεια και συμφωνία μεταξύ των ερευνητών και των επαγγελματιών. Είναι επιθυμητό οι τομείς της επιχειρηματικότητας και της εκπαίδευσης να αυξήσουν τη μεταξύ τους συνεργασία στο μέλλον, τόσο στο πλαίσιο της έρευνας όσο και της πρακτικής. Κανένας από τους τομείς δεν θα προοδεύσει πιθανότατα τις γνώσεις μας για τη θεωρία και την πρακτική της επιχειρηματικής εκπαίδευσης χωρίς τη βοήθεια και τη δεσμευμένη συνεργασία του άλλου.

Η επιχειρηματική εκπαίδευση έχει δει παγκόσμια εκθετική ανάπτυξη στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα άλλα επίπεδα εκπαίδευσης δεν έχει ακόμη παρατηρηθεί τέτοια ισχυρή ανάπτυξη, αλλά η ανάπτυξη βρίσκεται σε εξέλιξη με την άσκηση πολιτικής πίεσης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα παγκοσμίως. Σήμερα η επιχειρηματική εκπαίδευση έχει

γίνει σημαντικό μέρος τόσο της βιομηχανικής όσο και της εκπαιδευτικής πολιτικής σε πολλές χώρες.

Ο πιο συνηθισμένος λόγος που οι ερευνητές και οι ειδικοί προωθούν την επιχειρηματική εκπαίδευση είναι ότι η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως κύρια κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η επιχειρηματική εκπαίδευση θεωρείται επίσης συχνά ως απάντηση στον ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο, αβέβαιο και περίπλοκο κόσμο στον οποίο ζούμε, απαιτώντας από όλους τους ανθρώπους και τους οργανισμούς στην κοινωνία να είναι ολοένα και περισσότερο εξοπλισμένοι με επιχειρηματικές ικανότητες. Εκτός από τους κοινούς λόγους που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας για την προώθηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, υπάρχει επίσης μια λιγότερο κοινή αλλά αυξανόμενη έμφαση στις επιπτώσεις που μπορούν να έχουν οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στη συνάφεια, τη δέσμευση και τα κίνητρα τόσο των μαθητών όσο και των εργαζομένων στην επαγγελματική ζωή. Τέλος, ο ρόλος που μπορεί να παίζει η επιχειρηματικότητα στην αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων (Rae, 2010) έχει τοποθετήσει την επιχειρηματική εκπαίδευση ως μέσο για την ενδυνάμωση των ανθρώπων και των οργανισμών για τη δημιουργία κοινωνικής αξίας για το δημόσιο καλό.

Όλο και περισσότερο, η επιχειρηματικότητα, με έμφαση στην εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα, προτείνεται, αναγνωρίζεται και διαφημίζεται ως ένας τρόπος για την προώθηση της ανάπτυξης και της βιωσιμότητας των οικονομιών σε όλο τον κόσμο. Περισσότερο από ποτέ, οι άνθρωποι και οι χώρες του κόσμου κατά κάποιο τρόπο φαίνονται πιο κοντά μεταξύ τους και με άλλους τρόπους πιο μακριά. Η τεχνολογία παρέχει περισσότερα μέσα επικοινωνίας που μας συνδέουν, συχνά άμεσα και με συνέπεια. Ταυτόχρονα, οι ατομικές και κοινωνικές διαφορές, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε κάθε είδους ευκαιρίες και πόρους, μας διχάζουν. Ωστόσο, μια καθολική επιθυμία οι οικογένειες και οι κοινότητες να είναι ασφαλείς και υγιείς μάς οδηγεί να κοιτάζουμε οικονομικές οδούς για βιωσιμότητα που ευθυγραμμίζονται με τις κάπως κοινές, ενώ κάπως μοναδικές, δομές αξίας μας. Η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα είναι μια λύση για την οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο.

Όχι μόνο έχει εκτιναχθεί ο αριθμός των μαθημάτων και των οργανισμών σε όλο τον κόσμο, αλλά και αρκετές χώρες υποστηρίζουν δημόσια την εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα.

Παρά την τεράστια ανάπτυξη της κατάρτισης, της εκπαίδευσης, των μαθημάτων και των οργανισμών στην επιχειρηματικότητα, έχει δοθεί λιγότερη εστίαση στη σημασία των πολιτικών και των προγραμμάτων που υποστηρίζουν αυτήν την επιτακτική ανάγκη για την επιχειρηματικότητα. Η τελευταία έκδοση του Global Entrepreneurship Monitor (GEM) δείχνει ότι η εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα επηρεάζει τις στάσεις, τις φιλοδοξίες και τις προθέσεις των ατόμων που ξεκινούν νέα εγχειρήματα. Η έκθεση GEM αναφέρει επίσης ότι εάν μια χώρα θέλει να αναπτύξει μια επιχειρηματική κουλτούρα, πρέπει να αναπτύξει προληπτικά σχετικά προγράμματα και πολιτικές για την υποστήριξη της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, ελάχιστες κατευθύνσεις έχουν προσφερθεί σχετικά με τον τρόπο υποστήριξης της εκπαίδευσης για την επιχειρηματικότητα και τις πολιτικές που απαιτούνται για την υποστήριξη και την ενεργοποίηση της επιχειρηματικότητας.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το επιχειρείν αποτελεί πολύτιμη δεξιότητα για τους πολίτες της ΕΕ και ωφελεί τόσο την προσωπική τους όσο και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Η εκπαίδευση σε θέματα επιχειρηματικότητας παίζει καίριο ρόλο στην ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης και στη διαρκή ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση ως βασικής ικανότητας ενθαρρύνει τους πολίτες της ΕΕ να έχουν επιχειρηματικό πνεύμα και να διαμορφώνουν καινοτόμες λύσεις για τα προβλήματα της κοινωνίας, καθώς και να σχεδιάζουν προϊόντα με προστιθέμενη κοινωνικοοικονομική αξία. Η επιχειρηματικότητα στηρίζεται μέσα από πολλές δράσεις του προγράμματος Erasmus+, το οποίο απευθύνεται τόσο σε άτομα που παρακολουθούν προγράμματα σπουδών ή κατάρτισης στο εξωτερικό όσο και σε άτομα που συμμετέχουν σε έργα στρατηγικών συμπράξεων στο εξωτερικό. Η ΕΕ έχει εκπονήσει κατευθυντήριες γραμμές που βοηθούν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση και την κατάρτιση. Επιπλέον, έχουν αναπτυχθεί αρκετά εργαλεία για την καλλιέργεια επιχειρηματικής νοοτροπίας στους Ευρωπαίους πολίτες, όπως, μεταξύ άλλων, το HEInnovate για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με επιστημάνσεις του Δικτύου Ευρυδίκη (European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, 2017), τα στάδια ανάπτυξης πολιτικών για την επιχειρηματική εκπαίδευση ποικίλλουν μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Σε γενικές γραμμές, οι στρατηγικές που εστιάζουν αποκλειστικά στην επιχειρηματική εκπαίδευση αποδεικνύεται ότι παρέχουν καλύτερη κάλυψη του θέματος, προωθώντας ένα ευρύτερο φάσμα δράσεων και μεγαλύτερη στήριξη για την υλοποίησή τους. Η απασχολησιμότητα είναι ο

συνηθέστερος στόχος στις στρατηγικές επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Τα μαθησιακά αποτελέσματα που συνδέονται με την επιχειρηματική εκπαίδευση εξακολουθούν να είναι ελλιπή και δεν αποτελούν ακόμη στρατηγική προτεραιότητα. Συνολικά, η υφιστάμενη έλλειψη ολοκληρωμένων μαθησιακών αποτελεσμάτων που σχετίζονται με την επιχειρηματική εκπαίδευση, μπορεί να κατονομαστεί ως ένα από τα κύρια εμπόδια στην ανάπτυξη αποτελεσματικής και ποιοτικής επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Η συμπερίληψη μαθησιακών αποτελεσμάτων στη διαδικασία αξιολόγησης είναι επίσης ένας βασικός δείκτης της σημασίας της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο αναλυτικό πρόγραμμα. Μολονότι πέραν των μισών ευρωπαϊκών χωρών διαθέτουν εθνικά και ευρωπαϊκά κονδύλια για την ανάπτυξη και υλοποίηση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, ακόμη δεν έχουν καθιερωθεί σταθερές και μακροπρόθεσμες χρηματοδοτικές ροές στην Ευρώπη. Αυτές θα πρέπει να είναι πιο ολοκληρωμένες και να περιλαμβάνουν ειδικότερα: την υλοποίηση στρατηγικών, το αναλυτικό πρόγραμμα, την κατάρτιση και στήριξη των εκπαιδευτικών και τη σύμπραξη με τους εμπλεκόμενους φορείς – βασική συνιστώσα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Αν και η επιχειρηματική εκπαίδευση κερδίζει συνεχώς έδαφος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, εξακολουθεί να είναι συνηθέστερη στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ενώ στην πλειονότητά τους οι χώρες αναφέρουν ότι ενσωματώνουν την επιχειρηματική εκπαίδευση στα αναλυτικά τους προγράμματα, σπάνια συστήνουν στους εκπαιδευτικούς συγκεκριμένες διδακτικές/μαθησιακές μεθόδους, αφήνοντάς τους, συνεπώς, μεγάλη αυτονομία. Γι' αυτό είναι σημαντικό να καθορίζονται σαφείς κατευθυντήριες γραμμές προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να αποκτούν κοινή αντίληψη ως προς τις μεθόδους που ενδείκνυνται για την επιχειρηματική εκπαίδευση, και ως προς εκείνες τις μεθόδους που θα συμβάλουν αποτελεσματικότερα στην επιτυχή διδασκαλία των σχετικών δεξιοτήτων. Η επιχειρηματική εκπαίδευση σπάνια διδάσκεται στην αρχική κατάρτιση των εκπαιδευτικών αλλά είναι πιο συνηθισμένη στα πλαίσια της συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης.

Όπως έχει αναγνωρίσει το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), στην Ελλάδα αντικατοπτρίζεται μια γενική βελτίωση των συνθηκών πλαισίου για την επιχειρηματικότητα και την εκπαίδευση. Με βάση αυτές τις τάσεις και την εθνική πολιτική ατζέντα, πολλά ελληνικά ΑΕΙ έχουν αρχίσει να παρέχουν ευκαιρίες διδασκαλίας και μάθησης στην επιχειρηματικότητα. Όπως είναι χαρακτηριστικό σε άλλες χώρες, τα ΑΕΙ προσφέρουν εκπαίδευση για την επιχειρηματικότητα τόσο σε επίσημες όσο και σε άτυπες δραστηριότητες, εκτός ενός δομημένου προγράμματος σπουδών. Ενώ η εκπαίδευση για

την επιχειρηματικότητα έχει κάνει το δρόμο της από τις σχολές επιχειρήσεων, εξακολουθεί να μην είναι συνολικά αποδεκτή και οι θεσμικές πρακτικές τείνουν να βασίζονται σε έναν ορισμό της επιχειρηματικότητας που επικεντρώνεται στενά στις επιχειρήσεις και τη διαχείριση.

Οι δάσκαλοι/εκπαιδευτικοί έχουν κεντρικό ρόλο, καθώς έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην επίδοση των μαθητών και φοιτητών. Οι στοχαστικοί δάσκαλοι διατηρούν την πρακτική τους υπό συνεχή επανεξέταση και την προσαρμόζουν υπό το φως των επιθυμητών μαθησιακών αποτελεσμάτων και των ατομικών αναγκών των μαθητών. Ως βασική ικανότητα, η επιχειρηματικότητα δεν περιλαμβάνει απαραίτητα ένα συγκεκριμένο σχολικό αντικείμενο. Απαιτεί μάλλον έναν τρόπο διδασκαλίας στον οποίο η βιωματική μάθηση και η εργασία σε έργα έχουν κύριο ρόλο. Οι δάσκαλοι δεν παρέχουν στους μαθητές τις απαντήσεις, αλλά τους βοηθούν να ερευνήσουν και να εντοπίσουν τις σωστές ερωτήσεις και να βρουν τις καλύτερες απαντήσεις. Για να εμπνεύσουν τους μαθητές και για να τους βοηθήσουν να αναπτύξουν μια επιχειρηματική στάση, οι δάσκαλοι χρειάζονται ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργικότητα και την επιχειρηματικότητα. απαιτούν ένα σχολικό περιβάλλον όπου ενθαρρύνεται η δημιουργικότητα και η ανάληψη κινδύνων και τα λάθη εκτιμώνται ως ευκαιρία μάθησης.

Έχουν προταθεί ορισμένοι σημαντικοί τομείς για μελλοντική βελτίωση της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο μέλλον, όπως η ανάγκη αύξησης της ευαισθητοποίησης σχετικά με την επιχειρηματική εκπαίδευση ως παιδαγωγική προσέγγιση που σχετίζεται με όλους τους μαθητές και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, η ανάγκη για περισσότερη και στενότερη συνεργασία μεταξύ ερευνητών και επαγγελματιών στους δύο τομείς της εκπαίδευσης και της επιχειρηματικότητας, η ανάγκη να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των δηλωμένων και των επιθυμητών επιπτώσεων της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και η ανάγκη για αυξημένη κατανόηση του πότε, πώς και γιατί η επιχειρηματική εκπαίδευση μπορεί να αναπτύξει επιχειρηματικές ικανότητες, ειδικά στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και με ενσωματωμένη προσέγγιση. Παρά τις υποσχόμενες επιπτώσεις της στους μαθητές και την κοινωνία, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι ο τομέας της επιχειρηματικής εκπαίδευσης βρίσκεται μάλλον σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Εξακολουθεί να θεωρείται ως μια καινοτόμος αλλά περιθωριακή παιδαγωγική προσέγγιση που προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον αλλά και μεγάλη σύγχυση μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερομένων.

Έρευνα ερωτηματολογίου

Δημογραφικά Στοιχεία: Μέσω της εξέτασης των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος καταγράφηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος ανήκει στο ηλικιακό εύρος των 19-30 ετών. Πρόκειται δηλαδή για πολύ νέους ανθρώπους που είτε ακόμη σπουδάζουν είτε βρίσκονται στο στάδιο της αναζήτησης εργασίας είτε εργάζονται. Επιπλέον, φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος αποτελείται από άτομα που έχουν αποφοιτήσει από πανεπιστημιακά ιδρύματα ή έχουν πραγματοποιήσει επαγγελματική κατάρτιση γεγονός που βοηθάει στο να εξεταστούν οι γνώσεις τους για την επιχειρηματικότητα και να διερευνηθεί η επιχειρηματική τους εκπαίδευση. Τέλος, όσον αφορά το επαγγελματικό επίπεδο του δείγματος, διαπιστώνεται ότι μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζουν οι αυτοαπασχολούμενοι άρα πρόκειται για άτομα που έχουν ιδρύσει την δική τους επιχείρηση οπότε γνωρίζουν τις αδυναμίες, τα εμπόδια αλλά και τα κίνητρα για την δημιουργία επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

Διερεύνηση του επιπέδου γνώσεων για την επιχειρηματικότητα: Το δείγμα της έρευνας καλέστηκε να δώσει τον ορισμό της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας και διαπιστώθηκε ότι αυτή η ερώτηση δεν απαντήθηκε ικανοποιητικά. Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες δεν γνώριζαν τις διαστάσεις της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας άρα δεν είχαν εκπαιδευτεί επαρκώς κατά την δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευσή τους στους βασικούς ορισμούς της επιχειρηματικής εκπαίδευσης. Το συμπέρασμα αυτό, αντανακλάται και στο γεγονός ότι το υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων έδωσε ουδέτερες απαντήσεις στο αν είναι εξοικειωμένο με τις έννοιες της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Επιπλέον, υψηλό ποσοστό δήλωσε ότι ενημερώθηκε για θέματα επιχειρηματικότητας κατά την διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσής του ως τμήμα μαθημάτων οικονομικής φύσεως και όχι ως διάλεξη για αυτό καθεαυτό το θέμα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο την ελλιπή γνώση του σε ό,τι περιλαμβάνει το επιχειρείν και στην μειωμένη επιχειρηματική εκπαίδευση που προσφέρουν τα σχολεία στην Ελλάδα. Όσον αφορά στην διερεύνηση των γνώσεων για την επιχειρηματικότητα από την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ξανά διαπιστώνεται πως δεν είναι βασικό μάθημα στα Πανεπιστήμια της χώρας και δεν το περιλαμβάνουν όλα τα τμήματα των σχολών. Στην συνέχεια, όταν εξετάστηκε η ενημέρωση του δείγματος για την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης για την ίδρυση επιχειρήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΣΠΑ), το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι είναι ελάχιστα ενημερωμένο δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι δεν γνωρίζουν για τις ευκαιρίες που υπάρχουν και τα εργαλεία χρηματοδότησης για την ίδρυση

επιχειρήσεων που θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν ώστε να ξεκινήσουν μια νέα δραστηριότητα. Υψηλότερο είναι και το ποσοστό των ατόμων που δεν παρακολουθούν σεμινάρια, ημερίδες και εκδηλώσεις που αφορούν στην επιχειρηματικότητα, αγνοώντας με αυτόν τον τρόπο τί νέο υπάρχει στην αγορά, ποιες είναι οι ευκαιρίες καριέρας και πώς μπορούν να διευρύνουν τις γνώσεις τους ώστε να ιδρύσουν γερές και επιτυχημένες επιχειρήσεις. Τέλος, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος δηλώνει ότι θα ενημερωνόταν από εταιρείες συμβούλων για να προβούν σε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι θέλουν να βασιστούν σε επαγγελματίες για να μπορέσουν να θέσουν γερές βάσεις ώστε να ιδρύσουν την δική τους επιχείρηση.

Διερεύνηση κινήτρων και εμποδίων στην επιχειρηματικότητα: Από το εύρος των απαντήσεων γίνεται κατανοητό ότι σε μεγαλύτερο ποσοστό το δείγμα θεωρεί ως εμπόδιο για την επιχειρηματικότητα την ελληνική οικονομική κρίση, την υψηλή φορολογία, και την πανδημία του COVID-19, και όχι ιδιαίτερα την ελληνική νομοθεσία και την παγκόσμια οικονομική κρίση. Από την άλλη, μεγαλύτερο ποσοστό θεωρεί ότι η τραπεζική δανειοδότηση των επιχειρήσεων αποτελεί ισχυρό κίνητρο για την δημιουργία επιχειρήσεων, όπως και η ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων συγχρηματοδότησης. Μετριοπαθείς ήταν το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων στο αν αποτελεί η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας κίνητρο για την δημιουργία επιχείρησης.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι το δείγμα δεν έχει επαρκή εκπαίδευση στο πεδίο της επιχειρηματικότητας, και ως αποτέλεσμα δεν γνωρίζει πως να κινηθεί ώστε να δημιουργήσει μια επιχείρηση. Προτιμάει να απευθυνθεί σε επαγγελματίες συμβούλους που θα του προτείνουν εργαλεία χρηματοδότησης και ευκαιρίες αυτοαπασχόλησης παρά να ενημερωθεί ο ίδιος μέσα από σεμινάρια και εκδηλώσεις που προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες για το επιχειρείν.

5.2 Ζητήματα προς διερεύνηση

Η παρούσα διπλωματική εργασία προσπάθησε να παρουσιάσει ολοκληρωμένα τη σύγχρονη βιβλιογραφία που αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και τις προοπτικές της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα, υποστηριζόμενη από σχετική έρευνα ερωτηματολογίου που εστιάζει σε ελληνικό επίπεδο (συγκεκριμένα στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση).

Ωστόσο, μέσω της εκπόνησης και των εξαχθέντων αποτελεσμάτων εντοπίζονται στοιχεία που χρήζουν περεταίρω εμβάθυνσης και διερεύνησης, που μπορούν να συμπληρώσουν αλλά και να επεκτείνουν τα αποτελέσματα και τη συνεισφορά της διπλωματικής εργασίας. Τα στοιχεία αυτά είναι τα εξής:

- Το αριθμητικό δείγμα της έρευνας ερωτηματολογίου θεωρείται μικρό. Συνεπώς, απαιτείται η διεξαγωγή έρευνας με αρκετά μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων, ώστε να ενισχυθεί επαρκώς η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και η αξιοπιστία των προκύπτοντων απαντήσεων και αποτελεσμάτων.
- Η έρευνα ερωτηματολογίου δεν περιέλαβε συμμετέχοντες από μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η συγκεκριμένη ομάδα θα μπορούσε να δώσει χρήσιμες πληροφορίες και δεδομένα για τα αντίστοιχα επίπεδα παρεχόμενης εκπαίδευσης, για να διερευνηθεί η γνώση της στις έννοιες της επιχειρηματικότητας, η αποτελεσματικότητα της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και οι προσεγγίσεις διδασκαλίας αυτής, συνεπώς αποτελεί συστατικό στοιχείο προς διερεύνηση.
- Η έρευνα ερωτηματολογίου δεν διέκρινε τους συμμετέχοντες σε αποφοίτους δημόσιας ή ιδιωτικής εκπαίδευσης (π.χ. ιδιωτικά σχολεία, κολλέγια). Ο συγκεκριμένος διαχωρισμός θα μπορούσε να τροφοδοτήσει τα αποτελέσματα με ενδεχόμενη διαφοροποίηση του βαθμού ενημέρωσης στην επιχειρηματικότητα, ανάλογα με το είδος αλλά και τη βαθμίδα εκπαίδευσης, και είναι, άρα, ερώτημα που θα μπορούσε κάλλιστα να ενσωματωθεί σε αντίστοιχη μελλοντική έρευνα.
- Η έρευνα ερωτηματολογίου θα μπορούσε να εστιάσει θεματικά και σε νέους αυτοαπασχολούμενους, ώστε να διερευνηθούν οι ανάγκες της επιχειρηματικής εκπαίδευσης, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την ίδρυση επιχειρήσεων και τυχόν προτάσεις τους για το περιεχόμενο των μαθημάτων επιχειρηματικής εκπαίδευσης.
- Μελλοντική έρευνα στο συγκεκριμένο πεδίο, δηλ. της επιχειρηματικότητας και εκπαίδευσης, μπορεί να είναι σε υπερεθνικό επίπεδο (π.χ. ευρωπαϊκό) και να συμπεριλάβει τη σύγκριση δειγμάτων και αποτελεσμάτων προερχόμενων από ίδιες ηλικιακές ομάδες και βαθμίδες εκπαίδευσης από διαφορετικά κράτη, ώστε να αξιολογηθούν αντίστοιχα δεδομένα και πρακτικές, αλλά και προοπτικές βελτίωσης της επιχειρηματικής εκπαίδευσης και της εφαρμογής αυτών των γνώσεων και δεξιοτήτων στην επιχειρηματική δραστηριότητα.

- Τέλος, το περιεχόμενο του παρόντος ερωτηματολογίου, και προφανώς άλλου μελλοντικού, θα μπορούσε να εμπλουτισθεί με ενότητα για προτάσεις από τους συμμετέχοντες για την ενίσχυση και αναβάθμιση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Akola, E., and J. Heinonen. 2006. "How to Support Learning of Entrepreneurs? A Study of Training Programmes for Entrepreneurs in Five European Countries." Paper presented at the RENT XX Conference, "Research in Entrepreneurship and Small Business," Brussels, November 22–24.
2. Assessment Tools and Indicators for Entrepreneurship Education (ASTEE) (2014). How to assess and evaluate the influence of Entrepreneurship Education. A report of the ASTEE project with a user guide to the tools 2014.
3. Audretsch, Grilo, & Thurik. 2011. Globalization, entrepreneurship, and the region. In M. Fritsch (Ed.), *Handbook of research on entrepreneurship*: 11-32. Cheltenham:Edward Elgar.
4. Boyett, I. (1997). The public sector entrepreneur- a definition. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 3(2), 77-92
5. Bygrave, W. D. & Hofer, C. W. (1991). Theorizing about entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16, 13-22.
6. Bygrave, W.D. (1995). "Theory building in the entrepreneurship paradigm", in I. Bull and H. Thomas (Eds.), *Entrepreneurship—perspectives on theory building*, 129-159, 182, Pergamon: G. Willard.
7. Dickson, P. H., G. T. Solomon, and K. M. Weaver. 2008. "Entrepreneurial Selection and Success: Does Education Matter?" *Journal of Small Business and Enterprise Development* 15 (2): 239–58.
8. Diehl, M., (2016). Teachers' and Learners' Experiences of Entrepreneurial Education: Practice and Challenges in relation to visible and invisible pedagogy, *Problems of Education in the 21th Century*, Vol. 73, pp. 27-44.
9. Dörnyei, Z., & Taguchi, T. (2010). *Questionnaires in second language research*. London: Routledge.
10. Elert, W., Koppensteiner, G., Leeb-Bracher, U., Hollnsteiner, K., & Merdan, M. (2018). Educational Practices for Improvement of Entrepreneurial Skills at Secondary School Level. *International Journal of Engineering Pedagogy*, 8(2), 101-114.
11. Entrepreneurship education. (2022). Retrieved 27 June 2022, from https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/entrepreneurship-education_en

12. Epixeirein.gr Επιχειρηματικότητα Ευκαιρίας Vs Επιχειρηματικότητα Ανάγκης, Παππάς Β. (2006). Ανάκτηση από: <https://epixeirein.gr/2007/12/05/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82-vs-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5/>
13. European Commission (2008). Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies, Final Report of the expert Group.
14. European Commission, 2014. Entrepreneurship Education: A Guide for Educators. [online] Entrepreneurship 2020 Unit. Available at: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/02bd63f7-291f-4665-b13a-24f9ad3d634b>> [Accessed 28 June 2022].
15. European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, (2017). Επιχειρηματική Εκπαίδευση στο Σχολείο στην Ευρώπη : Κύριες Επισημάνσεις του Δικτύου EYPYΔΙΚΗ, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/03304>
16. Gartner, W. (1990). What are we talking about when we talk about entrepreneurship? The Journal of Business Venturing, 5, 15-25. Journal of Business Venturing. 5. 15-28. 10.1016/0883-9026(90)90023-M.
17. George, G. & Zahra, S. 2002. Culture and its consequence for entrepreneurship. Entrepreneurship and Practice 26 (4): 5-8.
18. Gibb, A. A. (1993). The Enterprise Culture and Education: Understanding Enterprise Education and Its Links with Small Business, Entrepreneurship and Wider Educational Goals. International Small Business Journal, 11, 11-34.
19. Glasow, P. A. (2005). Fundamentals of survey research methodology. MITRE Washington C3 Center. Retrieved 5 July 2022 from https://www.mitre.org/sites/default/files/pdf/05_0638.pdf
20. Global Entrepreneurship and Development Institute (GEDI). 2015. Accessed on October 7, 2011 at <http://thegedi.org/countries>.
21. Haase, H., and A. Lautenschlδger. 2011. “The ‘Teachability Dilemma’ of Entrepreneurship.” International Entrepreneurship and Management Journal 2 (2): 145–62.

22. Handscombe, R. D., Rodriguez-Falcon, E. & Patterson, E. A. 2008. Embedding enterprise in science and engineering departments. *Education+ Training*, 50, 615-625.
23. Hannon, P. D. 2005. Philosophies of enterprise and entrepreneurship education and challenges for higher education in the UK. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 6, 105-114.
24. Heinonen, J. & Hytti, U. 2010. Back to basics: the role of teaching in developing the entrepreneurial university. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 11, 283-292.
25. Higher Education. July 2008. Accessible at [Kauffman.org/uploads/files/entrep_high_ed_report.pdf](https://www.kauffman.org/uploads/files/entrep_high_ed_report.pdf)
26. Hisrich, R. (2007). *International Entrepreneurship: Starting, Developing and Managing a global venture*
27. Hofstede, G. 1980. *Culture's Consequences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
28. Home | HEInnovate. (2022). Retrieved 27 June 2022, from <https://heinnovate.eu/en>
29. Hughes L. K., Golann J. W. (2007). When the virtual becomes real: Student learning in the virtual enterprises program. Institute on education and the economy. ISSN 10592776 Ανάκτηση από: <https://www.tc.columbia.edu/iee/BRIEFS/IEEBrief31.pdf>
30. Isaacs, E., K. Visser, C. Friedrich, and P. Brijal. 2007. "Entrepreneurship Education and Training at the Further Education and Training Level in South Africa." *South African Journal of Education* 27: 613–29.
31. Johannesen, R., (2015). *Entrepreneurial Contexts and Engaged Students*.
32. Johnson, C. 1988. Enterprise education and training. *British Journal of Education and Work*, 2, 61-65.
33. Kauffman Foundation. (2008). *Entrepreneurship in American Higher Education: A Report from the Kauffman Panel on Entrepreneurship Curriculum in Higher Education*. Kauffman Foundation. Retrieved from https://www.kauffman.org/wp-content/uploads/2019/12/entrep_high_ed_report.pdf
34. Keramat, E., Rahmatallah, M. and Jafar, T. (2015). Teaching Learning Methods of an Entrepreneurship Curriculum. *Journal of Advances in Medical Education and Professionalism*, Vol. 3 No. 4, pp. 172-177.
35. Kourilsky, M. L., Carlson S. R. (1996). Mini-Society and Yess! Learning theory in action. *Children's Social and Economics Education*, 1(2), 105-117

36. Kulla, J. (2018). Council Post: Lifelong Learning Is The Fundamental Key To Successful Entrepreneurship. Retrieved 28 June 2022, from <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2018/03/15/lifelong-learning-is-the-fundamental-key-to-successful-entrepreneurship/?sh=50ceffa44cbb>
37. Kuratko D. 2005. "The Emergence of Entrepreneurship Education: Development, Trends, and Challenges." *Entrepreneurship Theory and Practice* 29 (5): 577–92.
38. Kyrö, P. 2008. A theoretical framework for teaching and learning entrepreneurship. *International Journal of Business and Globalisation*, 2, 39-55.
39. Leffler, E., Svedberg G., & Botha M., (2010). A global entrepreneurship wind is supporting or obstructing democracy in schools: A comparative study in the North and the South. *Education Inquiry*, Vol. 1, no 4, pp. 309-328, Taylor & Francis.
40. Leffler, E., (2009). The many faces of entrepreneurship: A Discursive battle for the school arena.
41. Levie, J., and E. Autio. 2008. "A Theoretical Grounding and Test of the GEM Model." *Small Business Economics* 31 (3): 235–63.
42. Mahieu, R. 2006. Agents of change and policies of scale: a policy study of entrepreneurship and enterprise in education. Doctoral thesis, Umeå Universitet.
43. Martínez, A.C., Levie, J., Kelley, D.J. Sæmundsson, R.J. & Schøtt, T. 2010. Global Entrepreneurship Monitor Special Report: A Global Perspective on Entrepreneurship Education and Training.
44. Maxwell A. (2007). Introduction to technology entrepreneurship. Ανάκτηση από: <https://www.slideshare.net/andrewmaxwell/introduction-to-technology-entrepreneurship>
45. Monitor Consulting Group. 2012. "Accelerating Entrepreneurship in Africa: Understanding Africa's Challenges to Creating Opportunity-Driven Entrepreneurship." Monitor Group and the Omidyar Network. http://www.omidyar.com/sites/default/files/file/ON%20Africa%20Report_April%202013_Final.pdf.
46. Mwasalwiba, E. S. 2010. "Entrepreneurship Education: A Review of Its Objectives, Teaching Methods, and Impact Indicators." *Education + Training* 52 (1): 20–47.
47. National Content Standards for Entrepreneurship Education. (2004). Retrieved 29 June 2022, from <https://www.education.ne.gov/entreped/national-standards/>

48. Neck, H. M., Greene, P. G. & Brush, C. (2014). Teaching Entrepreneurship: A Practice- Based Approach. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
49. Nichter, S., and L. Goldmark. 2009. "Small Firm Growth in Developing Countries." *World Development* 37 (9): 1453–64.
50. O'Connor, A. 2013. A conceptual framework for entrepreneurship education policy: Meeting government and economic purposes. *Journal of Business Venturing*, 28, 546-563.
51. Ollila, S. & Williams-Middleton, K. 2011. The venture creation approach: integrating entrepreneurial education and incubation at the university. *Int. J. Entrepreneurship and Innovation Management*, 13, 161-178.
52. Panfilova, E. E., Demkina, O. V., Galichkina, M. A., Istomina, A. I., Latysheva, V. V., & Teymurova, V. E. (2019). Learning models based on a real project in entrepreneurial education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(2), 1528-2651
53. Peer Learning. (2022). Retrieved 27 June 2022, from <http://ee-hub.eu/peer-learning.html>
54. Preston V. (2009). Questionnaire Survey. Editor(s): Rob Kitchin, Nigel Thrift. *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, 46-52, <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.00504-6>.
55. Projects and studies on entrepreneurship education. (2022). Retrieved 27 June 2022, from https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/entrepreneurship-education/projects-and-studies-entrepreneurship-education_en
56. Rae, D. 2010. Universities and enterprise education: responding to the challenges of the new era. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 17, 591-606.
57. Regele, M.D. & Neck, H.M. 2012. The entrepreneurship education sub-ecosystem in the United States: Opportunities to increase entrepreneurial activity. *Journal of Business and Entrepreneurship* 25-47.
58. Rushing, F. W. (1990). Economics and entrepreneurship in the elementary grades. In: C. A. Kent (ed) *Entrepreneurship Education: Current Developments, Future Directions*, New York: Quorum Books
59. Ruskovaara, E., (2014). Entrepreneurship education in basic and upper secondary education-measurement and empirical evidence, Lappeenranta University of Technology.

60. Samuel, A. B., & Rahman, M. M. (2018). Innovative teaching methods and entrepreneurship education: A review of literature. *Journal of Research in Business, Economics and Management*, 10(1), 1807–1813.
61. Schmied, P. (2017). Rapid Guide to Describing a Survey Methodology. Retrieved 5 July 2022, from <https://resources.peopleinneed.net/documents/90-rapid-guide-to-describing-survey-methodology-final.pdf>
62. Schumpeter, J.A. (1934) *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credits, Interest, and the Business Cycle*. Transaction Publishers, Piscataway.
63. Singer, S., Amoros, J.E., & Moska, D. 2015. *Global Entrepreneurship Monitor: 2014 Global Report*. Wellesley, MA: Babson College
64. Smith, A. J., Collins, L. A. & Hannon, P. D. 2006. Embedding new entrepreneurship programmes in UK higher education institutions: challenges and considerations. *Education+ Training*, 48, 555-567.
65. Stevenson, H. H. & Jarillo, J. C. (1990). A paradigm of entrepreneurship: Entrepreneurial management. *Strategic Management Journal*, 11, 17-27.
66. Stokes D. & Wilson C. N. (2010). Entrepreneurship and marketing education: Time for the road less travelled? *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management* 11(1), 1-14
67. Tasnim, R., & Yahya, S. (2013). Playing entrepreneurship: Can games make a difference. *Entrepreneurial practice review*, 2(4), 4-16.
68. Teece, D. (2007). Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of sustainable enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(7), 501-528
69. The European Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp). (2022). Retrieved 29 June 2022, from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en>
70. Unesco, (2008). *UNESCO, Inter-Regional Seminar on Promoting Entrepreneurship Education in Secondary Schools*, Bangkok.
71. van der Sluis, J., M. van Praag, and W. Vijverberg. 2005. “Entrepreneurship Selection and Performance: A Meta-Analysis of the Impact of Education in Developing Economies.” *The World Bank Economic Review* 19 (2): 225–61.
72. World Bank. 2010. *Stepping Up Skills: For More Jobs and Higher Productivity*. Washington, DC: World Bank.

73. World Bank. 2012. World Development Report 2013: Jobs. Washington, DC: World Bank.
74. Zhou, M. & Xu, H. 2012. A review of entrepreneurship education for college students in China. *Administrative Sciences* 2: 82-98.
75. Αδαμάκης, Ι., Μπαλαμπάνη Κ., Μπουρογιάννης Γ. (2017). Στρατηγικές ηλεκτρονικής επιχειρηματικότητας και εθισμός στο διαδίκτυο.
76. Αστέρη, Α. (2021). Καλλιεργώντας την επιχειρηματικότητα στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων 21ου αιώνα. In 1st JA Greece Conference. Αθήνα: JA Greece. Retrieved from <https://jagreece.org/ekpaideusi-gia-tin-epixeirimatikitita/>
77. Γεωργιάδης Π. (2008). Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας για υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες. Γραφείο Ενθάρρυνσης & Υποστήριξης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας, Αθήνα.
78. Γκούμας Σ. & Τέφα Κ. (2012). Επιχειρηματικότητα στην μικρή επιχείρηση. Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
79. Δουκίδης, Γ. (2021). Το οικοσύστημα επιχειρηματικότητας στα ελληνικά πανεπιστήμια: Η περίπτωση του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών. In 1st JA Greece Conference. Αθήνα: JA Greece. Retrieved from <https://jagreece.org/ekpaideusi-gia-tin-epixeirimatikitita/>
80. Εκπαίδευση - Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση & Δια βίου Μάθηση 2014-2020». (2021). Retrieved 28 July 2022, from <https://empedu.gov.gr/ekpaideysi/>
81. Εργαστήρια Δεξιοτήτων - Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2022). Retrieved 28 June 2022, from <http://www.iep.edu.gr/el/psifiako-apothetirio/skill-labs>
82. Εργαστήρια Δεξιοτήτων: Οι ενότητες και οι στόχοι του νέου υποχρεωτικού μαθήματος στα σχολεία | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. (2022). Retrieved 28 June 2022, from <https://www.kathimerini.gr/society/561777400/ergastiria-dexiotiton-oi-enotites-kai-oi-stochoi-toy-neoy-yPOCHREOTIKOY-mathimatos-sta-scholeia/>
83. Εργαστήρια δεξιοτήτων: Τι έδειξε η έρευνα στους εκπαιδευτικούς | edweek.gr. (2022). Retrieved 28 July 2022, from <https://www.edweek.gr/ergastiria-dexiotiton-ti-edeixe-i-erebna-stoys-ekpaideftikoys/>

84. Ι.Ο.Β.Ε. (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) (2020). Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2019-2020: Ισχυρή άνοδος της νέας επιχειρηματικότητας Αθήνα: Ι.Ο.Β.Ε.
85. Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας. Ανάπτυξη εθνικών δικτύων φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων στο πεδίο της επιχειρηματικότητας-ENTRNET. Ανάκτηση από: <https://imegsevee.gr/%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B1/entrnet/>
86. Κίνιας Ι. (2021). Η υλοποίηση της Επιχειρηματικής Ιδέας. Από το αμφιθέατρο του Πανεπιστημίου στην πραγματική παραγωγή. In 1st JA Greece Conference. Αθήνα: JA Greece. Retrieved from <https://jagreece.org/ekpaideusi-gia-tin-epixeirimatikotita/>
87. Λιούκας Σ. (2013). Καινοτομώ – Επιχειρώ. Αθήνα. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανάκτηση από: <https://www.aueb.gr/el/content/prasini-epiheirimatikotita>
88. Μπουραντάς Κ. Δ. (2012). Μάνατζμεντ. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου
89. Πριμικήρη, Α. (2019). Η επιχειρηματική εκπαίδευση, ως παιδαγωγική μέθοδος, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. inactionforabetterworld. Retrieved from <https://inactionforabetterworld.com/wp-content/uploads/2019/06/%CE%97-%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7.pdf>
90. Σαρρήs, Ν. (2016). «Κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα: Θεσμικό πλαίσιο, τάσεις και προοπτικές». Στο Σ. Κονιόρδος (επιμ.) Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας Η Ελληνική Κοινωνία στο Σταυροδρόμι της Κρίσης Έξι Χρόνια μετά (σελ. 604-613). Αθήνα: ΕΚΕ Ανάκτηση από: http://www.hellenicsociology.gr/sites/default/files/praktika_5ou_sunedriou_me_isbn.pdf
91. Στάγιας Ε. Ι. (2021). Ανάπτυξη μιας τεχνολογικά υποστηριζόμενης διδακτικής προσέγγισης ανάπτυξης δεξιοτήτων αναγνώρισης επιχειρηματικών ευκαιριών σε μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστήμιο Πειραιώς Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων
92. Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων Σ.Ε.Β. (2020). Οικονομία και Επιχειρήσεις. Special Report Επιχειρηματική Εκπαίδευση. Ανάκτηση από:

https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/53244/SR_Epixeirimatiki_Ekpaidevsi_Draft_FINAL.pdf

93. Τζερεμέζ Ν., Σκάγιαννης Π. (2009). Η διεθνής εμπειρία της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα. *Αγορά χωρίς σύνορα* 15(1), 3-28
94. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - 27-01-21 Entrepreneurial University - Συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με την Πρεσβεία της Ολλανδίας και το Orange Grove για την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα στην ανώτατη εκπαίδευση. (2021). Retrieved 28 June 2022, from <https://www.minedu.gov.gr/news/47650-27-01-21-entrepreneurial-university-synergasia-tou-ypourgeiou-paideias-me-tin-presveia-tis-ollandias-kai-to-orange-grove-gia-tin-kainotomia-kai-tin-epixeirimatikotita-stin-anotati-ekpaidefsi>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο

α. Άνδρας β. Γυναίκα γ) Ν ΑΛΛΟ

2. Ηλικία

α. Κάτω των 18

β. 19-30

γ. 31-40

δ. άνω των 40

3. Μορφωτικό Επίπεδο

α. Μαθητής Λυκείου

β. Απόφοιτος Λυκείου

γ. Φοιτητής/Σπουδαστής

δ. Απόφοιτος ΤΕΙ/ΑΕΙ/Κολλεγίου/ΙΕΚ

ε. Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού

ΑΛΛΟ.....

4. Επαγγελματικό Επίπεδο

α. Άνεργος

β. Δημόσιος Υπάλληλος

γ. Ιδιωτικός Υπάλληλος

δ. Αυτοαπασχολούμενος

B. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΓΝΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. Τι είναι επιχειρηματικότητα; (Δώστε τον ορισμό σας)

2. Έχετε ακούσει για την έννοια της επιχειρηματικότητας;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

3. Τι είναι καινοτομία; (Δώστε τον ορισμό σας)

4. Πόσο είστε εξοικειωμένοι με την έννοια της καινοτομίας;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

5. Κατά την διάρκεια της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσής σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;

- α. Ναι
- β. Όχι
- γ. Κάποιες φορές

6. Κατά την διάρκεια των σπουδών σας ενημερωθήκατε για θέματα επιχειρηματικότητας;

- α. Ναι
- β. Όχι
- γ. Κάποιες φορές

Από ποιον ενημερωθήκατε;

7. Πόσο ενημερωμένοι είστε για την ύπαρξη προγραμμάτων χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την επιχειρηματικότητα;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

8. Έχετε παρακολουθήσει σεμινάρια/ημερίδες/εκδηλώσεις που αφορούσαν στην επιχειρηματικότητα;

- α. Ναι
- β. Όχι

9. Από πού θα ενημερωνόσασταν ώστε να προβείτε σε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα;

- α. ΜΜΕ
- β. Διαδίκτυο
- γ. ΟΑΕΔ
- δ. Εταιρεία Συμβούλων
- ε. Αλλού (δηλώστε):

Γ. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. Πόσο πιστεύετε ότι επηρέασε η ελληνική οικονομική κρίση την εγχώρια επιχειρηματικότητα;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ 4
4. Αρκετά 16
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

2. Αποτελεί η υψηλή φορολογία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

1. Καθόλου

2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

3. Αποτελεί η ελληνική νομοθεσία εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

- 1.Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

4. Αποτελεί η τραπεζική δανειοδότηση επιχειρήσεων κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

- 1.Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

5. Αποτελεί η ύπαρξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων συγχρηματοδότησης κίνητρο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

- 1.Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

6. Αποτελεί η παγκόσμια οικονομική κατάσταση εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

7. Αποτελεί η πανδημία του COVID-19 εμπόδιο στην δημιουργία επιχειρήσεων;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ

8. Αποτελεί η πληροφόρηση από το κράτος για τα προγράμματα επιχειρηματικότητας κίνητρο για την δημιουργία επιχείρησης;

1. Καθόλου
2. Λίγο
3. Ούτε λίγο ούτε πολύ
4. Αρκετά
5. Πάρα πολύ

Δεν ξέρω / Δεν απαντώ